

Lagrådsremiss

Bokföringsbrott och andra brott mot borgenärer

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 2 december 2004

Jens Orback

Agneta Bäcklund
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen läggs fram förslag som syftar till att underlätta utredning och lagföring av bokföringsbrott och andra brott mot borgenärer. Förslagen utgör ett led i regeringens handlingsplan mot den ekonomiska brottsligheten (skr. 2003/04:178) och markerar en strängare syn på åsidosättanden av bl.a. bokföringsskyldigheten.

I lagrådsremissen föreslås förändringar av bestämmelserna om bokföringsbrott och andra brott mot borgenärer i 11 kap. brottsbalken.

Grovt bokföringsbrott ges en egen rubricering. I lagtexten anges vilka omständigheter som skall beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Dessa omständigheter är om åsidosättandet avsett mycket betydande belopp, om gärningsmannen använt falsk handling, om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art. Straffskalan för grovt respektive ringa bokföringsbrott skärps också. För grovt brott höjs maximistraffet från fyra till sex års fängelse och för ringa bokföringsbrott från böter till fängelse i högst sex månader.

Bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer utvidgas. Uppsåtlig underlåtenhet av en gäldenär att, trots uppmaning av konkursförvaltaren, medverka till att utländska tillgångar som ingår i konkursen tillförs ett svenskt konkursbo kriminaliseras. Det straffbara området begränsas emellertid till sådan passivitet som har ett otillbörligt syfte. Uppräkningen av omständigheter som skall beaktas vid bedömningen av om ett oredlighetsbrott är grovt kompletteras också med den omständigheten att gärningen varit av särskilt farlig art. Straffansvaret för försök till grov oredlighet mot borgenärer förtydligas.

Vidare förenklas och moderniseras straffbestämmelserna i syfte att underlätta tillämpningen. Bestämmelserna om oredlighet och vårdslöshet

mot borgenärer renodlas genom att bestämmelserna om uppsåtliga respektive grovt oaktsamma brott mot upplysningsplikten förs över till en särskild straffbestämmelse, försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning. Grova brott som begås uppsåtligen ges en egen rubricering, grovt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning. Bestämmelsen om mannamån mot borgenärer moderniseras och förtydligas också språkligt. Brotsrubriceringen mannamån mot borgenärer ändras till den mer beskrivande beteckningen otillbörligt gynnande av borgenärer.

Regleringen av straffansvaret för brott mot upplysningsplikten i konkurs anpassas slutligen till Europakonventionen. En ansvarsfrihetsgrund införs för det fall att gäldenären vid konkurs haft rätt att vägra yttra sig och omständigheterna innebär en skälig ursäkt för honom eller henne. Vidare införs undantag från reglerna om straffansvar för brott mot upplysningsplikten vid konkurs, skuldsanering eller förhandling om offentligt ackord, om förtigandet eller uppgiften saknar betydelse för det som saken avser.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2005.

Innehållsförteckning

1	Beslut.....	5
2	Lagtext.....	6
2.1	Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	6
2.2	Förslag till lag om ändring i konkurslagen (1987:672)	11
2.3	Förslag till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334).....	12
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion	13
3	Ärendet och dess beredning.....	14
4	Bakgrund och allmänna utgångspunkter	14
4.1	Bakgrund.....	14
4.2	Allmänna utgångspunkter	16
5	Bokföringsbrott.....	18
5.1	Nuvarande reglering.....	18
5.2	Vilka bokföringsskyldiga bör omfattas av straffansvaret?	19
5.3	Grovt bokföringsbrott	22
5.4	Straffskalorna för grovt bokföringsbrott respektive ringa bokföringsbrott bör skärpas	27
5.5	Ansvar för att bokföringen är tillgänglig	32
5.6	Ändringar i preskriptionsbestämmelserna?.....	35
6	Oredlighet mot borgenärer	37
6.1	Nuvarande reglering.....	37
6.2	Bestämmelsen förenklas och förtydligas	38
6.3	Underlåtenhet att medverka till att utländska tillgångar tillförs konkursboet	39
6.4	Grov oredlighet mot borgenärer.....	41
7	Vårdslöshet mot borgenärer	43
7.1	Nuvarande reglering.....	43
7.2	Modernisering av straffbestämmelsen	44
7.3	Ändring av straffskalan?	46
8	Mannamån mot borgenärer.....	46
8.1	Nuvarande reglering.....	46
8.2	Modernisering av straffbestämmelsen	47
9	Försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning.....	48
9.1	Nuvarande reglering.....	48
9.2	Behovet av förändringar	50
9.3	En ny bestämmelse om illojala förfaranden vid konkurs och exekutiva förrättningar	52
9.4	Ansvarsfrihet och rätten att tåga, m.m.....	53
9.5	Ändringar i omfattningen av revisorns anmälningsplikt?	58
10	Följdändringar	59
11	Ikraftträdande	60

12	Ekonomiska konsekvenser	60
13	Författningskommentar	61
13.1	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	61
13.2	Förslaget till lag om ändring i konkurslagen (1987:672)..	67
13.3	Förslaget till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334).....	68
13.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion	69
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken (SOU 1996:30)	70
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag.....	77
Bilaga 3	Remissinstanser som yttrat sig över betänkandet Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken (SOU 1996:30)	84
Bilaga 4	Sammanfattning av departementspromemorian Bokföringsbrott och brott mot borgenärer (Ds 2002:57)	85
Bilaga 5	Promemorians lagförslag.....	88
Bilaga 6	Remissinstanser som yttrat sig över departements- promemorian Bokföringsbrott och brott mot borgenärer (Ds 2002:57).....	93

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i konkurslagen (1987:672),
3. lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334),
4. lag om ändring i lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 1–6 och 8 §§ brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

1 §¹

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, förstör eller genom gåva eller någon annan liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydande värde, döms för *oredlighet mot borgenärer* till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon genom sådant förfarande försätter sig på obestånd eller framkallar påtaglig fara för att han skall komma på obestånd.

Gäldenär, som vid skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), konkurs eller förhandling om offentligt ackord förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, skall ock, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest lägges till grund för förfarandet, dömas för oredlighet mot borgenärer. Detsamma skall gälla, om gäldenär i samband med annan exekutiv förrättning åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättning tages i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

Gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att hålla den undan konkursen, eller gäldenär som i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång, döms likaledes för oredlighet mot borgenärer.

För oredlighet mot borgenärer döms också en gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att hålla den undan konkursen, eller gäldenär som i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång. Detsamma skall gälla om en gäldenär i otillbörligt syfte underlåter att medverka till att tillgång i utlandet som ingår i konkursen ställs till konkursförvaltningens förfogande, trots att konkursförvaltaren uppmanat gäldenären att medverka.

Om brottet är grovt, döms för grov oredlighet mot borgenärer till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

¹ Senaste lydelse 1994:335.

2 §²

Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, skall för grov oredlighet mot borgenärer dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning.

En gäldenär som vid konkurs, skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334) eller förhandling om offentligt ackord uppsåtligen eller av grov oaktsamhet förtiger tillgång, uppger obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, döms, om uppgiften inte rättas innan den beedigas eller annars läggs till grund för förfarandet, för försvärande av konkurs eller exekutiv förrättning till fängelse i högst två år.

För försvärande av exekutiv förrättning döms också en gäldenär som i samband med annan exekutiv förrättning uppsåtligen åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättningen tas i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

Om ett förtigande eller en oriktig uppgift enligt första stycket är utan betydelse för saken, eller om gäldenären vid konkurs hade rätt att vägra yttra sig och omständigheterna innebär en skälig ursäkt för honom eller henne, skall han eller hon inte dömas till ansvar.

Om ett brott som avses i denna paragraf har begåtts uppsåtligen och är grovt, döms för grovt försvärande av konkurs eller exekutiv förrättning till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning.

² Senaste lydelse 1986:43.

3 §³

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller lever slösaktigt eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtar annan sådan åtgärd och därigenom uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån, döms för vårdslöshet mot borgenärer till fängelse i högst två år. Vad som nu sagts skall gälla även om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning att anta att han var på obestånd eller att påtaglig fara förelåg för att han skulle komma på obestånd.

Gäldenär, som vid skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), konkurs eller förhandling om offentligt ackord av grov oaktsamhet förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, dömes likaledes, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest lägges till grund för förfarandet, för vårdslöshet mot borgenärer.

4 §⁴

Den som, då han är på obestånd, gynnar viss borgenär genom att betala skuld som *ej* är förfallen, betala med annat än sedvanliga betalningsmedel eller överlämna säkerhet som *ej* var betingad vid skuldens tillkomst eller genom att vidta annan sådan åtgärd, döms, om åtgärden medför påtaglig fara för att *andra borgenärs* rätt skall förringas avsevärt, för mannamån mot borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon som är på obestånd i otillbörligt syfte gynnar viss borgenär på annat sätt än som nyss sagts och detta medför påtaglig fara för att *andra borgenärs* rätt skall förringas avsevärt.

Gäldenär, som för att främja ackord *hemligen* lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån, dömes ock för mannamån mot borgenärer.

Den som, då han är på obestånd, gynnar *en* viss borgenär genom att betala skuld som *inte* är förfallen, betala med annat än sedvanliga betalningsmedel eller överlämna säkerhet som *inte* var betingad vid skuldens tillkomst eller genom att vidta annan sådan åtgärd, döms, om åtgärden medför påtaglig fara för att *en annan borgenärs* rätt skall förringas avsevärt, för otillbörligt gynnande av borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon som är på obestånd i otillbörligt syfte gynnar *en* viss borgenär på annat sätt än som nyss sagts och detta medför påtaglig fara för att *en annan borgenärs* rätt skall förringas avsevärt.

En gäldenär, som för att främja ackord *i hemlighet* lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån, döms också för otillbörligt

³ Senaste lydelse 1994:335.

⁴ Senaste lydelse 1986:43.

gynnande av borgenärer.

5 §⁵

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokförings-skyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, för bokföringsbrott till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter. *År brottet grovt döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.*

Första stycket gäller inte om bokföringsskyldigheten avser en juridisk person som anges i 2 kap. 2 § bokföringslagen och som inte bedriver näringsverksamhet.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokförings-skyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, för bokföringsbrott till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter *eller fängelse i högst sex månader.*

Om brottet är grovt, döms för grovt bokföringsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om åsidosättandet avsett mycket betydande belopp eller om gärningsmannen använt falsk handling eller om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

Första och andra styckena gäller inte om bokföringsskyldigheten avser en juridisk person som anges i 2 kap. 2 § bokföringslagen och som inte bedriver näringsverksamhet.

6 §⁶

För försök till oredlighet mot borgenärer enligt 1 § första stycket eller försök till sådan oredlighet enligt 1 § tredje stycket som innebär att tillgång bortförs ur riket döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

För försök till oredlighet mot borgenärer enligt 1 § första stycket eller försök till sådan oredlighet enligt 1 § andra stycket som innebär att tillgång bortförs ur riket döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller för försök till grov oredlighet mot borgenärer i

⁵ Senaste lydelse 1999:1081.

⁶ Senaste lydelse 1986:43.

de fall som anges i första stycket.

8 §⁷

Vårdslöshet mot borgenärer enligt 3 § första stycket må åtalas av åklagare endast om åtal finnes påkallat *ur* allmän synpunkt.

Vårdslöshet mot borgenärer får åtalas av åklagare endast om åtal är påkallat *från* allmän synpunkt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

⁷ Senaste lydelse 1982:150.

2.2 Förslag till lag om ändring i konkurslagen (1987:672)

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 28 § konkurslagen (1987:672) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 kap.

28 §⁸

På ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ackordet kan rätten förklara att den eftergift som genom ackordet har medgetts gäldenären förfaller, om

gäldenären

1. har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer eller i hemlighet har gynnat någon borgenär i syfte att inverka på ackordsfrågan,

2. åsidosätter vad som åligger honom enligt 26 § andra stycket eller

3. på något annat sätt uppenbart försummar sina åtaganden enligt ackordet.

1. gäldenären

a) har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer,

b) har gjort sig skyldig till uppsåtligt försvarande av konkurs eller exekutiv förrättning, eller

c) i hemlighet har gynnat någon borgenär i syfte att inverka på ackordsfrågan,

2. gäldenären har åsidosatt vad som åligger honom enligt 26 § andra stycket, eller

3. gäldenären på något annat sätt uppenbart har försummat sina åtaganden enligt ackordet.

Förlikning är inte tillåten i en fråga som avses i första stycket.

Även om den eftergift som har medgetts gäldenären förklaras förfallen, får borgenärerna göra ackordet i övrigt gällande mot gäldenären eller mot den som har gått i borgen för ackordet.

⁸ Senaste lydelse 1987:672.

2.3 Förslag till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334)

Härigenom föreskrivs att 27 § skuldsaneringslagen (1994:334) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §⁹

På ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ett beslut om skuldsanering enligt denna lag kan en tingsrätt som avses i 21 § upphäva eller, i fall som avses i 5, ändra beslutet om

1. gäldenären har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer eller i hemlighet gynnat någon borgenär för att inverka på skuldsaneringsfrågans avgörande,

1. gäldenären
a) har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer,
b) har gjort sig skyldig till uppsåtligt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning, eller
c) i hemlighet har gynnat någon borgenär för att inverka på skuldsaneringsfrågans avgörande,

2. gäldenären i sin ansökan om skuldsanering eller annars under ärendets handläggning medvetet har lämnat oriktiga uppgifter till men för borgenären,

3. gäldenären lämnat oriktig uppgift till ledning för myndighets beslut i fråga om skatt eller avgift som omfattas av skuldsaneringen eller underlåtit att lämna uppgift trots att han är uppgiftsskyldig och den oriktiga uppgiften eller underlåtenheten medfört att ett beslut blivit felaktigt eller inte fattats,

4. gäldenären inte följer betalningsplanen, såvida avvikelsen inte är ringa eller

5. gäldenärens ekonomiska förhållanden väsentligen förbättrats efter skuldsaneringen.

I fall som avses i första stycket 5 skall ansökan ges in inom fem år från dagen för skuldsaneringen. Om betalningsplanen löper under längre tid gäller i stället den tiden.

Innan rätten prövar borgenärens ansökan skall gäldenären och de borgenärer som avses i 19 § höras. I övrigt gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden för handläggningen.

Upphävs ett beslut om skuldsanering, blir en borgen eller annan säkerhet som tredje man har ställt för betalning av belopp som avses i 8 § första stycket 3 ogiltig, om inte tredje mannen kände till eller borde känt till de i 27 § första stycket 1 angivna omständigheterna eller medverkade till att gäldenären åsidosatt sina förpliktelser enligt 27 § första stycket 2.

⁹ Senaste lydelse 1996:267.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 27 § lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

27 §¹⁰

På ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ackordet kan rätten förklara att den eftergift som genom ackordet har medgetts gäldenären har förfallit, om

gäldenären har

1. gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer eller i hemlighet har gynnat någon borgenär för att inverka på ackordsfrågans avgörande,

2. åsidosatt vad som åligger honom enligt 26 § andra stycket eller

3. på något annat sätt uppenbart försummat sina åtaganden enligt ackordet.

1. gäldenären

a) har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer,

b) har gjort sig skyldig till uppsåtligt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning, eller

c) i hemlighet har gynnat någon borgenär för att inverka på ackordsfrågans avgörande,

2. gäldenären har åsidosatt vad som åligger honom enligt 26 § andra stycket, eller

3. gäldenären på något annat sätt uppenbart har försummat sina åtaganden enligt ackordet.

Förlikning är inte tillåten i en fråga som avses i första stycket.

Även om den eftergift som har medgetts gäldenären förklarats förfallen, får borgenärerna göra ackordet i övrigt gällande mot gäldenären eller mot den som har gått i borgen för ackordet.

¹⁰ Senaste lydelse 1996:764.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen bemyndigade i februari 1993 det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om skatter att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av skattebrottslagen m.m. (dir. 1993:23). Genom beslut om tilläggsdirektiv den 15 september 1994 utvidgades uppdraget till att även avse en allmän översyn av bestämmelserna i 11 kap. brottsbalken och därmed sammanhängande frågor (dir. 1994:94). Utredningen, som antog namnet 1993 års skattebrottsutredning, överlämnade i mars 1995 delbetänkandet Översyn av skattebrottslagen (SOU 1995:10). Utredningen fortsatte därefter sitt arbete enligt det uppdrag som gavs i tilläggsdirektivet under benämningen Borgenärsbrottsutredningen. Utredningen presenterade i mars 1996 sina förslag i slutbetänkandet Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken (SOU 1996:30).

Utredningens sammanfattning av slutbetänkandet finns i *bilaga 1* och dess lagförslag i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju1996/1648/L5).

Som ett led i den fortsatta beredningen av Borgenärsbrottsutredningens slutbetänkande beslutade chefen för Justitiedepartementet den 5 februari 2002 att uppdra åt en utredare att biträda departementet med en översyn av bokföringsbrottet med utgångspunkt i förslagen i betänkandet. Enligt uppdraget skulle, utöver de frågeställningar som Borgenärsbrottsutredningen hade behandlat, särskilt uppmärksammas eventuellt ytterligare behov av ändring till följd av den nya bokföringslagen (1999:1078) och utvecklingen i övrigt sedan betänkandet lades fram. Vidare skulle utredas om bestämmelsen om bokföringsbrott kan utformas så att den i större utsträckning kan förebygga ekonomisk brottslighet och så att det blir enklare att uppdaga och beivra bokföringsbrott. I det sammanhanget skulle det bl.a. övervägas om det finns anledning att se strängare på fall av bokföringsbrott som innebär att bokföringsskyldigheten har åsidosatts med avseende på affärstransaktioner som medverkat till att rörelsens ekonomiska ställning kraftigt försämrats. Utredaren överlämnade i november 2002 promemorian Bokföringsbrott och brott mot borgenärer (Ds 2002:57).

En sammanfattning av departementspromemorian och dess lagförslag finns i *bilaga 4* respektive *bilaga 5*. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 6*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju2002/8647/L5). Vi avser att i det följande ta upp de frågor som behandlas i departementspromemorian.

4 Bakgrund och allmänna utgångspunkter

4.1 Bakgrund

Bestämmelserna i 11 kap. brottsbalken fick sin nuvarande lydelse när kapitlet reviderades år 1986 (prop. 1985/86:30, bet. 1985/86:JuU12, rskr. 1985/86:66), fränsett några mindre justeringar som har gjorts därefter.

Till grund för de lagändringar som då beslutades låg departementspromemorian Galdenärsbrott En översyn av 11 kap. brottsbalken med förslag till ändringar (Ds Ju 1983:17).

Alltsedan början av 1990-talet har bl.a. de brottsutredande myndigheterna påtalat svårigheter med att utreda och lagföra borgenärsbrott (jfr Riksåklagarens och Rikspolisstyrelsens rapport Utredning angående vissa frågor om ekonomisk brottslighet år 1992 samt Riksåklagarens och Riksskatteverkets s.k. RUBICON-rapport år 1994.) Ett av skälen till svårigheterna har ansetts vara att de flesta av dessa brott anknyter till en obeståndssituation. Ett genomgående drag för de fall där misstanke om ekonomisk brottslighet uppkommer är att det ofta förekommer brister i bokföringen och underlaget för den. Inte sällan är bristerna så stora att det är mycket svårt att bilda sig en uppfattning om hur den ekonomiska ställningen i företaget har varit. Även vilseledande bokföring förekommer. I sådana situationer kan det vara svårt att fastställa ens en ungefärlig tidpunkt för när företaget kom på obestånd. Eftersom obestånd är ett av de grundläggande rekvisiten vid brott mot borgenärer kan i många fall straffrättsligt ansvar inte utkrävas beroende på att bevissvårigheterna blir alltför stora.

I syfte att komma till rätta med dessa problem beslutade regeringen att låta en särskild utredare göra den allmänna översyn av bestämmelserna i 11 kap. brottsbalken som presenterades i betänkandet Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken (SOU 1996:30). En av utredningens huvuduppgifter var att utreda förutsättningarna för att ersätta det nuvarande obeståndsrekvisitet med ett annat mer lättillämpat rekvisit. Utredningen fann emellertid att rekvisitet borde behållas i 11 kap. brottsbalken och konstaterade att problemet i praktiken ofta utgörs av obefintlig eller bristfällig bokföring. Utredningen föreslog därför i stället en alternativ straffbarhetsförutsättning för brottet oredlighet mot borgenärer, som innebar en ”obeståndspresumtion” i vissa fall av bristfällig bokföring. För straffansvar skulle krävas att bokföringsskyldigheten har åsidosatts på ett sådant sätt att tillräckligt underlag saknas för obeståndsbedömningen, dels vid tidpunkten för den förmögenhetsförsämrande åtgärden, dels vid tidpunkten för domen. Vidare föreslog utredningen ändringar i bl.a. bestämmelsen om bokföringsbrott samt genomförde en språklig och systematisk översyn av 11 kap. brottsbalken.

Vid remissbehandlingen av Borgenärsbrottsutredningens förslag kritiserades bl.a. den nämnda ”presumtionsregeln” från rättssäkerhetssynpunkt, då den ansågs som ett avsteg från vedertagna principer om bevisbörda och oskuldspresumtion. Förslaget har ännu inte lett till några författningsändringar. Remisskritiken mot Borgenärsbrottsutredningens förslag aktualiserade frågan om inte de ovan nämnda problemen bör angripas på ett annat sätt än det som utredningen föreslagit.

Mot den bakgrunden och framförallt med hänsyn till den centrala roll som bestämmelsen om bokföringsbrott har för att motverka ekonomisk brottslighet och andra oegentligheter i näringsverksamhet ansågs att den fortsatta beredningen av Borgenärsbrottsutredningens slutbetänkande borde inriktas på en reform av i första hand bestämmelsen om bokföringsbrott. Chefen för Justitiedepartementet beslutade därför år 2002 att uppdra åt en utredare att biträda departementet med en översyn av bokföringsbrottet med utgångspunkt i förslagen i betänkandet. Enligt uppdra-

get skulle, utöver de frågeställningar som Borgenärsbrottsutredningen hade behandlat, särskilt uppmärksammas eventuellt ytterligare behov av ändring till följd av den nya bokföringslagen och utvecklingen i övrigt sedan betänkandet lades fram. Vidare skulle utredas om bestämmelsen om bokföringsbrott kan utformas så att den i större utsträckning kan förebygga ekonomisk brottslighet och så att det blir enklare att uppdaga och beivra bokföringsbrott. Slutligen skulle det bl.a. övervägas om det finns anledning att se strängare på bokföringsbrott som innebär att bokföringsskyldigheten har åsidosatts för sådana transaktioner som medverkat till att rörelsens ekonomiska ställning kraftigt försämrats. Utredaren överlämnade promemorian Bokföringsbrott och brott mot borgenärer, Ds 2002:57, i november 2002.

4.2 Allmänna utgångspunkter

Straffansvaret för brister i bokföringsskyldigheten stramas upp

Enligt regeringens mening bör tonvikt läggas på utformningen av straffansvaret för brister i bokföringsskyldigheten. Att bokföringsskyldigheten fullgörs på ett korrekt sätt är viktigt för olika intressegrupper, inte minst aktieägare och kreditgivare. Det är emellertid inte bara de som direkt berörs av verksamheten som har ett intresse av en korrekt bokföring och att genom bokföringen kunna få en samlad bild av verksamhetens ekonomiska utveckling. Det är också viktigt för att allmänhetens förtroende för näringslivet skall kunna upprätthållas. Bokföringen är vidare ofta en förutsättning för att det skall kunna klarläggas om brott har förövats. Bokföringsbrott är dessutom det vanligaste brottet mot bestämmelserna i 11 kap. brottsbalken.

Det brottsförebyggande arbetet mot ekonomisk brottslighet har utvecklats under senare år. I regeringens handlingsplan mot den ekonomiska brottsligheten (skr. 2003/04:178) uppmärksammas behovet av brottsförebyggande åtgärder. Möjligheterna att uppdaga och beivra bokföringsbrott är av stor betydelse i arbetet för att förebygga och bekämpa ekonomisk brottslighet. Det finns således anledning att överväga om regleringen bör skärpas. Ett skäl till detta är att skärpta regler om bokföringsbrott kan ge positiva effekter även när det gäller att motverka annan ekonomisk brottslighet.

En modernisering av straffbestämmelserna underlättar tillämpningen

Uppmärksamhet bör också ägnas åt frågan om straffbestämmelserna i 11 kap. brottsbalken kan moderniseras och förenklas, i syfte att underlätta tillämpningen. Detta gäller bl.a. straffbestämmelserna om oredlighet och vårdslöshet mot borgenärer. Det förhållandet att en rad sinsemellan artskilda beteenden straffbeläggs i samma paragraf komplicerar tillämpningen av bestämmelserna. Bestämmelsen om mannamån mot borgenärer bör också moderniseras och förtydligas språkligt.

Onödiga ändringar bör undvikas

Samtidigt bör emellertid utgångspunkten vara att redaktionella och språkliga förändringar bör undvikas om de riskerar att leda till osäkerhet om straffbestämmelsernas tillämpningsområde. Inarbetade begrepp bör inte bytas ut om inte uppenbara fördelar står att vinna med förändringen. Inte heller andra ändringar bör göras, om de inte framstår som väl motiverade.

Mot den bakgrunden delar regeringen promemorians bedömning att det nu inte bör införas någon definition av begreppet bokföringsskyldighet i bestämmelsen om bokföringsbrott. Efter tillkomsten av den nya bokföringslagen (1999:1078) saknas ett praktiskt behov av en sådan definition. Straffbestämmelsen om bokföringsbrott bör därför även fortsättningsvis innehålla en direkt hänvisning till bokföringslagens bestämmelser om bokföringsskyldighet.

Av samma skäl bör det inte genomföras någon förändring av det s.k. huvudsaksrekvisitet i nämnda bestämmelse. Huvudsaksrekvisitet innebär att den åsidosatta bokföringsskyldigheten medfört att rörelsen inte *i huvudsak* kan bedömas med ledning av bokföringen. Huvudsaksrekvisitet är väl inarbetat. Under senare år har bl.a. Ekobrottsmyndigheten introducerat bättre arbetsmetoder för att klarlägga om rekvisitet är uppfyllt. De problem som har förknippats med rekvisitets tillämpning torde därmed ha minskat. Tillräckliga skäl att byta ut huvudsaksrekvisitet mot något nytt avgränsande rekvisit finns därför inte.

Vidare delar regeringen promemorians bedömning att det inte finns behov av att ändra bestämmelsen om bokföringsbrott så att tydligare skillnad görs mellan brister i fråga om rörelsens ställning och gång respektive dess resultat. Inte heller bör bevarandet av verifikationer pekas ut särskilt i lagtext. Ett sådant förtydligande riskerar att leda till felaktiga motsatsslut.

Ansvar för bokföringsbrott gäller inte för koncernredovisning. Genom en ändring i bokföringslagen skulle det straffbara området kunna utökas till reglerna om koncernredovisning i årsredovisningslagen (1995:1554). En sådan ändring kräver emellertid – som nämnts i promemorian – ingående överväganden angående dels vilka delar av koncernredovisningen som bör omfattas av det straffbara området, dels om några undantag krävs för finansiella företag. Det saknas underlag för att nu överväga en sådan lagändring. Något sådant förslag läggs därför inte fram.

Anpassning till internationella åtaganden

Frågan om straffbestämmelserna i 11 kap. brottsbalken står i överensstämmelse med våra internationella åtaganden bör också uppmärksammas. Det gäller i vilken utsträckning avsteg från upplysningsplikten vid konkurs, skuldsanering och förhandling om offentligt ackord skall vara kriminaliserade och i så fall hur. Frågan om straffansvaret för brott mot sanningsplikten vid edgång enligt konkurslagen har belysts i ett mål i Högsta domstolen (NJA 2001 s. 563). Frågan om den nuvarande lagstiftningen avseende sådana brott är tillräcklig måste bl.a. bedömas med utgångspunkt i artikel 6 i Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om

skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Det kan, mot bakgrund av Högsta domstolens avgörande, ifrågasättas om den nuvarande utformningen av 11 kap. 1 § andra stycket och 3 § andra stycket brottsbalken i alla hänseenden lever upp till de krav som ställs i artikel 6. Frågan behandlas i kapitel 9.

5 Bokföringsbrott

5.1 Nuvarande reglering

Bokföringsbrott

Den som genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) gör sig skyldig till bokföringsbrott (11 kap. 5 § brottsbalken). Orden ”på annat sätt” innebär att i princip samtliga bestämmelser i bokföringslagen och de lagar och lagrum i andra författningar som den lagen hänvisar till är straffsanktionerade.

Det straffbara området begränsas emellertid till sådana åsidosättanden som innebär att rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd av åsidosättandet inte i huvudsak kan bedömas med ledning av bokföringen. För att den bokföringsskyldige skall undgå straffansvar krävs alltså inte att bokföringen i alla avseenden återspeglar de verkliga förhållandena på sätt som överensstämmer med bokföringslagens bestämmelser och god redovisningssed. Om de fel eller brister som bokföringen är behäftad med påverkar möjligheterna att bedöma rörelsens förlopp, resultat eller ställning, får dock skillnaden mellan bokförda belopp och de belopp som borde ha bokförts inte vara så stor att det inte är möjligt att i huvudsak bedöma förloppet, resultatet eller ställningen. Består bristen i att verifikationer är så ofullständiga att de affärshändelser de avser inte kan bedömas, får de ofullständiga verifikationerna på motsvarande sätt inte avse en så stor andel av det bokförda värdet att det inte är möjligt att ens i huvudsak bedöma rörelsens förlopp, resultat eller ställning.

Straffbestämmelsen är ett s.k. blankettstraffbud. Det innebär att dess innehåll, t.ex. när det gäller kretsen bokföringspliktiga och de materiella kraven på bokföringsskyldigheten, framgår av bokföringslagen. Ett åsidosättande av dess bestämmelser om löpande bokföring, verifikationer, årsbokslut och arkivering samt övriga regler om bokföring och årsredovisning kan alltså föranleda ansvar för bokföringsbrott. Också överträdelser av icke författningsreglerad men på annat sätt dokumenterad god redovisningssed kan leda till ansvar för bokföringsbrott under förutsättning att överträdelserna får till följd att rörelsens förlopp, resultat och ställning inte kan i huvudsak bedömas. Bokföringsskyldigheten kan åsidosättas på många olika sätt, t.ex. genom att icke existerande tillgångar tas upp, att tillgångar och skulder värderas fel eller att kostnader bokförs som intäkter. Vanliga fel är att bokföringen är ofullständigt förd, att verifikationer

och annat underlag saknas eller att bokföring saknas helt för en viss period.

Av bestämmelsens andra stycke framgår dock att straffansvaret har begränsats för vissa juridiska personer som inte bedriver näringsverksamhet.

Straffet för bokföringsbrott av normalgraden är fängelse i högst två år. Ringa fall bestraffas med böter. För grova fall av bokföringsbrott föreskrivs fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

5.2 Vilka bokföringsskyldiga bör omfattas av straffansvaret?

Regeringens bedömning: Inga förändringar föreslås i fråga om kretsen av bokföringsskyldiga som omfattas av straffansvar. Sådan bokföring som upprättas utan att det finns någon skyldighet till det bör inte heller i fortsättningen omfattas av straffansvar för bokföringsbrott.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms Universitet* har tillstyrkt förslaget. Övriga remissinstanser har inte haft något att erinra mot det.

Skälen för regeringens bedömning

Nuvarande reglering

I 2 kap. bokföringslagen anges kretsen av bokföringsskyldiga. Den nya bokföringslagen innebär att väsentligt fler juridiska personer blev bokföringsskyldiga än som var fallet tidigare (prop. 1998/99:130 s. 210 ff.). Utgångspunkten i dag är att juridiska personer är bokföringsskyldiga. Till dem som alltid är bokföringsskyldiga hör bl.a. aktiebolag, ekonomiska föreningar och handelsbolag.

I 2 kap. 2–5 §§ bokföringslagen föreskrivs dock vissa undantag från huvudregeln. Vissa juridiska personer är generellt undantagna från bokföringsskyldigheten. Till dessa hör bl.a. staten, kommunerna, landstingen, konkursbon samt stiftelser vars tillgångar får användas endast till förmån för bestämda fysiska personer.

Vidare är vissa juridiska personer bokföringsskyldiga endast om de bedriver näringsverksamhet, är moderföretag i en koncern eller om värdet av deras tillgångar överstiger vissa gränobelopp. Dessa undantag omfattar ideella föreningar, registrerade trossamfund och delar av trossamfund, samhällighetsföreningar samt vilt- och fiskevårdsområdesföreningar. Liknande regler gäller för vissa stiftelser. Alla juridiska personer som inte omfattas av nämnda undantag är bokföringsskyldiga.

En fysisk person som bedriver näringsverksamhet är bokföringsskyldig för denna. I lagen (1992:160) om utländska filialer m.m. finns bestämmelser om bokföringsskyldighet för näringsverksamhet som bedrivs i Sverige av utländska företag och utomlands bosatta svenska eller utländska medborgare.

I lagstiftningsärendet med förslag till ny bokföringslag gjordes en teknisk översyn av bestämmelsen om bokföringsbrott. Tidigare hänvisningar i straffbestämmelsen i 11 kap. 5 § brottsbalken ersattes med en hänvisning till den nya bokföringslagen. Regeringen framhöll att den utvidgning av kretsen av bokföringsskyldiga som föreslogs gav anledning att överväga ytterligare ändringar i bestämmelsen om bokföringsbrott. Dessa överväganden borde enligt regeringen lämpligen göras i samband med den fortsatta beredningen av Borgenärsbrottsutredningens förslag (a. prop. s. 329 f.). I avvaktan på sådana överväganden undantogs sådana juridiska personer som anges i 2 kap. 2 § bokföringslagen (dvs. ideella föreningar, registrerade trossamfund och delar av trossamfund, samhällighetsföreningar samt vilt- och fiskevårdsområdesföreningar) som inte bedriver näringsverksamhet från bestämmelserna om bokföringsbrott – dvs. sådana juridiska personer som fram till den nya bokföringslagens ikraftträdande inte har varit bokföringsskyldiga.

Kretsen av bokföringsskyldiga som omfattas av straffansvar bör inte förändras

En grundläggande fråga är således om det finns anledning att förändra den krets som undantas från straffansvar enligt 11 kap. 5 § andra stycket brottsbalken (dvs. sådana juridiska personer som anges i 2 kap. 2 § bokföringslagen och som inte bedriver näringsverksamhet).

Vid överväganden om hur långt straffansvaret bör sträcka sig gör sig olika intressen gällande. Å ena sidan kan anföras att betydelsen av en korrekt bokföring och en enhetlig straffsanktion för dem som inte lever upp till bokföringsskyldighetens krav är ett så viktigt samhälleligt intresse att i princip ingen som är bokföringsskyldig enligt bokföringslagen bör stå utanför kriminaliseringen. Å andra sidan har lagstiftaren framhållit att kriminalisering skall användas med försiktighet. Det har ansetts att följande förutsättningar skall vara uppfyllda för att kriminalisering skall vara befogad (prop. 1994/95:23 s. 55 och 1994/95:JuU2 s. 6 f.):

1. beteendet kan föranleda påtaglig skada eller fara,
2. alternativa sanktioner står inte till buds, skulle inte vara rationella eller skulle kräva oproportionerligt höga kostnader,
3. straffsanktion krävs med hänsyn till gärningens allvar,
4. straffsanktion skall vara ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet samt
5. rättsväsendet skall ha resurser att klara av den eventuellt ytterligare belastning som kriminaliseringen innebär.

Den nuvarande utformningen av bestämmelsen innebär att alla fysiska och juridiska personer som bedriver näringsverksamhet omfattas av straffbestämmelsens tillämpningsområde. Vidare omfattas vissa juridiska personer, oavsett om näringsverksamhet bedrivs eller inte.

En första fråga är alltså om all näringsverksamhet bör träffas av straffbestämmelsens tillämpningsområde eller om kretsen på något sätt skall begränsas. När det gäller näringsverksamhet är det främst olika slag av borgenärsintressen som motiverar bokföringsskyldigheten. Samma intressen gör sig gällande vid bedömningen av om skyldigheten bör vara förenad med straffansvar. Som tidigare nämnts är också bokföringen ofta

en förutsättning för att kunna bedöma om ekonomisk brottslighet har begåtts i verksamheten.

Näringsverksamhet bedrivs frivilligt. Den som avser att starta näringsverksamhet måste självfallet vara beredd att underkasta sig de regler som samhället ställer upp för sådan verksamhet. Bokföringsplikten är ett centralt krav i sammanhanget. Det måste emellertid också göras en avvägning mellan å ena sidan nyttan av bokföringsskyldigheten och å andra sidan den administrativa börda som bokföringsskyldigheten innebär. I de fall näringsverksamheten är av liten omfattning är därför kraven på bokföringen mycket begränsade. Inom Justitiedepartementet övervägs ytterligare förenklingar i reglerna om bokföringsskyldighet för bl.a. ideella föreningar. En promemoria med förslag till ändringar i redovisningslagstiftningen är under remissbehandling.

Till det kommer att inte bara juridiska utan även fysiska personer som driver näringsverksamhet är bokföringspliktiga. Om endast en viss kategori som bedriver näringsverksamhet undantas från straffansvar för bokföringsbrott skulle det innebära en ojämlikhet i förhållande till andra grupper som bedriver likartad verksamhet. Mot den nu angivna bakgrunden finns det inte anledning att inskränka straffansvaret mer än vad som nu är fallet i detta hänseende.

Nästa fråga som uppkommer är om de juridiska personer som anges i 2 kap. 2 § bokföringslagen och som inte bedriver näringsverksamhet även fortsättningsvis bör vara undantagna från bokföringsbrottets tillämpningsområde.

De verksamheter som har undantagits från bokföringsbrottets tillämpningsområde är av begränsad ekonomisk betydelse eftersom undantaget bara avser det fallet att någon näringsverksamhet inte bedrivs. Så snart de nu aktuella juridiska personerna bedriver någon form av näringsverksamhet upphör undantaget att gälla. Denna avgränsning innebär att bestämmelsen om bokföringsbrott är tillämplig i den utsträckning som behövs för att utomstående skall skyddas. En ändring skulle lägga en onödig börda på exempelvis sådana anläggningssamfälligheter som enbart har mycket begränsade tillgångar och som därför varken har behov av eller ekonomiska förutsättningar för att anlita professionell hjälp med bokföringen. I likhet med utredaren anser regeringen därför att övervägande skäl talar för att behålla den nuvarande avgränsningen.

I likhet med utredaren anser regeringen vidare att det inte heller finns anledning att ändra på det tidigare ställningstagandet att det även i övrigt skall råda parallellitet mellan bokföringsplikten och straffansvaret. Sådan bokföring som enbart upprättas frivilligt, t.ex. sådan bokföring som en ideell förening upprättar i enlighet med föreningens stadgar men utan att vara formellt bokföringsskyldig eller årsbokslut som upprättas utan att det föreligger någon skyldighet till det, bör inte heller i fortsättningen omfattas av straffansvaret.

Regeringen delar alltså utredarens slutsats att den nuvarande kretsen av bokföringsskyldiga på vilka straffbestämmelsen om bokföringsbrott är tillämplig är väl avvägd och inte bör ändras.

5.3 Grovt bokföringsbrott

Regeringens förslag: Vid bedömningen av om ett bokföringsbrott är grovt införs som särskilda kvalifikationsgrunder att åsidosättandet avsett mycket betydande belopp, att gärningsmannen använt falsk handling, att gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller att gärningen annars varit av särskilt farlig art. – Det grova brottet ges en egen rubricering.

Promemorians förslag: Överensstämmer endast delvis med regeringens när det gäller särskilda kvalifikationsgrunder. I promemorian har även föreslagits att den omständigheten att verksamheten haft stor omfattning eller att gärningsmannen använt osanna handlingar skall införas som kvalifikationsgrunder. Vidare har föreslagits att det som försvårande omständighet skall beaktas om gärningsmannen har åsidosatt bokföringsskyldigheten när han själv eller den juridiska person som han företräder haft allvarliga betalningssvårigheter eller löpt påtaglig fara för att bli insufficiens. Något förslag som motsvarar kvalifikationsgrunden att gärningen varit av särskilt farlig art finns inte med i promemorian. Promemorians förslag överensstämmer med regeringens när det gäller frågan om brottsrubricering.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har avstått från att kommentera förslaget till särskilda kvalifikationsgrunder eller har tillstyrkt det, utom när det gäller kvalifikationsgrunden allvarliga betalningssvårigheter eller påtaglig fara för insufficiens. – *Ekobrottsmyndigheten Östra avdelningen* och *Kronofogdemyndigheten i Stockholm* har tillstyrkt sistnämnda förslag. Ett stort antal instanser, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Göteborgs tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Riksåklagaren*, *Åklagarmyndigheten i Umeå*, *Ekobrottsmyndigheten*, *Ekobrottsmyndigheten Västra avdelningen*, *Kronofogdemyndigheten i Göteborg*, *Kronofogdemyndigheten i Härnösand*, *Brottsförebyggande rådet*, *Sveriges Redovisningskonsulters Förbund*, *Sveriges Domareförbund*, *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms Universitet* och *Svenska Revisorsamfundet* har emellertid avstyrkt förslaget eller framfört allvarliga invändningar mot det. I huvudsak har följande synpunkter framförts. – Förslaget synes komma att medföra en mycket betydande straffskärpning för gärningar som inte framstår som särskilt straffvärda. En stor del av dem som lagförs för bokföringsbrott är enmansföretagare med begränsad verksamhet som försummar bokföringsskyldigheten i ett ekonomiskt pressat läge. I praxis har omständigheter av nämnda slag många gånger ansetts vara förmildrande. – Önskemålet att underlätta de brottsbekämpande myndigheternas arbete förefaller i för hög grad ha fått styra urvalet av de omständigheter som skall anses försvårande. Syftet med den föreslagna bestämmelsen synes vara att komma runt de bevisproblem som gäller frågan om obestånd enligt 11 kap. 1–4 §§ brottsbalken; kan en gärningsman inte dömas i enlighet med dessa lagrum, skall han enligt förslaget i vart fall dömas strängare för bokföringsbrott än annars skulle ha gällt. – Det är tveksamt om den bokföringsskyldige själv eller en utomstående kan avgöra när i tiden ansvar enligt kvalifikationsgrunden föreligger. Trots förekomsten av "yttre spår" blir tidpunkten flytande. Det kan leda till osäkerhet om den skärpta straffbestämmelsens tillämpningsområde. –

Införandet av den föreslagna straffskärpningsbestämmelsen kommer att ställa krav på polisen och på åklagarna att utreda om sådana förhållanden föreligger som bör föranleda straffskärpning. Brister i bokföringen medför särskilda svårigheter att bedöma frågor om obestånd, insufficiens och bristande likviditet. – Det finns en presumtion att den som dömts för grovt bokföringsbrott även skall åläggas näringsförbud. Konsekvensen av införandet av en sådan presumtionsregel som föreslås bör mot bakgrund av bestämmelserna om näringsförbud övervägas ytterligare. *Helsingborgs tingsrätt* har framfört ett alternativt förslag till reglering som innebär att det vid bedömning av om brottet är grovt särskilt skall beaktas om brottet varit av ”särskilt farlig art”. Lokutionen skulle täcka fall där bokföringsskyldigheten åsidosatts t.ex. för att dölja annan brottslighet. *Hovrätten för Västra Sverige* har vidare pekat på ett behov av förtydligande i fråga om den kvalifikationsgrund som hänför sig till att felet avsett mycket betydande belopp. I promemorian anges att rekvisitet mycket betydande belopp inte skall ses i relation till verksamhetens omsättning utan i absoluta tal. Detta verkar enligt hovrätten vara svårförenligt med huvudsakskriteriet, vilket kan sålla bort även betydande fel om dessa förekommer i en verksamhet med stor omsättning. – Förslaget gällande rubricering har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna.

Skälen för regeringens förslag

Bakgrund och behovet av reform

Den särskilda straffskalan för grovt bokföringsbrott infördes genom lagändring 1982 (prop. 1981/82:85). Straffskalan omfattar fängelse mellan sex månader och fyra år. Syftet var att mer effektivt än vad som då var fallet hindra att bokföringsskyldigheten åsidosatts.

Det framgår inte av författningstexten vilka faktorer som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt. I motiven anges emellertid att denna bedömning på vanligt sätt skall avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter. Bland de omständigheter som kan antas vara av betydelse är om bokföringsskyldigheten åsidosatts helt eller till stora delar. Bristernas karaktär och betydelse i ekonomiskt eller annat hänseende anses också vara av stor vikt. Vidare inverkar självfallet graden av förslagenhet och planering. Som exempel på omständigheter som bör leda till att brotten bedöms som grova nämns att åsidosättandet av bokföringsskyldigheten skett systematiskt under en följd av år eller att det skett i en rörelse vars verksamhet är av stor omfattning och omsätter höga belopp. Ansvar för det grova brottet torde i praktiken komma i fråga endast vid uppsåtligt brott (a. prop. s. 31).

Bestämmelsen om bokföringsbrott intar en central roll vid bekämpningen av ekonomisk brottslighet. Det är därför viktigt att bestämmelsen är tydlig. En uttrycklig uppräkningslista av vilka omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt ger domstolarna bättre ledning för rättstillämpningen och är ägnad att skapa en större enhetlighet. Rättssäkerheten främjas också genom att det står klart vilka faktorer som tillmäts särskild vikt. Vi anser därför att de omständigheter

som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt skall anges uttryckligen i bestämmelsen.

Vilka omständigheter skall anses försvårande?

Vid bedömningen av om ett bokföringsbrott är grovt skall hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Denna utgångspunkt har också kommit till uttryck i rättspraxis. Avsikten är inte att den skall förändras. Det finns emellertid vissa omständigheter som typiskt sett är sådana att de särskilt bör beaktas vid bedömningen av ett bokföringsbrotts svårhetsgrad.

En sådan omständighet är bristernas beskaffenhet. Redan för straffbarhet krävs visserligen att bristerna är så allvarliga att rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning inte ens i huvudsak kan bedömas med ledning av bokföringen. Men även utifrån denna grundförutsättning kan bristerna vara mer eller mindre allvarliga. En allvarlig brist är att bokföring helt saknas. Det får bedömas från fall till fall om brottet skall anses som grovt av det skälet, varvid hänsyn bör tas bl.a. till hur lång period som bokföringsskyldigheten har eftersatts, omsättningen, antalet affärstransaktioner och liknande.

Så som utredaren anfört finns det anledning att se särskilt allvarligt på fall där felet avsett mycket betydande belopp. Den omständigheten bör därför införas som en särskild kvalifikationsgrund. För att bättre knyta an till det som straffbestämmelsen om bokföringsbrott reglerar, nämligen åsidosättanden av bokföringsskyldigheten enligt bokföringslagen, bör emellertid termen "åsidossättande" användas i stället för "fel". Utgångspunkten bör därvid vara att bristen, i likhet med den bedömning som görs vid tillämpning av huvudsakrekvisitet, skall ses i relation till rörelsen. Vi anser därför, som *Hovrätten för Västra Sverige*, att rekvisitet mycket betydande belopp inte kan anges i absoluta tal. Motsvarande rekvisitet har i bestämmelsen om grovt skattebrott i 4 § skattebrottslagen (1971:69), kommit att ges en något mer absolut innebörd. Det har ansetts att, även om det är vanskligt att ange någon fast beloppsgräns för när ett skattebrott är grovt enbart på grund storleken av den undandragna skatten, det med en viss grad av säkerhet torde kunna sägas att belopp understigande tio basbelopp enligt nu gällande praxis sällan bedöms annat än som skattebedrägeri av normalgraden (jfr prop. 1995/96:170 s. 110 f.). Att förhållandena skiljer sig åt är emellertid naturligt med hänsyn till att bokföringsbrottet, till skillnad från skattebrottet, är konstruerat utifrån ett huvudsaksrekvisitet. En annan sak är dock att det i praktiken torde vara så att det finns en yttre gräns bortom vilken ett belopp i princip alltid måste anses vara mycket betydande.

I praxis har också som särskilt försvårande omständighet beaktats om gärningsmannen använt falska handlingar. Eftersom ett sådant beteende medför en påtaglig risk för att de verkliga förhållandena undandrar sig bedömning framstår det som särskilt straffvärt. Regeringen anser alltså i likhet med utredaren att användandet av falska handlingar i bokföringen bör anges som ett exempel på fall då ett bokföringsbrott kan vara att anse som grovt. Däremot finner regeringen inte skäl för att låta användande av osanna handlingar uttryckligen nämnas i författningstexten. Ett förslag till motsvarande kvalifikationsgrund har tidigare lämnats i lagrådsremis-

sen med förslag till ändringar i bestämmelsen om grovt skattebrott (prop. 1995/96:170). Där föreslogs att även användandet av osanna handlingar skulle utgöra en omständighet som särskilt skall beaktas vid bedömningen om ett skattebrott skall vara att anse som grovt. Lagrådet var emellertid kritiskt till förslaget och uttalade följande.

“Att användningen av "osanna" handlingar uttryckligen nämns utgör en avvikelse från utredningsbetänkandet. Det innebär också en skillnad gentemot bestämmelserna om grovt bedrägeri i 9 kap. 3 § brottsbalken, där det bara talas om "falsk" handling. Enligt Lagrådets mening kan det ifrågasättas, om man i den nu diskuterade paragrafen bör tala om osanna handlingar. Den föreslagna lagtexten kan läsas så, att varje användning av en osann handling, t.ex. inlämnandet av en oriktig självdeklaration, kan kvalificera ett skattebrott som grovt, något som uppenbarligen inte är meningen. Lagrådet förordar därför att "osanna" handlingar får utgå ur uppräknningen i andra stycket. Fall då någon begagnar sig av osanna handlingar, t.ex. oriktiga fakturor, på ett sätt som gör att gärningen vid en helhetsbedömning bör bedömas som grov, kan hänföras under 4 §, även om inte osanna handlingar nämns särskilt i lagtexten.”

Regeringen delade Lagrådets bedömning. Det finns inte skäl att göra någon annan bedömning i detta sammanhang.

Högsta domstolen har i flera fall fäst vikt vid om ett bokföringsbrott ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning. Omständigheter av liknande slag skall enligt 29 kap. 2 § 6 brottsbalken beaktas vid bedömningen av brottets straffvärde. Den bestämmelsen tar dock främst sikte på brottslighet som bedrivits i organiserade former med flera inblandade. I fråga om bokföringsbrott är det dock fråga om delvis andra situationer. Det är t.ex. fråga om åsidosättanden som skett systematiskt under en lång följd av år, utan att det nödvändigtvis skett i organiserad form. Även det förhållandet att det här – på motsvarande sätt som gäller för skattebrottslighet – är fråga om viss typ av för bokföringsbrottslighet typiska försvårande omständigheter talar för att dessa bör komma till klart uttryck i bestämmelsen om grovt brott (jfr prop. 1995/96:170 s. 111 f.). För att tydliggöra att ett systematiskt åsidosättande bör beaktas föreslår alltså regeringen att det som exempel på fall när ett bokföringsbrott skall anses grovt även anges att det ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt.

Ändringen innebär när det gäller nämnda omständigheter inte någon förändring av rättsläget utan utgör i stället ett förtydligande i syfte anpassa lagen efter rådande praxis.

Gärningar av särskilt farlig art

När det gäller förslaget till kvalifikationsgrund att bokföringsskyldigheten åsidosatts när den bokföringsskyldige haft allvarliga betalningssvårigheter eller löpt påtaglig fara för insufficiens, delar vi den bedömning i fråga om straffvärderesonemang som flertalet remissinstanser framfört. Den föreslagna regleringen skulle träffa förfaranden och situationer som inte framstår som särskilt straffvärda och som i dagsläget t.o.m. uppfattas som förmildrande. Således skulle förslaget omfatta t.ex. enskilda näringsidkare med en begränsad rörelse som i ett kärvt ekonomiskt läge åsidosätter bokföringsskyldigheten och i syfte att försöka driva rörelsen vidare prioriterar att betala leverantörsskulder i stället för arvode till någon som

har hand om bokföringen. Det är enligt vår mening inte rimligt att en sådan avvägning – som vore till fördel för bl.a. anställda och leverantörer om ansträngningen var lyckosam – skulle kunna medföra att ett bokföringsbrott bedöms som grovt. Det kan också ifrågasättas om inte det föreslagna rekvisitet skulle kunna medföra rättssäkerhets- och bevisproblemer. Förslaget bör därför inte genomföras.

Enligt vår mening står det emellertid klart att det finns förutsättningar för att skärpa synen på vissa fall av bokföringsbrott som är av särskilt farlig art. Ett tänkbart sätt att ge uttryck för en sådan inställning skulle kunna vara det som framförts av *Helsingborgs tingsrätt*. Genom att uttryckligen ange att man vid bedömningen av om ett bokföringsbrott är grovt skall beakta om gärningen varit av särskilt farlig art ges möjlighet till en allvarligare reaktion på vissa särskilt straffvärda beteenden. Motsvarande kvalifikationsgrund återfinns i flera kapitel i brottsbalken och stämmer därför väl överens med den befintliga systematiken.

Ett exempel på sådant beteende är om bokföringsbrottet skett i en rörelse vars verksamhet är av stor omfattning och som därmed påverkar många personer eller som omsätter höga belopp. Som redovisats ovan anses omständigheter av sådant slag redan i dag böra leda till att ett bokföringsbrott bedöms som grovt. I motsats till utredaren anser vi emellertid inte att denna faktor bör anges som en särskild omständighet utan i stället bör beaktas inom ramen för bedömningen av om gärningen varit av särskilt farlig art.

En annan omständighet som bör kunna medföra att ett bokföringsbrott anses som särskilt farligt är användandet av osanna uppgifter, t.ex. i luftfakturor. Ett sådant beteende kan, på motsvarande sätt som vid användande av falska handlingar, innebära stora risker för att de verkliga förhållandena inte kan bedömas. Uppgiftens betydelse måste dock värderas utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

Vidare kan som exempel nämnas att bokföringsskyldighet åsidosatts i syfte att dölja annan brottslighet. Ett sådant förfarande visar mått på förslagenhet och får anses särskilt straffvärt även när det skett i enstaka fall och därmed inte skulle kunna sägas falla in under den föreslagna kvalifikationsgrunden att brottsligheten utövats systematiskt. För att ett bokföringsbrott skall bedömas som grovt på denna grund måste det, på sedvanligt sätt, vara styrkt att sådan annan brottslighet har begåtts. På motsvarande sätt som beträffande förbrott till s.k. sakhäleri enligt 9 kap. 6 § första stycket 1 brottsbalken är det tillräckligt att det är utrett, objektivt och subjektivt, att ett brott har begåtts (jfr Lagrådets yttrande, NJA II 1980 s. 12). Däremot krävs inte att domstolen fastställer vilket konkret brott som förövats eller vem som är gärningsman.

Det måste vidare krävas ett tidsmässigt samband eller andra omständigheter som visar att bokföringsbrottet ägt rum med avsikt just att dölja denna brottslighet.

Regeringen kommer alltså till den slutsatsen att – i stället för den föreslagna kvalifikationsgrunden allvarliga betalningssvårigheter eller påtaglig fara för insufficiens – det som försvårande omständighet skall anges att gärningen varit av särskilt farlig art.

Sammanfattningsvis bör som kvalifikationsgrunder vid bedömningen av om ett brott är att anse som grovt anges att åsidosättandet avsett mycket betydande belopp, att gärningsmannen använt falsk handling el-

ler att gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller att gärningen annars varit av särskilt farlig art.

Rubricering

Som nämnts ovan finns redan nu en särskild straffskala för grovt bokföringsbrott. I likhet med utredaren anser vi att allvaret i brottsligheten inskräps om det grova brottet även ges en egen brottsbenämning. Vidare har en sådan ändring den fördelen att det fortsättningsvis blir möjligt att i brottsstatistiken skilja ut de olika graderna av bokföringsbrott. Med den centrala betydelse som bokföringsbrottet har i bekämpningen av den ekonomiska brottsligheten framstår en sådan lösning som välmotiverad. Som utredaren föreslagit bör rubriceringen vara grovt bokföringsbrott och brott av normalgraden bör även fortsättningsvis benämnas bokföringsbrott.

5.4 Straffskalorna för grovt bokföringsbrott respektive ringa bokföringsbrott bör skärpas

Regeringens förslag: Straffskalorna för grovt bokföringsbrott och för bokföringsbrott av det lindrigaste slaget skärps. För grovt bokföringsbrott höjs maximistraffet till fängelse i sex år och för ringa brott höjs straffmaximum till fängelse i sex månader.

Regeringens bedömning: I övrigt bör det inte genomföras några förändringar i bestämmelsen om ringa bokföringsbrott.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens när det gäller förslaget till skärpta straffskalor. När det gäller ringa bokföringsbrott har utredaren därutöver föreslagit att beteckningen ringa bokföringsbrott tas bort och att bokföringsbrott av normalgraden i stället får en särskild straffskala för brott av mindre allvarlig art. Det har vidare föreslagits att det i lagtexten skall anges vilka omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om brottet är mindre allvarligt.

Remissinstanserna: De flesta instanserna har tillstyrkt förslaget till skärpta straffskalor eller har inte haft något att erinra mot det. *Hovrätten för Västra Sverige* har invänt mot förslaget och ansett att det inte är rimligt att bestraffa bokföringsbrotten hårdare enbart av den anledningen att de är frekventa i statistiken eller för att de är enklare att utreda och bevisa. Hovrätten har vidare ifrågasatt om ett förhöjt straffmaximum skulle leda till den skärpning av påföljdspraxis som utredaren åsyftar och menat att en höjning av straffminimum till fängelse ett år sannolikt skulle vara betydligt effektivare för att uppnå detta syfte. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala Universitet* har ifrågasatt om det finns empiriska belägg för att en höjning av straffskalan skulle ha en brottspreventiv verkan samt anfört att det från straffvärdesynpunkt knappast kan hävdas att fyra års fängelse inte är tillräckligt som högsta straff för ett enstaka bokföringsbrott. De problem som nu förknippas med straffskalan för bokföringsbrott som är ringa bör enligt fakultetsnämndens mening undanröjas genom att denna grad av brottet avskaffas och straffskalan för bokförings-

brott bestäms till böter eller fängelse i högst ett år. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms Universitet* har anfört att den föreslagna höjningen av straffskalan skulle leda till brottskonkurrens mellan grovt bokföringsbrott och t.ex. bedrägeri, förskingringsbrott och brottet oredlighet mot borgenärer. Det bör enligt fakultetsnämnden utredas om bedrägeri och förskingringsbrott respektive brottet oredlighet mot borgenärer fortfarande skall graderas upp med hänvisning till att vilseledande bokföring använts. – De flesta av de instanser som kommenterat förslaget till förändring av beteckningen ringa bokföringsbrott, bl.a. *Göteborgs tingsrätt*, *Rikspolisstyrelsen*, *Åklagarmyndigheterna i Västerås och Umeå* och *Ekobrottsmyndigheten Östra avdelningen* har avstyrkt förslaget eller haft invändningar mot det. Det har bl.a. anförts att strävan att skärpa synen på brottsligheten kan motverkas genom förslaget samt att det finns en uppenbar fara för att domstolarna i stället skulle bedöma åtskilliga fall som i dag bedöms av normalgraden som mindre allvarliga. *Ekobrottsmyndigheten Östra avdelningen* har vidare anfört: Brottet ringa eller mindre allvarligt bokföringsbrott bör utgå. Det finns inte behov av en kriminalisering av sådana synnerligen ömmande och ursäktliga fall som i dag skulle kunna rubriceras som ringa. Till det kommer att reglerna om åtalsunderlåtelse och påföljdseftergift skulle tillämpas på dessa fall. Föreningen för revisionsbyråbranschen, *FAR*, och *Svenska Revisorsamfundet* har påtalat att förslaget kan påverka bedömningen av vilka bokföringsbrott som faller under revisorns anmälningsplikt enligt 10 kap. 38–40 §§ aktiebolagslagen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Bakgrund

Straffskalorna för bokföringsbrott av normalgraden och för ringa bokföringsbrott har varit oförändrade sedan bestämmelsens tillkomst. Straffen för dessa brott är fängelse i högst två år respektive böter. Som nämnts ovan infördes för grova fall av bokföringsbrott 1982 en särskild straffskala omfattande fängelse mellan sex månader och fyra år.

Allmänt sett kan konstateras att grovt bokföringsbrott har en lägre straffskala än grov oredlighet mot borgenärer, grovt skattebrott och de grova fallen av huvudbrotten i 8–10 kap. brottsbalken, dvs. stöld, bedrägeri och förskingring. För respektive grovt brott är straffskalan fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Ringa bokföringsbrott har också en lägre straffskala än motsvarande ringa fall av förmögenhetsbrott, dvs. snatteri, bedrägligt beteende och undandräkt. För dessa fall är straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader.

En höjning av straffskalorna

Bokföringen är ett oundgängligt underlag för att bedöma den ekonomiska utvecklingen i företaget för den som bedriver näringsverksamhet och för företagets intressentgrupper som aktieägare, kreditgivare m.fl. samt för myndigheters kontroll av att företagare och andra följer lagstiftningen. Bokföringen är bärare av information i olika avseenden och den riktar sig

till en bred grupp av intressenter. Den sedan 1980-talet kraftiga ökningen av antalet aktieägare i Sverige har medfört att betydelsen av en korrekt bild av börsnoterade företag har ökat för en mängd småsparare. Bokföringen bildar också utgångspunkten för beskattningen. Den har central betydelse för att motverka illojala beteenden, t.ex. illojal konkurrens, och andra oegentligheter i näringsverksamhet. Det är mot denna bakgrund man skall se straffbestämmelsen om bokföringsbrott. De negativa följderna av att bokföringen försummas, tillförs felaktiga uppgifter eller förstörs är att det inte längre är möjligt att med bokföringens hjälp skaffa sig en korrekt bild av rörelsens förlopp, ekonomiska ställning eller resultat.

Bokföringsbrott förekommer emellertid i olika former. En typ av bokföringsbrott av normalgraden utmärks av småföretagare med blygsam omsättning, få externa intressenter och närmast obefintlig bokföring. Sett enbart till den typen av bokföringsbrottslighet saknas i och för sig skäl att genomföra någon förändring av straffskalan. Å andra sidan förekommer också att bokföringen förstörs eller försummas systematiskt och i viss utsträckning i organiserad form bl.a. i syfte att dölja skattebrott, brott mot borgenärer eller annan brottslighet. Brottsligheten kan i dessa fall föregås av ingående planering, varvid risken för lagföring och straff vägs in. Det kan antas att det i sådana sammanhang har betydelse att maximistraflet för grovt bokföringsbrott är väsentligt lägre än för andra grova förmögenhetsbrott som t.ex. grovt bedrägeri eller grov förskingring. Det är sistnämnda typ av fall som gjort att bestämmelsen om bokföringsbrott successivt har kommit alltmer i fokus när det gäller bekämpning av ekonomisk brottslighet.

Även om bokföringsbrott inte medför någon vinning för gärningsmännen, måste det konstateras att straffen för de grova brotten ligger lågt vid en jämförelse med bl.a. förmögenhetsbrotten, trots att bokföringsbrotten representerar förhållandevis allvarlig brottslighet med samhällsekonomiska konsekvenser som följd. I dessa fall då bokföringsbrotten är av sådan särskilt allvarlig beskaffenhet att de bör bedömas som grova, finns det anledning att ifrågasätta om nuvarande straffskala är tillräckligt vid. Enligt regeringens mening är det viktigt att det i vissa sådana fall ges utrymme för en strängare bedömning än den som hitintills kommit till uttryck i praxis. Vi anser att ett sätt att uppnå den eftersträvade möjligheten till en skärpt syn på sådana fall är att höja straffmaximum för grovt bokföringsbrott till fängelse i sex år. Genom en sådan höjning skapas utrymme för en strängare syn på straffvärdet av bokföringsbrott av särskilt allvarlig art. Omständigheter som då bör vägas in är om brottsligheten genomförts på ett särskilt förslaget sätt, t.ex. genom att osanna handlingar använts eller om den ägt rum i syfte att dölja annan allvarlig ekonomisk brottslighet.

I likhet med utredaren anser regeringen att det också finns anledning att se allvarligare på den lindrigaste formen av bokföringsbrott än vad som är fallet i dag. Ett skäl till detta är att det inte är ovanligt med återfall i bokföringsbrott. Ett annat är att s.k. målvakter samtidigt kan stå under åtal för bokföringsbrott i flera olika juridiska personer och att vart och ett av brotten inte är särskilt allvarligt. I sådana fall som nu har nämnts måste det finnas utrymme att i det enskilda fallet kunna välja annan påföljd än böter. Flertalet brottsbalksbrott som är indelade i flera grader har en straffskala för det ringa brottet som går upp till fängelse sex månader.

Det är naturligt att välja samma lösning för den ringa formen av bokföringsbrott.

En höjning av straffskalan för grovt bokföringsbrott medför inte någon förändring i förhållande till överlappningen av straffskalan för bokföringsbrott av normalgraden. En höjning av straffskalan för ringa bokföringsbrott till fängelse i högst sex månader medför en överlappning i förhållande till brott av normalgraden om knappt sex månader. Detta motsvarar vad som redan i dag gäller för stöld, bedrägeri och förskingring och deras mindre allvarliga motsvarigheter. Höjningen av straffskalan för ringa brott är inte avsedd att leda till några ändringar i fråga om gränsdragningen mellan normalgradsbrottet och den lindrigaste brottsformen.

Särskilt om påföljdsval, m.m.

Uppsåtliga bokföringsbrott av normalgraden, liksom grova brott, anses vara av sådan art att påföljden normalt bör bestämmas till fängelse, även om straffvärdet inte skulle vara särskilt högt och den tilltalade inte heller tidigare begått brott i sådan utsträckning att det av den anledningen är uteslutet att döma till annan påföljd.

Frågan om valet av påföljd för bokföringsbrott av normalgraden har varit föremål för Högsta domstolens prövning vid flera tillfällen (se t.ex. NJA 1983 s. 205, 1984 s. 710, 1987 s. 130, 1998 s. 300, samt 2001 s. 397 och s. 618). Förutom sådana personliga förhållanden som ålder, hälsotillstånd och familjesituation, har Högsta domstolen som skäl för att döma till annan påföljd än fängelse anfört att rörelsen varit av blygsam omfattning, att det inte funnits några anställda, att syftet med den straffbara åtgärden inte varit att undandra skatt eller annars utgjort ett led i planerad ekonomisk brottslighet, samt att den tilltalade saknat förmåga att själv organisera och sköta bokföringen på ett acceptabelt sätt och till följd av svag ekonomi också haft svårt att bekosta sådana yrkesmässig hjälp som han behövt för att lägga upp ett system för bokföringen. För bokföringsbrott med ett straffvärde av fängelse en månad dömdes i NJA 2001 s. 397 till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst 50 timmar. I NJA 2001 s. 618, där brottet ansågs ha ett straffvärde om två månader, bestämdes påföljden till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst 75 timmar.

När brottet har ett straffvärde om fängelse tio månader måste det emellertid enligt praxis krävas alldeles särskilda skäl för att gå ifrån presumptionen för fängelse och välja annan påföljd (NJA 1999 s. 769). Detsamma har ansetts gälla vid bokföringsbrott med ett straffvärde om sex månader (NJA 2000 s. 195, en ledamot skiljaktig i fråga om rubricering och påföljd).

Höjningen av straffmaximum för grovt respektive ringa bokföringsbrott är inte avsedd att förändra påföljdsvalet för bokföringsbrott av normalgraden. Det bör betonas att avsikten är att ge utrymme för en mer nyanserad påföljdsbestämning i de särskilt allvarliga och i de ringa fall som nämnts ovan, och inte att generellt höja straffet för bokföringsbrott. Höjningen medför inte heller någon förändring av preskriptionstiden, vare sig för grova bokföringsbrott eller för de mindre allvarliga fallen (se nedan avsnitt 5.6), eller någon förändrad syn på revisorns anmälningsskyldighet enligt 10 kap. 38–40 §§ aktiebolagslagen.

Konkurrensfrågor

Som *Juridiska Fakultetsnämnden vid Stockholms Universitet* har pekat på aktualiserar en höjning av straffmaximum för grovt bokföringsbrott vissa frågor angående brottskonkurrens. Sådana frågor uppkommer ofta i samband med lagföring för bokföringsbrott.

Den omständigheten att vilseledande bokföring används som ett medel för bedrägeri, förskingring eller oredlighet mot borgenärer kan enligt 9 kap. 3 §, 10 kap. 3 § respektive 11 kap. 2 § brottsbalken föranleda att sådana brott bedöms som grova. Sedan tidigare anses gälla att den vilseledande bokföringen då inte skall anses utgöra ett särskilt brott. Eftersom straffskalan för grovt bokföringsbrott inte är lika sträng som straffskalorna för grovt bedrägeri, grov förskingring och grov oredlighet mot borgenärer saknar det i sammanhanget betydelse om åsidosättandet av bokföringsskyldigheten sett för sig skulle vara att bedöma som grovt bokföringsbrott. Om däremot ett grovt bokföringsbrott har utgjort ett medel för grovt svindleri, som har samma straffskala som det grova bokföringsbrottet, bör ansvar ådömas för båda brotten i konkurrens (prop. 1981/82:85 s. 31).

När ett grovt skattebrott har begåtts med användande av vilseledande bokföring har detta i regel ansetts konsumera ansvar för bokföringsbrott. Om även ett annat skyddsintresse än det som ligger till grund för skattebrottslagen skulle ha åsidosatts genom bokföringsbrottet kan det emellertid bli fråga om att döma särskilt för detta brott (prop. 1995/96:170 s. 163 f.).

Genom att höja maximistraffet för grovt bokföringsbrott till fängelse högst sex år, motsvarande vad som i dag gäller för t.ex. grovt bedrägeri, grov förskingring och grovt skattebrott, markeras en strängare syn på allvarligare fall av bokföringsbrott. På så sätt ges utrymme att döma för dessa brott i konkurrens, i de fall det grova bokföringsbrottet har utgjort ett medel för förmögenhetsbrottet – på samma sätt som det i dag är möjligt vid fall av grovt bokföringsbrott och grovt svindleri. På motsvarande sätt torde det vid konkurrens mellan grovt bokföringsbrott och grovt skattebrott bli aktuellt att som huvudregel döma för båda brotten i konkurrens. Det ges därigenom bättre möjlighet att värna de olika skyddsintressen som straffbestämmelserna ger uttryck för.

Straffbestämmelsen om försvårande av skattekontroll i 10 § skattebrottslagen (1971:69) var fram till den 1 juli 1996 subsidiär till bestämmelsen om bokföringsbrott. Då gjordes normala konkurrensregler tillämpliga, vilket innebär att domstolen kan döma för såväl bokföringsbrott som försvårande av skattekontroll i konkurrens. I förarbetena (prop. 1995/96:170 s. 137) anfördes att en sådan effekt inte kunde sägas vara obefogad med hänsyn till de båda bestämmelsernas delvis olika syften och tillämpningsområden. Vidare påpekades att saken i praktiken kunde styras genom åklagarens utformning av gärningsbeskrivningen. Så som utredaren påpekat innebär en ändring av straffskalan för grovt bokföringsbrott att straffskalorna för försvårande av skattekontroll, grovt brott, och grovt bokföringsbrott, som i många avseenden liknar varandra, inte längre kommer att korrespondera. Enligt vår mening bör ansvar för grovt bokföringsbrott som regel konsumera ansvar för försvårande av skattekontroll, även när sistnämnda brott är att bedöma som grovt.

Det är inte ovanligt att falska verifikationer eller förfalskningar av andra räkenskapshandlingar används vid bokföringsbrott. Brottskonkurrens får i dessa fall anses föreligga med straffbestämmelsen om urkundsförfalskning. Sedan år 1982 är bestämmelsen om undertryckande av urkund subsidiär i förhållande till bokföringsbrottet. Någon förändring av synen på frågan om hur konkurrenssituationen skall bedömas i dessa fall är inte avsedd.

Några andra förändringar i bestämmelsen om ringa bokföringsbrott görs inte

Som redovisats ovan är vår utgångspunkt att inarbetade begrepp inte bör bytas ut om det inte finns uppenbara fördelar med det. Inte heller bör andra ändringar göras, om det inte finns särskilda behov av det.

Avsikten med förslaget att ta bort beteckningen ringa bokföringsbrott och införa en särskild straffskala för brott av mindre allvarlig art är enligt promemorian inte att brott som i dag bedöms som brott av normalgraden skall hänföras under den nya beteckningen brott av mindre allvarlig art. Behovet av den föreslagna ändringen kan därför ifrågasättas. I likhet med remissinstanserna anser vi att den snarare skulle kunna medföra en risk för en oavsiktlig förändring i synen på bokföringsbrottet.

Inte heller har det framkommit något påtagligt behov av att i lagtexten uttryckligen ange vilka omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett bokföringsbrott är ringa. Någon förändring i synen på vilka faktorer som är relevanta i ett sådant fall är inte avsedd. De föreslagna ändringarna bör därför och mot bakgrund av de redovisade utgångspunkterna inte genomföras.

5.5 Ansvar för att bokföringen är tillgänglig

Regeringens bedömning: Det bör inte införas något utvidgat straffansvar för den som inte tillhandahåller bokföringen. Det bör inte heller införas något förtydligande i straffbestämmelsen av bevarandeskyldighetens innebörd.

Promemorians bedömning och förslag avviker delvis från regeringens. I likhet med regeringen gör utredaren den bedömningen att det inte bör införas något utvidgat straffansvar för den som inte tillhandahåller bokföringen. I promemorian föreslås dock att straffbestämmelsen skall förtydligas i syfte att inskräpa kravet på att den bokföringsskyldige lever upp till bokföringslagens regler om att bevara räkenskapsinformation på sätt som innebär att den är tillgänglig.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har inte haft någon synpunkt på förslaget eller har tillstyrkt detsamma. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms Universitet* och *Göteborgs tingsrätt* har emellertid ansett att förslaget är oklart respektive att det är tveksamt om detta förtydligande tillägg behövs. Om så skulle anses vara fallet, bör det övervägas om inte ett förtydligande hör hemma i bokföringslagen (1999:1078). *Konkursförvaltarkollegiernas förening* har ansett att straffansvarets omfattning i denna del borde ha utvecklats mer ingående.

Skälen för regeringens bedömning

Nuvarande reglering

Bokföringslagen innehåller regler om att räkenskapsinformation skall bevaras och hur detta skall ske. Reglerna omfattar såväl själva bokföringen som underlaget för denna. Enligt 4 kap. 1 § bokföringslagen skall den som är bokföringsskyldig bl.a. löpande bokföra alla affärshändelser och se till att det finns verifikationer för alla bokföringsposter. Vidare skall den bokföringsskyldige bl.a. bevara räkenskapsinformation och sådan utrustning som behövs för att presentera informationen i fråga. I 7 kap. 1–4 §§ bokföringslagen finns regler om formerna för bevarande och om tid och plats för förvaring av räkenskapsinformation. Enligt huvudregeln skall dokument, mikroskrift och maskinläsbara medier som används för att bevara räkenskapsinformationen förvaras i Sverige, i ordnat skick och på betryggande och överskådligt sätt.

Genom den nya bokföringslagen och senare ändring av denna (prop. 2003/04:26) skapades möjlighet att tillfälligt förvara verifikationer utomlands, om det finns särskilda skäl till det och det är förenligt med god redovisningssed. Vidare skapades möjlighet att förvara maskinläsbara medier med räkenskapsinformation samt utrustning och system utomlands, om vissa förutsättningar är uppfyllda. I dessa senare fall måste den bokföringsskyldige dock omedelbart kunna ta fram informationen i läsbar form i Sverige. Utrustning m.m. får också bevaras utomlands efter särskilt myndighetstillstånd om det finns särskilda skäl till det. Att inte bevara räkenskapsinformationen på föreskrivet sätt kan medföra straffansvar för bokföringsbrott. Kravet på att räkenskapsinformation skall vårdas och bevaras innebär emellertid, såsom utredaren har redovisat, inte någon skyldighet för den bokföringsskyldige att tillhandahålla de brottsutredande myndigheterna bokföringen. Den som inte företer sin bokföring gör sig därför inte skyldig till bokföringsbrott om det faktiskt finns en komplett och korrekt förd sådan. Endast i de fall det finns en regel i någon annan lagstiftning som ålägger den bokföringsskyldige en sådan skyldighet måste han kunna förete bokföringen. Sådana bestämmelser finns bl.a. i konkurs- och skattelagstiftningen. Vidare följer av 6 kap. 2 § bokföringslagen jämfört 8 kap. 2 § årsredovisningslagen (1995:1554) att en bokföringsskyldig i vissa fall är skyldig att upprätta och ge in årsredovisning till Bolagsverket. Underlåtenhet att göra så kan medföra ansvar för bokföringsbrott (jfr Högsta domstolens dom den 29 oktober 2004 i mål nr B 1412-04).

Det bör inte föreslås något utvidgat straffansvar för den som inte tillhandahåller bokföringen

De nya reglerna om förvaring av räkenskapsinformation och de nya tekniska möjligheterna aktualiserar en konflikt mellan å ena sidan de brottsbekämpande myndigheternas möjligheter att komma åt sådan räkenskapsinformation som en misstänkt inte frivilligt ställer till förfogande och å andra sidan den misstänktes rätt att förhålla sig passiv.

Enligt artikel 6 i Europakonventionen skall den som anklagas för brott betraktas som oskyldig intill dess att hans skuld har lagligen fastställts. I

oskuldspresumtionen ingår en rätt att förhålla sig passiv. En misstänkt har därför ingen skyldighet att medverka i en brottsutredning eller att tillhandahålla material som senare skulle kunna användas som bevis mot honom. Detta innebär bl.a. att en bokföringsskyldig kan undanhålla bokföringen i en brottsutredning. Den bokföringsskyldige är också oförhindrad att, om åtal väcks, lämna in sådana delar av bokföringen som talar emot åtalet men att undanhålla andra delar som eventuellt talar i annan riktning. Om han frivilligt väljer att tillhandahålla material kan det utnyttjas för bevisändamål. De brottsbeivrande myndigheterna måste i övrigt lita till användning av straffprocessuella tvångsmedel och sådan bevisning som kan inhämtas från andra än den misstänkte.

Som utredaren har redovisat kan detta skapa vissa utrednings- och bevisproblem för de brottsbekämpande myndigheterna. Den är emellertid resultatet av en för enskildas rättssäkerhet grundläggande straffrättslig princip, som Sverige dessutom är bunden vid genom sina konventionsåtaganden. Problemen bör inte heller överdrivas. Till viss del kan de lösas på andra sätt, t.ex. genom möjligheter att använda straffprocessuella tvångsmedel. För närvarande har de brottsbekämpande myndigheterna möjlighet att använda beslag vid samtliga brott mot 11 kap. brottsbalken och husrannsakan vid samtliga brott utom ringa bokföringsbrott. Lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål erbjuder också goda möjligheter för åklagarna att snabbt få hjälp med erforderliga tvångsåtgärder i andra länder. I likhet med utredaren anser regeringen att det mot den nu angivna bakgrunden inte finns något utrymme för att skärpa kraven på att den bokföringsskyldige tillhandahåller de brottsbekämpande myndigheterna bokföringen.

Det bör inte införas något förtydligande av bevarandeskyldighetens innebörd

Bokföringsbrottet är, som redogjorts för ovan, konstruerat som ett s.k. blankettstraffbud. Det innebär att dess innehåll, t.ex. när det gäller de materiella kraven på bokföringsskyldigheten, framgår av bokföringslagen. Ett åsidosättande av bokföringslagens bestämmelser genom att t.ex. underlåta att bevara räkenskapsinformation kan alltså medföra straffansvar för bokföringsbrott. Som nämnts innebär orden ”på annat sätt” i bestämmelsen om bokföringsbrott att i princip samtliga bestämmelser i bokföringslagen och de lagar och lagrum i andra författningar som den lagen hänvisar till är straffsanktionerade. Den uppräknade av straffbara förfaranden som finns i 11 kap. 5 § brottsbalken är således endast exemplifierande.

Utredaren har föreslagit att straffbestämmelsen om bokföringsbrott skall förtydligas på så sätt att det i lagtexten anges att skyldigheten att bevara räkenskapsinformation skall fullgöras på sätt som innebär att informationen är tillgänglig. Som skäl för det har anförts att det finns utrymme för tvekan huruvida bristande efterlevnad av bokföringslagens regler om bevarande av räkenskapsinformation m.m. i tillräcklig utsträckning täcks av den nuvarande straffbestämmelsen.

Utredaren har ifrågasatt om inte ett otillåtet bevarande utomlands faller utanför det straffbara området, eftersom det inte påverkar bedömningen av den ekonomiska situationen. Ett bevarande av räkenskapsinformation

utomlands som är otillåtet enligt bokföringslagen är redan i dag straffbart som bokföringsbrott, under förutsättning att huvudsakrekvisitet är uppfyllt. Är inte detta rekvisit uppfyllt är inte gärningen straffbar. Enligt vår mening finns det därför inte skäl att på denna grund förtydliga straffbestämmelsen i något avseende.

Det har vidare anförts att den tekniska utrustningen och de system som krävs för att ta del av räkenskapsinformationen inte tillhör räkenskapsinformationen så som denna definieras i 1 kap. 2 § bokföringslagen. Detta skulle enligt utredaren eventuellt kunna få till konsekvens att underlåtenhet att bevara *utrustningen* inte anses utgöra sådan straffbar underlåtenhet att bevara *räkenskapsinformation* som regleras i straffbestämmelsen om bokföringsbrott. Som anförts ovan är uppräkningsen av straffbara förfaranden i straffbestämmelsen endast exemplifierande. Enligt 4 kap. 1 § bokföringslagen innebär bokföringsskyldigheten att ett företag skall bevara räkenskapsinformation och sådan utrustning och sådana system som behövs för att presentera räkenskapsinformationen i läsbar form. Om en underlåtenhet att bevara utrustning utgör ett åsidosättande av denna bestämmelse i bokföringslagen faller den också inom det straffbara området för bokföringsbrott, under förutsättning att huvudsakrekvisitet är uppfyllt.

Det centrala i reglerna om bevarande är, såsom utredaren påpekat, både att räkenskapsinformationen skall finnas kvar och att det skall vara praktiskt möjligt att ta del av den. Redan i dag krävs enligt 7 kap. 1 § bokföringslagen att den är i läsbar form eller genom omedelbar utskrift kan tas fram i sådan form. Vidare krävs enligt huvudregeln i 7 kap. 2 § bokföringslagen att den är åtkomlig här i landet – om inte behörig myndighet tillåtit annat – även om utrustning m.m. får finnas utomlands (7 kap. 3 a–4 §§ bokföringslagen). För det tredje måste den bokföringsskyldige enligt huvudregeln i 7 kap. 2 § bokföringslagen behålla den tekniska utrustning och de system som behövs för att göra informationen läsbar. Vi ifrågasätter därför i likhet med *Göteborgs tingsrätt* om det finns ett praktiskt behov av att förtydliga bestämmelsen på sätt som utredaren har föreslagit. Förslaget bör inte genomföras.

5.6 Ändringar i preskriptionsbestämmelserna?

<p>Regeringens bedömning: Det bör inte genomföras några förändringar i bestämmelserna om preskription av bokföringsbrott.</p>
--

Promemorians förslag avviker från regeringens. Utredaren har föreslagit att preskriptionsreglerna för den lindrigaste formen av bokföringsbrott ändras på så sätt att regeln om förlängd preskriptionstid vid konkurs eller beslut om skatte- eller taxeringsrevision i 35 kap. 4 § tredje stycket brottsbalken skall göras tillämplig på sådana brott. Enligt promemorian får förslagen till följd att samma regler kommer att gälla för alla typer av bokföringsbrott.

Remissinstanserna: De allra flesta remissinstanserna har tillstyrkt förslaget eller har avstått från att kommentera det. *Göteborgs tingsrätt* och *Hovrätten för Västra Sverige* har avstyrkt förslaget. *Hovrätten för Västra Sverige* har anført: I promemorian framhålls att brotten normalt upptäcks

i samband med konkurs och att tiden därefter är för knapp för lagföring. En senareläggning av utgångstiden för beräkning av preskriptionstid i enlighet med förslaget till ändring av 35 kap. 4 §, men med en bibehållen preskriptionstid av två år, synes inte medföra någon förbättring med avseende på detta problem. *Brottsförebyggande rådet* har ifrågasatt om det från resurssynpunkt är önskvärt med ett ökat inflöde av mindre allvarlig brottslighet när rättsväsendet är redan hårt belastat.

Skälen för regeringens bedömning: Allmänna bestämmelser om preskription finns i 35 kap. brottsbalken. Preskriptionstiden är bestämd till ett visst antal år beroende på det straff som högst kan följa på brottet (35 kap. 1 § brottsbalken). Preskriptionstiden löper enligt huvudregeln från den dag då brottet begicks till och med den dag som har samma datum som denna. Preskriptionstiden skall dock beräknas på särskilt sätt för vissa angivna brott.

I 35 kap. 4 § tredje stycket brottsbalken finns två särskilda preskriptionsregler för bokföringsbrott som inte är ringa, som innebär att preskriptionstiden i vissa fall räknas med utgångspunkt i en annan tidpunkt än när bokföringsbrottet begicks. Har den bokföringsskyldige inom fem år från brottet försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall preskriptionstiden enligt första punkten räknas från den dag då detta skedde. Om denne inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision räknas enligt andra punkten preskriptionstiden från den dag då revisionen beslutades. Första punkten infördes i samband med att konkurs eller motsvarande avskaffades som särskild åtalsförutsättning 1982 (prop. 1981/82:85). Andra punkten infördes 1996 i samband med ändringar i skattebrottslagen (prop. 1995/96:170). Om ingen av de uppräknade situationerna föreligger preskriberas bokföringsbrott av normalgraden och grovt bokföringsbrott fem respektive tio år från brottet. För ringa bokföringsbrott beräknas preskriptionstiden alltid enligt huvudregeln i 35 kap. 1 § brottsbalken, dvs. från två år från brottets fullbordan.

Som skäl för den särskilda bestämmelsen om beräkning av preskriptionstid angavs att en tillämpning av vanliga regler om preskriptionsberäkning skulle medföra en sådan förkortning av preskriptionstider som – när det gäller bokföringsbrott som inte är ringa – inte kunde accepteras med hänsyn till effektiviteten i brottsbekämpningen (prop. 1981/82:85 s. 18 f., JuU 1981/82:31, rskr. 1981/82:159). På motsvarande sätt har det när det gäller sexualbrott ansetts att endast allvarliga kränkningar bör omfattas av bestämmelserna om förlängd preskriptionstid i 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken (prop. 1994/95:2, bet. 1994/95:JuU5, rskr. 1994/95:58 och prop. 2004/05:45).

Ovan angivna utgångspunkt har fortfarande fog för sig. Straffvärdet för ringa bokföringsbrott torde – även med en höjning av straffmaximum till fängelse sex månader – i de allra flesta fall motsvara böter. Med hänsyn till de rättspolitiska skäl som bär upp reglerna om preskription kan det inte komma i fråga att göra de särskilda bestämmelserna tillämpliga på alla bokföringsbrott oavsett brottets allvar. En utvidgning av sådant slag rimmar enligt vår mening mindre väl med den begränsning som alltjämt bör präglade denna speciella preskriptionsreglering, nämligen att den förlängning som reglerna innebär är motiverad endast då det rör sig om brott med ett högre straffvärde. Tillräckliga skäl att göra avsteg från hu-

vudregeln för beräkning av preskriptionstid föreligger inte. Förslaget bör därför inte genomföras.

Preskriptionsreglerna för ringa bokföringsbrott kommer även i övrigt att vara oförändrade.

6 Oredlighet mot borgenärer

6.1 Nuvarande reglering

Oredlighet mot borgenärer

I straffbestämmelsen om oredlighet mot borgenärer (11 kap. 1 § brottsbalken) har flera sinsemellan olika förfaranden kriminaliserats. Gemensamt för dessa är att de innefattar ett illojalt handlande av gärningsmannen i förhållande till hans borgenärer.

Till en början föreskrivs straff för den som förstör eller genom gåva eller någon annan liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydande värde i en situation då han är på obestånd eller då påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd. Straffansvaret omfattar även det fallet att han genom en sådan förmögenhetsförsämrande åtgärd försätter sig på obestånd eller framkallar påtaglig fara för obestånd. Med obestånd avses i 11 kap. brottsbalken i princip detsamma som i konkurslagen, nämligen att gäldenären inte rätteligen kan betala sina skulder och att denna oförmåga inte är endast tillfällig.

Som oredlighet mot borgenärer straffbeläggs vidare det förfarandet att en gäldenär lämnar oriktiga uppgifter om sina tillgångar eller skulder vid skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), konkurs eller förhandling om offentligt ackord och därigenom framställer sin ekonomiska situation som sämre än den i verkligheten är. Däremot går gäldenären fri från ansvar om den oriktiga uppgiften rättas innan den beedigas eller annars läggs till grund för förfarandet. Även det förfarandet att en gäldenär i samband med annan exekutiv förrättning åberopar en oriktig handling eller ett skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättningen tas i anspråk för att ge borgenär betalning eller säkerhet är straffbart som oredlighet.

Straffbestämmelsen omfattar vidare det förfarandet att en gäldenär, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att egendomen skall undanhållas konkursen. För oredlighet mot borgenärer skall slutligen också den gäldenär dömas som i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång.

För grov oredlighet mot borgenärer föreskrivs ansvar i 11 kap. 2 § brottsbalken. I lagtexten anges vilka omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Till dessa hör att gärningsmannen har beedigat en oriktig uppgift. Vidare kan brottet bedömas som grovt om gärningsmannen har använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet har varit av betydande omfattning.

Straffet för oredlighet mot borgenärer är fängelse i högst två år. För grov oredlighet mot borgenärer är straffskalan fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

6.2 Bestämmelsen förenklas och förtydligas

Regeringens förslag: Straffbestämmelsen om oredlighet mot borgenärer renodlas och förenklas. Vissa förfaranden förs över till en ny straffbestämmelse som behandlar gäldenärens straffansvar för brott mot upplysningsplikten i konkurs m.m. Såväl oredlighet mot borgenärer som grovt sådant brott behandlas i samma paragraf. Straffansvaret för försök till grov oredlighet mot borgenärer förtydligas.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens. I promemorian har dock inte lämnats något förslag till förtydligande i fråga om straffansvaret för försök till grov oredlighet mot borgenärer.

Remissinstanserna: Samtliga instanser som har yttrat sig över förslaget har tillstyrkt det. *Ekobrottsmyndigheten Östra avdelningen* har emellertid anfört att oredlighet mot borgenärer är en förlegad brottsrubricering som få förstår och som därför inte har någon normativ effekt. Mer ändamålsenligt vore enligt myndigheten att brottet oredlighet mot borgenärer fortsättningsvis kunde rubriceras som exempelvis konkursbrott.

Skälen för regeringens förslag: I bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer straffbeläggs, som tidigare nämnts, en rad sinsemellan olika förfaranden. I första stycket kriminaliseras för det första vissa förmögenhetsförsämrande åtgärder som någon vidtar när han är på obestånd eller när påtaglig fara för obestånd föreligger. För det andra är det fråga om motsvarande förmögenhetsförsämrande åtgärder som föranleder obestånd eller som framkallar påtaglig fara för obestånd. I andra stycket straffbeläggs ett antal förfaranden där en gäldenär förtiger tillgångar, uppger obefintliga skulder eller på annat sätt bryter mot den upplysningskyldighet han har i ett förfarande om konkurs, offentligt ackord eller skuldsanering. Vidare föreskrivs straff för den gäldenär som återoppar oriktig handling eller skenavtal i samband med annan exekutiv förrättning. Andra stycket omfattar alltså även gärningar som över huvud taget inte har någon anknytning till obestånd. Slutligen omfattar straffbestämmelsen i tredje stycket även den situationen att en gäldenär för bort betydande tillgångar ur riket när han står inför konkurs samt att en gäldenär i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgångar.

Paragrafen har genom sitt blandade innehåll fått en komplicerad uppbyggnad. I likhet med utredaren anser vi att regeln om oredlighet bör förenklas. På så sätt skulle bestämmelsen bli lättare att tillämpa. Den skulle också utgöra ett bättre verktyg för bl.a. de brottsutredande myndigheterna i kampen mot den ekonomiska brottsligheten. En ändamålsenlig renodling är enligt vår mening att bryta ut vissa i bestämmelsen atypiska förfaranden, dvs. brott mot den upplysningskyldighet som åligger en gäldenär vid konkurs m.m., till en särskild paragraf. Med en sådan lösning skulle man koncentrera oredlighetsbestämmelsen till de vanligaste formerna av oredlighet som nu behandlas i första och tredje styckena, dvs. i princip 1. förfaranden som innebär att någon som redan är eller riskerar att komma på obestånd vidtar förmögenhetsförsämrande åtgärder, 2. bortförande av tillgångar vid förestående konkurs och 3. åtgärder för att undandra eller undanhålla konkursförvaltningen tillgångar. Resultatet blir en mer lättillämpad bestämmelse, som i fortsättningen enbart

behandlar illojala förfaranden vid obestånd eller påtaglig fara för obestånd eller som framkallar sådana tillstånd.

Såsom utredaren föreslagit, bör såväl oredlighet av normalgraden som grov oredlighet behandlas i samma paragraf, på samma sätt som bokföringsbrott av alla grader behandlas i en paragraf.

I dag saknas en uttrycklig bestämmelse om att försök till grov oredlighet mot borgenärer är straffbara i de fall de är straffbara vid brott av normalgraden. Sådana förfaranden är dock straffbara även vid grova brott. Av legalitets skull bör en särskild bestämmelse om ansvar för försök till grov oredlighet mot borgenärer införas.

När det gäller frågan om bestämmelsens rubricering gör vi följande överväganden. Bestämmelsens rubricering har varit oförändrad sedan 1942 och är väl inarbetad. Rent språkligt framgår av rubriceringen vad som avses. Genom den förändring som skett torde rubriceringen nu bättre beskriva de förfaranden som kriminaliseras. Det finns därför inte skäl att byta ut den väl inarbetade rubriceringen oredlighet mot borgenärer.

6.3 Underlåtenhet att medverka till att utländska tillgångar tillförs konkursboet

Regeringens förslag: En gäldenär skall kunna straffas för att uppsåtligt ha underlåtit att medverka till att tillgångar i utlandet som ingår i konkursen ställs till konkursförvaltningens förfogande. Skyldigheten att medverka inträder så snart konkursförvaltaren har uppmanat gäldenären till det. Det straffbara området begränsas till sådan passivitet som har ett otillbörligt syfte.

Promemorians förslag överensstämmer i allt väsentligt med regeringens. I promemorian har dock inte gjorts någon uttrycklig begränsning av brottssubjektet till att avse gäldenärer. Det har inte heller angivits vid vilken tidpunkt gäldenärens medverkansplikt inträder.

Remissinstanserna: Ett stort antal remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller har inte haft något att erinra mot det. *Helsingborgs tingsrätt*, *Domstolsverket*, *Rikspolisstyrelsen* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms Universitet* har dock påtalat att rekvisitet ”i otillbörligt syfte” är otydligt och kan medföra att bestämmelsen blir svår att tillämpa. *Umeå tingsrätt* har anfört att avgränsningen av det straffbara området är mycket svår att bestämma samt att det är tveksamt om den föreslagna regleringen av sådan underlåtenhet kan komma att få någon märkbar praktisk tillämpning. *Riksskatteverket* och *Kronofogdemyndigheten i Stockholm* har ifrågasatt om man inte i 6 kap. konkurslagen borde införa en med det nya brottet korresponderande skyldighet för gäldenären att medverka till att utrikes belägna tillgångar som ingår i konkursen ställs till konkursförvaltningens förfogande. På så sätt skulle det vara möjligt för förvaltaren att använda vissa tvångsmedel.

Skälen för regeringens förslag: Mycket av den näringsverksamhet som bedrivs i dag har internationell anknytning. Det är också allt vanligare att konkursgäldenärer har tillgångar utomlands. Rättsläget när det gäller frågan i vilken utsträckning en gäldenär är vid straffansvar skyldig

att medverka till att tillgångar i utlandet tillförs en konkurs i Sverige är oklart.

Högsta domstolen har i ett rättsfall, som avsåg åtal för oredlighet mot borgenärer enligt 11 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken, prövat om en vägran av en konkursgäldenär att medverka till att ett belopp i utlandet fördes över till konkursförvaltningen i Sverige utgör sådant undandragande av tillgångar i konkurs som avses i bestämmelsen (NJA 1991 s. 491). Den konstaterade att, för att en underlåtenhet skall vara straffbar, det enligt allmänna straffrättsliga principer krävs att det har förelegat en särskild skyldighet att vara aktivt verksam. Konkurslagstiftningen föreskriver inte någon skyldighet för konkursgäldenären att medverka till att hans tillgångar i utlandet ställs till konkursförvaltningens förfogande. Inte heller kan en skyldighet av detta slag, i brist på uttryckligt lagstöd härom, intolkas i straffbestämmelsen om oredlighet mot borgenärer. Enligt domstolen kan det emellertid tänkas, att konkursgäldenären i mycket speciella fall, då han själv har bidragit till den speciella situationen, måste anses skyldig att vid straffansvar se till att tillgångarna förs över till konkursförvaltningen. Något sådant speciellt fall var det emellertid inte fråga om i målet. Åtalet ogillades därför.

I likhet med utredaren anser vi att en otillbörlig underlåtenhet av en gäldenär att medverka till att utländska tillgångar som ingår i konkursen tillförs konkursboet är ett straffvärt beteende. Av Högsta domstolens avgörande i NJA 1991 s. 491 framgår att domstolen inte var främmande för att en konkursgäldenär i mycket speciella fall skulle kunna vara skyldig att vid straffansvar medverka till att hans tillgångar i utlandet ställs till konkursförvaltningens förfogande. I doktrinen har kriminalisering efterfrågats och remissinstanserna har varit positiva till en kriminalisering. Det kan också vara fråga om avsevärda tillgångar, dvs. förfarandet kan orsaka påtaglig skada. Även om det torde röra sig om få fall är det en principiellt viktig fråga.

En av de faktorer som skall övervägas innan kriminalisering kan komma i fråga är emellertid om det finns andra verkningsfulla sanktioner. Förutsättningarna för att genomföra verkställighetsåtgärder utomlands till följd av ett svenskt konkursbeslut har förbättrats avsevärt genom insolvensförordningen, som trädde i kraft den 31 maj 2002 (EGT L 160, 30.6.2000, s. 1, Celex 32000R1346). Regelverket är dock inte heltäckande. I förhållande till länder utanför EU som inte är anslutna till någon konkurskonvention är problemen desamma som tidigare. Det torde dessutom, till följd bl.a. av avregleringen på kredit- och valutaområdena, vara betydligt vanligare i dag än tidigare att en konkursgäldenär har beaktansvärda tillgångar i utlandet och att tillgångarna finns i flera länder. Förutsättningar att utvidga det straffbara området för oredlighet mot borgenärer till att avse även fall där en gäldenär otillbörligen underlåter att medverka till att tillgångar ställs till konkursförvaltningens förfogande finns därför.

I likhet med utredaren anser vi emellertid att kriminaliseringen bör begränsas i vissa avseenden. Straffregelns tillämpning bör begränsas till att träffa dels utländska tillgångar, dels sådana tillgångar som kan omfattas av konkursen. Det innebär att den därmed endast blir tillämplig på konkurser som omfattar all gäldenärens egendom. I konkurser som uteslutande omfattar gäldenärens egendom i Sverige på grund av att denne inte

har sitt hemvist eller sina huvudsakliga intressen här kan regeln aldrig aktualiseras. Såsom utredaren föreslagit bör vidare det straffbara området avgränsas på så sätt att endast sådan passivitet som har ett otillbörligt syfte kriminaliseras. Motsvarande rekvisit finns i dag i 11 kap. 4 § brottsbalken. Med otillbörligt syfte avses detsamma som i bestämmelsen om mannamån mot borgenärer, dvs. en passivitet där själva motivet för gäldenärens underlåtenhet framstår som illojalt.

Frågan om när gäldenärens skyldighet att medverka skall inträda har inte berörts närmare av utredaren. Borgenärsbrottsutredningen föreslog att denna skyldighet i princip skall inträda så snart gäldenären delges konkursbeslutet. I ett sådant tidigt skede av konkursutredningen kan det dock vara oklart vilken egendom som ingår i konkursen och på vilket sätt gäldenären kan bistå konkursförvaltningen. Vi anser därför att en lämpligare tidpunkt är när gäldenären uppmanats av konkursförvaltaren att medverka till att återföra den aktuella egendomen till konkursboet. Denna tidpunkt knyter på ett bättre sätt an till gäldenärens plikt att upplysa konkursförvaltaren om egendom som finns utomlands och torde även vara tydligare för gäldenären. För att brottet skall anses fullbordat måste emellertid, så som Borgenärsbrottsutredningen föreslagit, krävas att gäldenärens vägran att medverka på något sätt har manifesterats. Skyldigheten av gäldenären att medverka får anses gälla kontinuerligt under hela konkursförfarandet. En överträdelse av straffbestämmelsen får således anses fortgå även efter fullbordanstidpunkten så länge rättelse inte vidtas.

Riksskatteverket och *Kronofogdemyndigheten i Stockholm* har, som nämnts ovan, ifrågasatt om man inte i 6 kap. konkurslagen borde införa en med det föreslagna nya brottet korresponderande skyldighet för gäldenären att medverka till att utrikes belägna tillgångar som ingår i konkursen ställs till konkursförvaltningens förfogande. Som skäl för det har anförts att det på så sätt skulle vara möjligt för förvaltaren att använda vissa tvångsmedel. Regeringen instämmer i remissinstansernas ståndpunkt att en korresponderande skyldighet skulle vara av praktisk betydelse. Det saknas emellertid underlag för att i detta lagstiftningsärende lämna förslag till en sådan bestämmelse. Frågan bör därför analyseras vidare.

6.4 Grov oredlighet mot borgenärer

<p>Regeringens förslag: Uppräkningen av faktorer som skall beaktas vid bedömningen av om ett oredlighetsbrott är grovt kompletteras med den omständigheten att gärningen varit av särskilt farlig art.</p>

Promemorians förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. I promemorian har även föreslagits att användande av osanna handlingar skall införas som kvalifikationsgrund.

Remissinstanserna: I stort sett samtliga remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller har avstått från att kommentera det. *Göteborgs tingsrätt* har kritiserat förslaget att i lagtext ange sådana särskilda omständigheter som bör medföra att en gärning bedöms som grovt brott. Det har vidare uppmärksamats att det i straffbestämmelsen om ansvar för grovt skattebrott anges att en gärning som är av *synnerligen farlig art* kan medföra att gärningen bedöms som grovt brott. Med anledning av det har det ifrå-

gasatts varför motsvarande inte föreslås gälla vid grov oredlighet mot borgenärer, låt vara att det i bestämmelserna om ansvar för grovt bedrägeri och grov förskingring anges att en gärning som är av särskilt farlig art utgör en kvalificerande omständighet. *Helsingborgs tingsrätt* har påtalat att frågan om den omständigheten att gärningsmannen beedigat en oriktig uppgift kan kvalificera brottet som grovt när beedigandet i sig inte är straffbart eftersom gärningsmannen haft rätt att vägra yttra sig i frågan och omständigheterna innebär skälig ursäkt för honom bör analyseras närmare.

Skälen för regeringens förslag: I dag behandlas den grova formen av oredlighet mot borgenärer i en särskild paragraf i 11 kap. 2 § brottsbalken. Som framgått tidigare föreslås att både oredlighet av normalgraden och den grova formen av oredlighet i fortsättningen skall behandlas i samma paragraf. I den nuvarande lagtexten anges vilka omständigheter som särskilt bör beaktas vid bedömningen av om ett oredlighetsbrott är grovt. Dessa omständigheter är om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning. En uppräkningslista av sådana faktorer ger domstolarna bättre ledning för rättstillämpningen och är ägnad att skapa en större enhetlighet. Rättssäkerheten främjas genom att det är tydligt vilka omständigheter som skall tillmätas särskild vikt.

I likhet med utredaren anser vi att uppräkningslistan bör kompletteras. Det finns behov av en möjlighet till en allvarligare reaktion på vissa särskilt straffvärda fall av oredlighet, t.ex. när ett oredlighetsbrott ingått som ett led i en organiserad verksamhet eller annars präglats av särskild förslagenhet. Sådana faktorer bör kunna beaktas inom ramen för en prövning om ett oredlighetsbrott varit av särskilt farlig art. Så som utredaren föreslagit bör därför den omständigheten att gärningen varit av särskilt farlig art utgöra en försvarande omständighet. Kvalifikationsgrunden särskilt farlig art återfinns i flera kapitel i brottsbalken (bl.a. 8 kap. 4 §, 9 kap. 3 § och 10 kap. 3 §). Systematiska skäl talar därför för att använda detta begrepp även i denna bestämmelse i brottsbalken.

Utredaren har föreslagit att även användande av osanna handlingar bör vara en kvalificerande omständighet vid bedömningen av om ett oredlighetsbrott är grovt. Som redogjorts för i kapitlet om bokföringsbrott har ett förslag till motsvarande kvalifikationsgrund tidigare lämnats i lagrådsremissen med förslag till ändringar i bestämmelsen om grovt skattebrott (prop. 1995/96:170), se avsnitt 5.3. Det finns, som anförts ovan beträffande bokföringsbrott, inte skäl att göra någon annan bedömning i detta lagstiftningsärende. Ett användande av osanna handlingar kan beaktas inom ramen för prövningen av om en gärning har varit av särskilt farlig art och därigenom bör rubriceras som grov. Förslaget bör därför inte genomföras.

En fråga som bör beröras i detta sammanhang är hur beedigande av oriktiga uppgifter skall bedömas. I dag är beedigande av oriktig uppgift dels en förutsättning för viss typ av oredlighet, dels i sig en särskild omständighet som kvalificerar brottet som grovt. Ansvar för beedigande av oriktiga uppgifter regleras enligt regeringens förslag på annat sätt än nu (se avsnitt 9). Det kan därför, såsom *Helsingborgs tingsrätt* påtalat, finnas anledning att överväga om oriktigt beedigande bör utgå ur uppräkningslistan av faktorer som kvalificerar oredlighet som grov. Om man

väljer den lösningen kan domstolarna även fortsättningsvis beakta ett oriktigt beedigande inom ramen för prövningen av om gärningen varit av särskilt farlig art.

Ett annat alternativ är att låta oriktigt beedigande stå kvar som en särskild kvalifikationsgrund. I betänkandet Ny konkurstillsyn (SOU 2000:62) föreslås bl.a. att den nuvarande ordningen med obligatoriskt edgångssammanträde inför domstol avskaffas (6 kap. 3 § konkurslagen). I stället skall gäldenären skriftligen bekräfta bouppteckningens riktighet vid ett bouppteckningssammanträde inför konkursförvaltaren. Förvaltaren och tillsynsmyndigheten ges härutöver möjlighet att begära edgång av gäldenären inför domstol. Utredningen föreslår inte någon förändring när det gäller frågan om edgång av annan än gäldenären (6 kap. 5 § konkurslagen). Förslagen bereds för närvarande inom Justitiedepartementet.

För det fall utredningens förslag genomförs kommer en fakultativ möjlighet att begära edgång att finnas kvar. Kravet på att gäldenären lämnar sanningsenliga upplysningar i de fall den utnyttjas inskräps om ett beedigande av en oriktig uppgift finns kvar som försvårande omständighet. Ett beedigande av en oriktig uppgift kommer enligt regeringens förslag fortfarande att vara straffbart under förutsättning att de särskilda ansvarsfrihetsgrunderna motsvarande de i 15 kap. 4 § brottsbalken inte är tillämpliga. Med tanke på dessa situationer och den vikt eden har för förfarandet bedöms därför att det fortfarande finns ett behov av att ha kvar beedigande av oriktig uppgift som kvalifikationsgrund.

Mot bakgrund av den strängare syn på bokföringsbrott som har förordats i föregående kapitel, och som bl.a. lett fram till förslag om skärpning av straffskalan för sådana brott, kan diskuteras om vilseledande bokföring fortfarande skall ses som en försvårande omständighet vid oredlighetsbrott. I fall där bokföringen visserligen är vilseledande men där det ändå går att i huvudsak bedöma rörelsens förlopp och ekonomiska ställning och resultat är huvudsakskriteriet inte uppfyllt och något ansvar för bokföringsbrott kan då inte utkrävas. Den vilseledande bokföringen kan emellertid ha utgjort ett led i oredlighetsbrottet. Vi anser därför i likhet med utredaren att vilseledande bokföring även i fortsättningen bör utgöra en kvalifikationsgrund.

7 Vårdslöshet mot borgenärer

7.1 Nuvarande reglering

Vårdslöshet mot borgenärer

Straffbestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer (11 kap. 3 § brottsbalken) straffbelägger flera sinsemellan olika förfaranden. Enligt *första stycket* döms den för vårdslöshet mot borgenärer som, när han är på obestånd eller påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen, eller lever slösaktigt eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtar annan sådan åtgärd och därigenom uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försämrar sin för-

mögenhetsställning i avsevärd mån. Straffbestämmelsen innehåller ett blandat subjektivt rekvisit, vilket innebär att det krävs uppsåt beträffande den förmögenhetsförsämrande åtgärden, medan det är tillräckligt med grov oaktsamhet beträffande effekten, dvs. själva förmögenhetsförsämringen. I fråga om den ekonomiska situationen är det tillräckligt att gärningsmannen hade skälig anledning att anta att det förelåg obestånd eller påtaglig fara för obestånd.

För vårdslöshet mot borgenärer döms också enligt *andra stycket* den som av grov oaktsamhet lämnar oriktiga uppgifter om sina tillgångar eller skulder vid skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), konkurs eller förhandling om offentligt ackord och som därigenom framställer sin ekonomiska situation som sämre än den i verkligheten är. Där emot går gäldenären fri från ansvar om den oriktiga uppgiften rättas innan den beedigas eller annars läggs till grund för förfarandet.

Straffet för vårdslöshet mot borgenärer är fängelse i högst två år. Vårdslöshet mot borgenärer enligt *första stycket* får, enligt 11 kap. 8 § brottsbalken, åtalas bara om det är påkallat ur allmän synpunkt.

7.2 Modernisering av straffbestämmelsen

Regeringens förslag: Paragrafen renodlas genom att grovt oaktsamma brott mot upplysningsplikten förs över till en annan straffbestämmelse.

Regeringens bedömning: Det bör inte göras någon förändring av det subjektiva rekvisitet för de straffbara handlingarna. Det krävs alltså även i fortsättningen uppsåt i förhållande till den förmögenhetsförsämrande åtgärden, medan det räcker med grov oaktsamhet i förhållande till effekten. Inte heller bör avgränsningen av det straffbara området förändras i något annat avseende.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens när det gäller förslaget till renodling av bestämmelsen men avviker från regeringens i fråga om vilket subjektivt rekvisit som skall gälla för de straffbara handlingarna. I promemorian har i denna del föreslagits att det införs ett enhetligt subjektivt rekvisit – grov oaktsamhet – för de straffbara handlingarna. Det innebär att det enligt förslaget skall vara tillräckligt med grov oaktsamhet även i förhållande till den förmögenhetsförsämrande åtgärden.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt förslaget eller har avstått från att kommentera det. *Helsingborgs tingsrätt* har dock anfört att frågan om det finns några sakliga kriminalpolitiska skäl för en utvidgning av straffansvaret bör utredas närmare innan ändringen genomförs. *Åklagarmyndigheten i Linköping* har vidare påtalat att det måhända finns utrymme att något inskränka vad som är straffbart. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala Universitet* har anfört att kravet på uppsåt eller grov oaktsamhet bör gälla brottsbeskrivningen i dess helhet, även obeståndskravet. *Konkursförvaltarkollegiernas förening* har ansett att den ändrade placeringen av orden "uppsåtliga eller av grov oaktsamhet" kan leda till tolkningsproblem. *Ekobrottsmyndigheten Östra avdelningen* har önskat att det tas ett helhetsgrepp över bestämmelsen

och att straffbarheten inte enbart bör knytas till "försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån" utan även alternativt knytas till "betydande värde". Att en rörelse har stor omsättning eller betydande tillgångar bör inte rimligen motivera att en gäldenär i en obeståndssituation skall vederlagsfritt kunna avhända sig tillgångar i väsentligt större omfattning än vad som är möjligt för en gäldenär som arbetar under mer begränsade omständigheter.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Bestämmelsen renodlas

Såsom utredaren påpekat kan samma invändningar riktas mot straffbestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer som mot bestämmelsen om oredlighet, nämligen att det i samma paragraf straffbeläggs alltför många sinsemellan olika förfaranden. På motsvarande sätt som i fråga om oredlighet mot borgenärer bör paragrafen renodlas. Den bör i fortsättningen bara behandla förfaranden varigenom någon försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån. Det nuvarande andra stycket, som behandlar grovt oaktsamma brott mot upplysningsplikten, bryter mönstret och gör den komplexa bestämmelsen mer svårtillämpad. Andra stycket bör därför brytas ut och föras över till en ny paragraf (se avsnitt 9).

Andra förändringar av det straffbara området bör inte genomföras

I likhet med Borgenärsbrottsutredningen har utredaren pekat på att det blandade subjektiva rekvisitet upplevs som svårtillämpat. Det förhållandet att det är tillräckligt med grov oaktsamhet i förhållande till flertalet av rekvisiten i paragrafen, men alltid krävs uppsåt i förhållande till den förmögenhetsförsämrande åtgärden, uppges vara ett huvudskäl till att de brottsbekämpande myndigheterna upplever osäkerhet angående hur långt kriminaliseringen sträcker sig.

En sänkning av det subjektiva kravet från uppsåt till grov oaktsamhet skulle innebära en utvidgning av det straffbara området. Det kan enligt vår mening ifrågasättas om förslaget också träffar affärsrättsliga förfaranden som inte framstår som särskilt straffvärda. Detta gäller särskilt förslaget om en sänkning av det subjektiva kravet till grov oaktsamhet för sådana förmögenhetsförsämrande åtgärder som består i att någon inlåter sig på äventyrligt företag.

Straffbestämmelser bör i enlighet med legalitetsprincipen präglas av klarhet och förutsebarhet. Det anses särskilt viktigt att straffansvaret är tydligt utmejslat vid oaktsamhetsbrott. Det är möjligt att ett införande av ett enhetligt subjektivt rekvisit för de straffbara handlingarna skulle kunna medföra att bestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer framstår som mer lättillämpad. Viss remisskritik pekar emellertid i motsatt riktning. Tillräckliga skäl att genomföra förslaget föreligger därför inte.

Utredaren har inte lämnat förslag till ändring av avgränsningen av det straffbara området i något annat avseende. Borgenärsbrottsutredningen föreslog emellertid dels bl.a. att bestämmelsen ges en mera generell utformning i stället för den nuvarande uppräkningslistan av straffbara förfaran-

den, dels att det straffbara området begränsas genom ett oförsvarlighetsrekvisit. Förslaget fick ett blandat mottagande.

Såsom utredaren påpekat har den nuvarande bestämmelsen den fördelen att den, även om den har en ålderdomlig struktur, på ett tydligt sätt markerar vilka typer av förfaranden som ansetts så straffvärda att de bör kriminaliseras även vid vårdslöshet. Borgenärsbrottsutredningens förslag gör det däremot betydligt svårare att bedöma vilka förfaranden som faller in under det straffbara området. Mot bakgrund av de krav på tydlighet som bör ställas upp vid utformningen av straffbestämmelser bör förslaget inte genomföras.

7.3 Ändring av straffskalan?

Regeringens bedömning: Straffskalan för vårdslöshet mot borgenärer bör inte ändras.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som kommenterat förslaget har inte haft något att erinra mot det. *Ekobrottsmyndigheten Östra avdelningen* har ansett att det även krävs en särskild straffskala för vårdslöshet mot borgenärer som är att anse som grov. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala Universitet* har förespråkat en särskild straffskala för oaktsamhetsfallen med ett års fängelse som straffmaximum.

Skälen för regeringens bedömning: Utredaren har inte lämnat förslag till förändringar i straffskalan för vårdslöshet mot borgenärer. Borgenärsbrottsutredningen föreslog dock att maximistrafet sänks från två till ett års fängelse. Som en konsekvens föreslogs även vissa ändringar i preskriptionsbestämmelserna. Förslaget avstyrktes av de allra flesta remissinstanserna.

De gärningar som straffbeläggs i paragrafen är enligt vår mening sådana att den nuvarande straffskalan framstår som välmotiverad. I likhet med utredaren anser vi att någon straffsänkning inte bör genomföras. Någon förändring av preskriptionsreglerna blir därmed inte aktuell.

8 Mannamån mot borgenärer

8.1 Nuvarande reglering

Mannamån mot borgenärer

I bestämmelsen om mannamån mot borgenärer (11 kap. 4 § brottsbalken) straffbeläggs två olika gärningstyper. Paragrafens *första stycke* reglerar situationer då en gäldenär i en obeståndssituation gynnar en borgenär på de övriga borgenärernas bekostnad, medan *andra stycket* behandlar illojala förfaranden i syfte att underlätta ackord.

Enligt första stycket första meningen gör den sig skyldig till mannamån mot borgenärer som, när han är på obestånd gynnar viss borgenär genom att betala skuld som inte är förfallen, betala med annat än sedvan-

liga betalningsmedel eller överlämna säkerhet som inte var betingad vid skuldens uppkomst eller genom att vidta annan sådan åtgärd, om åtgärden medför påtaglig fara för att andra borgenärers rätt avsevärt förringas. I andra meningen i samma stycke straffbeläggs även andra former av gynnande av viss borgenär om syftet med gynnandet varit otillbörligt. Den åtgärd som bestämmelsen i detta led främst tar sikte på är betalning av förfallen skuld.

I andra stycket straffbeläggs att en gäldenär för att främja ackord i hemlighet lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån. I sistnämnda fall krävs inte att gäldenären är på obestånd eller att gärningen förringar andra borgenärers rätt.

Straffet för mannamån mot borgenärer är fängelse i högst två år.

8.2 Modernisering av straffbestämmelsen

Regeringens förslag: Mannamånsbrottet får en ny brottsrubricering och benämns i fortsättningen otillbörligt gynnande av borgenärer. Straffbestämmelsen moderniseras och förtydligas även språkligt i vissa avseenden.

Promemorians förslag avviker från regeringens. I promemorian har inte föreslagits någon ändring av brottsrubriceringen. Däremot har det föreslagits att bestämmelsen ändras språkligt i vissa avseenden.

Remissinstanserna: Det stora flertalet instanser har avstått från att kommentera förslaget eller har inte haft något att erinra mot det. *Brottsförebyggande rådet (BRÅ)* har förordat att brottsrubriceringen mannamån mot borgenärer skall bytas ut mot otillbörligt gynnande av borgenär eftersom en modernare beteckning tydligare beskriver vad brottet avser. *Ekobrottsmyndigheten Västra avdelningen* har anfört att legalitetsaspekter talar för att det bör övervägas att ändra ”andra borgenärers rätt” till ”annan borgenärs rätt” för att betona att det räcker med att en borgenärs rätt förringas.

Skälen för regeringens förslag: Utredaren har inte lämnat förslag till ändringar i bestämmelsen i materiellt hänseende. Borgenärsbrottsutredningen föreslog däremot dels att mannamånsbrottet moderniseras genom att straffbestämmelsen ges en mer generell utformning, dels att det straffbara området begränsas genom ett oförsvärighetsrekvisit. Vidare föreslogs att det straffbara området för mannamån, i likhet med kriminaliseringen av oredlighet mot borgenärer, skall utvidgas till att omfatta förfaranden som innebär att någon genom en sådan uppenbart oförsvärlig åtgärd försätter sig på obestånd. Förslagen fick ett blandat mottagande.

Regeringen har viss förståelse för att en generellt utformad bestämmelse kan vara att föredra utifrån teoretiska utgångspunkter. Det har dock inte visats på några sådana påtagliga nackdelar med den nuvarande bestämmelsen att det motiverar en så ingripande förändring. I likhet med utredaren anser regeringen att övervägande skäl talar för att behålla den nuvarande uppdelningen av straffbara beteenden.

När det gäller förslaget att utvidga straffansvaret till solventa borgenärer anser regeringen, i likhet med utredaren, att det skulle innebära ett stort steg i en förändrad syn på mannamånsbrottet. Ett motsvarande för-

slag behandlades vid 1986 års ändringar i kapitlet. Departementschefen ansåg då att möjligheterna till återvinning var tillräckliga för att tillgodose borgenärernas intressen, varför någon ytterligare kriminalisering inte kom till stånd (prop. 1985/86:30 s. 27 f.). Det finns inte skäl att göra någon annan bedömning i detta lagstiftningsärende. Förslaget bör därför inte genomföras.

Däremot anser vi att en språklig förändring av bestämmelsen om mannamån är nödvändig. Borgenärsbrottsutredningen föreslog också att mannamånsbrottet skulle ges en ny brottsrubricering, otillbörligt gynnande av borgenär. Förslaget fick ett blandat mottagande. Utredningens argument för att byta ut den nuvarande benämningen var framför allt att lagspråket bör vara begripligt för allmänheten. Vi delar den bedömningen och anser, i likhet med *BRÅ* att brottsrubriceringen otillbörligt gynnande av borgenär på ett tydligare sätt beskriver vad brottet avser. Mannamånsbrottet bör därför i fortsättningen benämnas otillbörligt gynnande av borgenärer.

Vidare bör bestämmelsen moderniseras och förtydligas språkligt i vissa avseenden. Genom att ”andra borgenärs rätt” ändras till ”en annan borgenärs rätt” förtydligas, såsom *Ekobrottsmyndigheten Västra avdelningen* påpekat, att det för bestämmelsens tillämpning räcker med att *en* borgenärs rätt avsevärt förringas.

9 Försvarande av konkurs eller exekutiv förrättning

9.1 Nuvarande reglering

Oriktiga uppgifter vid exekutiva förfaranden

Som oredlighet mot borgenärer straffbeläggs, som nämnts ovan, även lämnandet av oriktiga uppgifter i samband med skuldsanering, konkurs eller förhandling om offentligt ackord (11 kap. 1 § andra stycket brottsbalken).

Gärningen enligt första punkten beskrivs så att en gäldenär vid skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), konkurs eller förhandling om offentligt ackord uppsåtligen förtiger tillgång, uppger obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift. Brottsbeskrivningen tar sikte på fall då gäldenären framställer sin ekonomiska ställning som sämre än den i verkligheten är. Genom uttrycket ”annan sådan uppgift” omfattar straffansvaret även det förfarandet att gäldenären med skenavtal eller annars med oriktig handling försöker styrka en tidigare lämnad oriktig uppgift, liksom de fallen att gäldenären uppger en fordran till för lågt belopp eller en skuld till för högt belopp. Till de straffbara handlingarna hör också enligt motivuttalandena att lämna oriktiga uppgifter beträffande omständigheter som grundar panträtt eller förmånsrätt (NJA II 1942 s. 492).

För straffansvar krävs inte att den oriktiga uppgiften inverkat på resultatet av förrättningen. En förutsättning är dock att rättelse inte vidtagits innan uppgiften beedigas eller annars läggs till grund för förfarandet. En

konkursgäldenär kan således inte undgå straff genom att vägra avlägga bouppteckningsed. Vidare faller på så sätt även uppgifter som lämnas vid skuldsanering under straffbestämmelsen trots att uppgifterna inte blir föremål för edgång. Detsamma torde gälla om Konkurstillsynsutredningens förslag om att avskaffa den obligatoriska edgångsskyldigheten och införa en skyldighet för gäldenären att skriftligen bekräfta bouppteckningens riktighet genomförs (se SOU 2000:62).

Motsvarande grovt oaktsamma gärningar straffbeläggs enligt 11 kap. 3 § andra stycket brottsbalken som vårdslöshet mot borgenärer.

I 11 kap. 1 § andra stycket andra punkten brottsbalken finns bestämmelser om straffansvar för den gäldenär som i samband med annan exekutiv förrättning åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättningen tas i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet. Straffbestämmelsen omfattar i denna del varje offentlig förrättning som avser att tillföra borgenär betalning eller säkerhet såsom t.ex. utmätning och exekutiv försäljning.

För grov oredlighet mot borgenärer föreskrivs, som nämnts ovan, ansvar i 11 kap. 2 § brottsbalken (jfr avsnitt 6).

Upplysningsplikten i konkurs m.m.

En gäldenär som har försatts i konkurs har en omfattande upplysningsskyldighet. Enligt 6 kap. 2 § konkurslagen skall gäldenären lämna konkursförvaltaren de upplysningar av betydelse för konkursutredningen som denne begär. Tidigare omfattade upplysningsskyldigheten enbart själva konkursboet, dvs. i princip upplysningar om de tillgångar och skulder som ingick i konkursen. Det ansågs emellertid nödvändigt att utvidga upplysningsskyldigheten till att omfatta alla upplysningar av betydelse för konkursutredningen, t.ex. även sådant som kan belysa orsakerna till obeståndet och på vilket sätt gäldenären skött sina åligganden i olika hänseenden av betydelse för konkursutredningen (prop. 1994/95:189). Gäldenären är även skyldig att uppge sådana tillgångar som inte ingår i boet på grund av att de finns utomlands. Om gäldenären är en juridisk person har ställföreträdarna motsvarande upplysningsskyldighet. Upplysningsskyldigheten gäller, förutom mot konkursförvaltaren, även mot rätten, tillsynsmyndigheten och eventuella granskningsmän.

Konkursgäldenärens uppgifter läggs till grund för den konkursbouppteckning och förvaltarberättelse som konkursförvaltaren skall upprätta. Förvaltarberättelsen innehåller bl.a. uppgifter om konkursboets tillstånd och om orsakerna till obeståndet. I konkursbouppteckningen redovisas bl.a. konkursboets tillgångar. Konkursbouppteckningen skall om det behövs även innehålla en förteckning över dels räkenskapsmaterial, dels andra handlingar som rör boet.

Konkursgäldenären skall vid edgångssammanträde bekräfta riktigheten av uppgifterna i bouppteckningen (6 kap. 3–4 §§ konkurslagen). Han skall göra de tillägg eller ändringar i bouppteckningen som han anser behövs och med ed betyga att bouppteckningens uppgifter om tillgångar, skulder och räkenskapsmaterial är riktiga och att det inte enligt hans vetenskap har oriktigt utelämnats eller tagits upp någon tillgång eller skuld. Syftet med edgången är att gäldenären genom straffhot skall förmås att

lämna korrekta och fullständiga uppgifter om sina tillgångar och skulder. Gälldenärens edgång är obligatorisk.

Utöver gälldenären kan även annan med stöd av 6 kap. 5 § andra stycket konkurslagen åläggas att avlägga bouppteckningsed eller att beediga en viss uppgift i bouppteckningen (s.k. fakultativ edgång). En förutsättning för fakultativ edgång är att konkursförvaltaren eller en borgenär yrkar detta. Vidare måste det kunna antas att edgången är av betydelse för boutredningen. Från skyldigheten att avlägga ed har undantagits den som enligt 36 kap. 5 § rättegångsbalken inte får höras som vittne, såvida han eller hon inte är närstående till gälldenären.

Konkurstillsynsutredningen har i betänkandet ny konkurstillsyn (SOU 2000:62) föreslagit att den nuvarande ordningen med obligatoriskt edgångssammanträde inför domstol avskaffas (6 kap. 3 § konkurslagen). Gälldenären skall i stället skriftligen bekräfta bouppteckningens riktighet vid ett bouppteckningsssammanträde inför konkursförvaltaren. Förvaltaren och tillsynsmyndigheten föreslås härutöver ges möjlighet att begära edgång av gälldenären inför domstol. Upplivningsplikten kommer fortfarande att vara sanktionerad genom möjlighet för förvaltaren att utnyttja tvångsmedel (6 kap. 6 och 9 §§ konkurslagen). Förslagen bereds för närvarande inom Justitiedepartementet.

I lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion finns liknande regler om upplivningsplikt och bouppteckningsed vid offentligt ackord. Gälldenärens uppgiftsskyldighet regleras i 2 kap. 14 §. Om förhandling om offentligt ackord begärs skall en bouppteckning som anger boets tillgångar och skulder upprättas (3 kap. 10 och 14 §§). På yrkande av borgenär kan gälldenären åläggas att beediga bouppteckningen med de eventuella ändringar och tillägg som han anser behövs (3 kap. 18 §). I motsats till vad som är fallet vid konkurs är edgång inte obligatorisk.

Bestämmelser om de upplivningar en gälldenär skall uppge vid ansökan om skuldsanering finns i 10 § skuldsaneringslagen (1994:334). Någon skyldighet att bekräfta uppgifterna med ed finns inte.

9.2 Behovet av förändringar

Tidigare förslag

Regleringen av straffansvaret för brott mot upplivningsskyldigheten i konkurs är i princip oförändrad sedan 1942 års strafflagsreform. Frågan om behovet av ändringar i straffbestämmelserna har emellertid diskuterats vid ett flertal tillfällen.

Vid 1986 års reform av 11 kap. brottsbalken behandlades frågan om ändring av straffansvaret för oriktiga uppgifter. Utredaren föreslog att det särskilda straffansvaret i 11 kap. 1 och 3 §§ för brott mot upplivningsplikten skulle avskaffas (Gälldenärsbrott En översyn av 11 kap. brottsbalken med förslag till ändringar, Ds Ju 1983:17 s. 77 ff.). Enligt promemorian var kriminaliseringen av mened och ovarsam utsaga tillräckligt för att beivra sådana brott mot sanningsplikten. Förslaget togs aldrig upp i propositionen. Departementschefen motiverade detta med att förslaget hörde samman med en föreslagen ny reglering av skenrättshandlingar,

vilken ansågs oviss till sina konsekvenser och därför inte borde tas upp i lagstiftningsärendet (prop. 1985/86:30 s. 40).

Borgenärsbrottsutredningen föreslog också ett flertal förändringar i fråga om kriminaliseringen av gäldenärens upplysningsskyldighet vid exekutiva förfaranden. Förslagen innebar att oriktigt uppgiftslämnande i andra situationer än vid konkurs inte längre skulle specialregleras i 11 kap. brottsbalken. I den mån förfarandet täcks av straffbestämmelserna om osant intygande respektive osann försäkran ansåg utredningen att detta innebär en tillräcklig straffrättslig reaktion. Samtidigt föreslog utredningen att det straffbara området vid oriktiga uppgifter i konkurs skulle utvidgas att omfatta all den uppgiftsskyldighet som enligt konkurslagen åligger konkursgäldenären. Det straffbara området begränsades dock genom krav på att åsidosättandet av upplysningsplikten skulle vara av väsentlig betydelse för förfarandet. Ytterligare en förutsättning för straffbarhet skulle vara att rättelse inte ägt rum inom skälig tid.

Remissinstansernas synpunkter på förslaget var blandade. Utvidgningen av straffansvaret mottogs i huvudsak positivt, medan meningarna om begränsningen av straffansvaret var delade. Kritiska synpunkter framfördes även på förslaget till lagtext.

Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen m.m.

En fråga som uppkommit är om den nuvarande regleringen av straffansvaret för oredlighet och vårdslöshet mot borgenärer står i överensstämmelse med Sveriges åtaganden enligt den Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Artikel 6 i Europakonventionen, som reglerar rätten till en rättvis rättegång, innebär bl.a. att ingen som är anklagad för brott under hot om straff eller andra sanktioner skall behöva lämna uppgifter som kan användas mot honom själv i ett kommande straffrättsligt förfarande. Nämnda artikel anses även tillämplig på uppgifter som lämnats i ett konkursförfarande under hot om straffansvar (jfr målet *Kansal mot Storbritannien*).

Den som i konkurs bekräftar en konkursbouppteckning eller en uppgift i bouppteckningen kan komma att avslöja att han eller någon närstående har begått brott. Det vanligaste torde vara att någon förtiger en uppgift i avsikt att dölja ett brott. Som exempel kan nämnas att en gäldenär, som för skattemyndigheterna dolt att han har en viss tillgång för vilken han borde ha betalat skatt, inte uppger denna tillgång för konkursförvaltaren. Ett annat exempel är gäldenären som lämnar felaktiga uppgifter angående räkenskapsmaterialet i avsikt att dölja att han gjort sig skyldig till bokföringsbrott.

Straffbestämmelserna om brott mot upplysningsplikten vid oredlighet och vårdslöshet mot borgenärer gör, till skillnad från straffbestämmelserna om mened och ovarsam utsaga, inget undantag för uppgifter som innebär att den uppgiftsskyldige belastar sig själv med brottsmisstankar (jfr 15 kap. 1 och 3–4 §§ brottsbalken samt 36 kap. 6 § och 37 kap. 3 § rättegångsbalken).

Domstolarna har valt olika lösningar för att kunna leva upp till kraven i artikel 6 i Europakonventionen och regeringen har tidigare avvisat tanken på att i konkurslagen införa samma begränsning som finns i 36 kap. 6 §

rättegångsbalken (se prop. 1994/95:189 s. 38). Det framstår därför som angeläget att lagstiftningen ses över i syfte att nå en bättre anpassning till dessa krav. Det finns i detta sammanhang även anledning att överväga konsekvenserna av ett genomförande av förslaget att avskaffa den obligatoriska edgången för konkursgäldenär.

9.3 En ny bestämmelse om illojala förfaranden vid konkurs och exekutiva förrättningar

Regeringens förslag: Bestämmelserna om brott mot upplysningsplikten samlas i en paragraf i 11 kap. brottsbalken. Brottet får en ny rubricering och benämns försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning. Grova brott som begås uppsåtligen ges en egen rubricering, grovt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning.

Promemorians förslag överensstämmer endast delvis med regeringens. Promemorian innehåller inte något förslag till reglering av grova brott mot upplysningsplikten. Den föreslagna utformningen av bestämmelsen avviker vidare från regeringens förslag i vissa delar. Denna fråga behandlas närmare i avsnitt 9.4.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller har endast haft mindre invändningar mot det.

Skälen för regeringens förslag: Bestämmelserna om oriktiga uppgifter vid konkurs, skuldsanering och förhandling om offentligt ackord skiljer sig i sak från övriga bestämmelser i kapitlet genom att de har ett betydligt vidare tillämpningsområde. Kriminaliseringen omfattar nämligen olika typer av exekutiva förrättningar. Bestämmelserna kan också sägas bryta systematiken i paragraferna om oredlighet respektive vårdslöshet mot borgenärer eftersom det är fråga om brott mot upplysningsplikten medan huvudtemat för reglerna om oredlighet och vårdslöshet mot borgenärer är förmögenhetsförsämrande åtgärder. Det skulle underlätta tillämpningen avsevärt och göra paragraferna betydligt mer lättöverskådliga om brott mot upplysningsplikten regleras särskilt i stället för att behandlas som en variant av oredlighet respektive vårdslöshet mot borgenärer. En sådan lösning har även pedagogiska fördelar. Bestämmelserna om oriktiga uppgifter vid konkurs och andra exekutiva förrättningar i 11 kap. 1 § andra stycket och 11 kap. 3 § andra stycket bör därför samlas i en särskild paragraf i 11 kap. brottsbalken, lämpligen i 2 §.

Brotten bör benämnas försvårande av konkurs, om det är fråga om brott mot upplysningsplikten vid konkurs, och försvårande av exekutiv förrättning i övriga fall.

Grova brott mot upplysningsplikten är i dag kriminaliserade som grov oredlighet mot borgenärer enligt 11 kap. 2 § brottsbalken, om de begås uppsåtligen. Straffet för grov oredlighet mot borgenärer är, som nämnts ovan, fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Någon särskild rubricering eller straffskala för grova vårdslösa fall finns inte. Det har inte framkommit något skäl att förändra straffansvarets omfattning i denna del. Grova brott mot upplysningsplikten i konkurs och vid exekutiva förrättningar bör därför omfattas av en särskild rubricering på motsvarande sätt som i dag, dvs. endast vid uppsåtliga fall. Någon förändring av de

omständigheter som skall beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt bör inte göras.

De grova brotten bör ges en egen brottsrubricering, grovt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning.

9.4 Ansvarsfrihet och rätten att tåga, m.m.

Regeringens förslag: En gäldenär som åläggs att lämna uppgifter enligt konkurslagen bör ges samma möjlighet att gå fri från straffansvar som den som i vissa andra sammanhang lämnar uppgifter under hot om straff eller andra sanktioner. Undantag från reglerna om straffansvar skall således gälla när gäldenären vid konkurs haft rätt att vägra yttra sig och omständigheterna innebär en skälig ursäkt för honom eller henne. Undantag skall också gälla för förtiganden och oriktiga uppgifter vid konkurs, skuldsanering eller förhandling om offentligt ackord, om förtigandet eller uppgiften saknar betydelse för det som saken avser.

Regeringens bedömning: Någon annan förändring i straffansvarets avgränsning bör inte göras.

Promemorians förslag avviker från regeringens. I promemorian har föreslagits att den som avlägger ed enligt konkurslagen eller lagen om företagsrekonstruktion bör ges samma möjlighet att gå fri från straffansvar som den som i annat sammanhang avlägger ed. Den lagtekniska lösningen innebär att de nuvarande bestämmelserna om brott mot sanningsplikten görs subsidiära till mened och ovarsam utsaga. Härigenom behandlas alla former av oriktigt beedigande lika oberoende av vem som lämnar uppgiften och i vilket sammanhang den lämnas. En bestämmelse om brott mot sanningsplikten i 11 kap. brottsbalken finns dock kvar bl.a. för de fall där edgång inte kommer till stånd och för de förfaranden som inte omfattar edgång.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De allra flesta instanserna har avstått från att kommentera förslaget. *Kronofogdemyndigheten i Stockholm*, *Kronofogdemyndigheten i Göteborg*, *Kronofogdemyndigheten i Härnösand* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala Universitet* har efterlyst ett klargörande enligt följande. En konkursgäldenär har en långtgående upplysningskyldighet enligt 6 kap. 2 § konkurslagen. En del av dessa uppgifter ska han avlägga ed på, andra inte. Förstnämnda uppgifter föreslås göras subsidiära till mened och ovarsam utsaga medan de senare uppgifterna föreslås omfattas av straffbestämmelsen om försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning. Ansvarsfrihetsgrunderna i 15 kap. 4 § brottsbalken skulle därmed inte gälla för dessa uppgifter. Det kan ifrågasättas om en sådan lösning är förenlig med artikel 6 i Europakonventionen. *Riksskatteverket* har vidare anfört att det bör övervägas om inte den straffsanktionerade upplysningsplikten i konkurs bör förenas med ett undantag motsvarande det som finns i 15 kap. 4 § brottsbalken. – Frågan om förändringar i straffansvarets nuvarande avgränsning har endast berörts av *Göteborgs tingsrätt*. Tingsrätten har förordat att ansvaret dels skall utvidgas, d.v.s. omfatta hela gäldenärens upplysningsplikt, dels inskränkas på så

sätt att från straffansvar bör undantas fall då gäldenären haft godtagbara skäl att åsidosätta upplysningsplikten eller då gäldenärens åsidosättande inte haft väsentlig betydelse för förfarandet. Tingsrätten har vidare anfört att även böter – i överensstämmelse med regleringen i 15 kap. 1 § brottsbalken om mened – bör ingå i straffskalan för ringa brott.

Skälen för regerings förslag och bedömning

Den nuvarande straffrättsliga särregleringen för den som lämnar oriktiga uppgifter enligt bl.a. konkurslagen har skapat vissa problem. Enligt den nuvarande regleringen i 11 kap. brottsbalken finns det inte någon mot ansvarsfrihetsgrunden i 15 kap. 4 § andra stycket brottsbalken svarande regel, när det gäller sådana uppgifter som lämnas under hot om sanktioner. Det kan, som nämnts ovan, ifrågasättas om denna utformning av straffansvaret är förenlig med passivitetsrätten i artikel 6 i Europakonventionen. Inte heller finns det någon mot den i 15 kap. 4 § första stycket brottsbalken svarande ansvarsfrihetsgrund.

Europakonventionens betydelse

Europakonventionen är numera gällande svensk rätt. Det innebär att de rättssäkerhetsgarantier som utgör kärnan i konventionen skall tillämpas direkt av svensk domstol. Konventionen har under senare år fått ökad betydelse bl.a. för tolkningen och tillämpningen av olika straffrättsliga bestämmelser.

Europakonventionens artikel 6 behandlar rätten till en rättvis rättegång. Ur oskuldspresumtionen i denna artikel härleds en anklagads rätt att förhålla sig passiv. Det anses inte förenligt med artikel 6 att någon som är misstänkt för brott under straffansvar eller hot om andra sanktioner tvingas lämna uppgifter som avslöjar att han eller hon har begått ett brott och som kan användas som bevis i en kommande rättegång mot honom eller henne.

Högsta domstolen har i NJA 2001 s. 563 prövat frågan om en person, som lämnat felaktiga uppgifter vid fakultativ bouppteckningsed, haft rätt att väga yttra sig och vilken betydelse detta i så fall skulle tillmätas vid prövningen av om den tilltalade haft skälig ursäkt för sitt handlande. I rättsfallet uttalade domstolen att det numera får anses vara fastslaget att det inte är förenligt med artikel 6 i Europakonventionen att någon under straffansvar åläggs att lämna uppgifter som avslöjar att han har begått ett brott och som kan användas som bevis i en kommande rättegång mot honom (se Europadomstolens dom den 25 februari 1993 i målet Funke mot Frankrike; jfr också domstolens domar den 17 december 1996 i målet Saunders mot Storbritannien och den 21 december 2000 i målen Heaney och McGuinness mot Irland). När det är fråga om uppgifter av sådan art måste det därför anses att en rätt för den enskilde att vägra yttra sig under ed föreligger även i fall som avses i 6 kap. 5 § andra stycket konkurslagen (jfr Fitger i Festskrift till Bolding s. 144, Madeleine Löfmarck, Brotten mot borgenärer, 2 uppl. s. 222 och Lagerbielke, Om mened s. 172 f.). Högsta domstolen, som således slog fast att artikel 6 i Europakonventionen är tillämplig på uppgifter som lämnas vid konkurs, fann att

omständigheterna var sådana att det enligt 15 kap. 4 § brottsbalken innebär skälig ursäkt för den tilltalade att under ed medvetet ha lämnat oriktiga uppgifter och ogillade åtalet.

Rättsfallet avser en person som avlade fakultativ bouppteckningsed och ger därför inget direkt svar på frågan hur domstolen skulle bedöma en motsvarande situation där en gäldenär lämnat felaktiga uppgifter vid bouppteckningsed eller i annat fall under konkursförfarandet. Man torde dock kunna utgå från att domstolen skulle komma att göra en likartad prövning vid ett sådant åtal.

Frågan om rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6.1 i Europakonventionen och den däri ingående rätten att tåga är tillämplig på ett konkursförfarande har, som nämnts ovan, också prövats av Europadomstolen. Domstolen har i dom den 27 april 2004 i målet *Kansal mot Storbritannien* slagit fast att en användning i ett brottmålsförfarande av uppgifter som lämnats i ett konkursförfarande under straffhot strider mot rätten i artikel 6.1 i Europakonventionen att inte behöva lämna uppgifter som avslöjar att han har begått ett brott och som kan användas som bevis mot honom i en kommande rättegång.

Ansvarsfrihetsgrunderna i 15 kap. 4 § brottsbalken

Det straffrättsliga ansvaret för den som lämnar oriktiga uppgifter är, som nämnts ovan, olika utformat beroende på dels vad uppgiften gäller och i vilket sammanhang den lämnas, dels vem som lämnar uppgiften. Vidare gäller olika grunder för ansvarsfrihet.

I 15 kap. 1 § brottsbalken straffbeläggs som mened att någon under laga ed lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen. Om någon av grov oaktsamhet begår en sådan gärning skall han dömas för ovarsam utsaga enligt 15 kap. 3 § brottsbalken. Om utsagan är utan betydelse för saken bortfaller straffansvaret enligt 15 kap. 4 § första stycket brottsbalken. Detsamma gäller enligt andra stycket i samma lagrum om någon har lämnat osann uppgift eller förtigit sanningen angående sådant som han eller hon hade haft rätt att vägra yttra sig om och omständigheterna innebär skälig ursäkt. Bestämmelsen knyter an till regleringen i 36 kap. och 37 kap. rättegångsbalken om rätten för vittne, part eller målsägande som inte för talan att vägra yttra sig. Rätten att vägra yttra sig omfattar bl.a. sådana omständigheter vars yppande skulle kunna röja att den som hörs eller någon honom närstående har gjort sig skyldig till en brottslig handling (36 kap. 6 § och 37 kap. 3 § rättegångsbalken). Om någon, som har gjort sig skyldig till mened eller ovarsam utsaga, frivilligt rättar felet innan avsevärd olägenhet har uppkommit, eller på annat sätt avvärjer faran för vidare olägenhet, får rätten döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för gärningen (15 kap. 14 § brottsbalken). I vissa fall kan straffansvaret helt falla bort.

I 11 kap. finns inte någon motsvarighet till ansvarsfrihetsgrunderna i 15 kap. 4 § brottsbalken. Något krav på att utsagan har betydelse för förfarandet har inte uppställts för straffansvar för oredlighet och vårdslöshet mot borgenärer. Det är, enligt författningstexten, inte heller ansvarbefriande för en gäldenär att lämna osann uppgift eller förtiga sanningen angående något som han eller hon haft rätt att vägra yttra sig om.

Mot bakgrund av Högsta domstolens ställningstaganden i NJA 1991 s. 123 och 2001 s. 563 liksom Europadomstolens avgörande i målet Kansal mot Storbritannien framstår det som motiverat att ändra lagstiftningen när det gäller grunderna för ansvarsfrihet i 11 kap. brottsbalken. Den som lämnar uppgifter enligt konkurslagen bör ges samma möjlighet att gå fri från ansvar som den som i annat sammanhang lämnar uppgifter under hot om sanktioner. För att uppnå detta kan i princip två olika lösningar väljas. Den ena är att ta bort särregleringen av brotten mot upplysningsplikten i 11 kap. brottsbalken och den andra är att i kapitlet föra in en bestämmelse som motsvarar 15 kap. 4 § brottsbalken.

Vi anser, i likhet med utredaren, att det inte vore möjligt att avskaffa särregleringen för brott mot upplysningsplikten i 11 kap. brottsbalken. För närvarande omfattar straffansvaret även förfaranden där det inte förekommer edgång. Vidare förekommer det att konkursgäldenären undandrar sig edgång. Det torde därför vara nödvändigt att behålla en straffbestämmelse i 11 kap. avsedd för dessa situationer, eftersom det annars skulle löna sig för konkursgäldenärer att försöka undandra sig edgång. Om den obligatoriska edgången avskaffas och ersätts med en ordning där förvaltaren måste yrka att gäldenären skall avlägga ed blir det ännu viktigare att även uppgifter som inte har beedigats omfattas av straffansvaret.

I stället bör det, såsom föreslagits i promemorian, i 11 kap. brottsbalken införas en ansvarsfrihetsgrund som motsvarar den som finns i 15 kap. 4 § andra stycket brottsbalken, dvs. för de fall den som hörts haft rätt att vägra yttra sig och omständigheterna innebär en skälig ursäkt för honom eller henne.

Frågan är emellertid i vilka situationer den skall göras tillämplig. I likhet med remissinstanserna anser vi att Europakonventionens tillämplighet i detta fall inte är begränsad till sådana uppgifter som omfattas av edsplikt. Innebörden av artikel 6 är, såvitt nu är aktuellt, att inte någon under hot om straffansvar eller andra sanktioner skall tvingas att lämna uppgifter som senare kan läggas till grund för ett straffrättsligt förfarande mot honom. I dag omfattas alla typer av uppgiftslämnande enligt konkurslagen i 11 kap. 1 § andra stycket och 3 § andra stycket brottsbalken av hot om sanktioner i form av vite, hämtning eller häktning. Detta gäller oavsett om uppgifterna lämnas under ed eller inte. För sådana uppgifter som lämnas vid skuldsanering eller offentligt ackord föreskrivs dock inte något sådant sanktionshot.

Det innebär att frågan om bestämmelsens förenlighet med Europakonventionen måste lösas på ett annat sätt än det som föreslagits i promemorian. Ansvarsfrihetsgrunden i 15 kap. 4 § andra stycket brottsbalken bör i stället vara tillämpliga på samtliga uppgifter som lämnas enligt konkurslagen och som avses i förslaget till 11 kap. 2 § brottsbalken, oavsett om de lämnas under ed eller inte. På så sätt görs regleringen oberoende av om förslaget om avskaffande av den obligatoriska edgången i konkurs genomförs eller inte. Någon motsvarighet föreslås inte för uppgiftsskyldighet vid offentligt ackord eller skuldsanering, eftersom denna inte är ålagd under hot om sanktioner.

Frågan om vad som innebär skälig ursäkt för att förtiga sanningen eller lämna oriktiga uppgifter beror, på motsvarande sätt som vid tillämpning

av bestämmelsen i 15 kap. 4 § andra stycket brottsbalken, i stor utsträckning på omständigheterna i det enskilda fallet (jfr NJA II 1948 s. 447 f.). I det konkreta fallet kan det tänkas vara så att en vägran att lämna en uppgift medför att det blir uppenbart att gäldenären har begått en viss brottslig gärning. Med hänsyn till den ovan angivna utgångspunkten att ingen som har begått ett brott skall vara tvungen att vittna mot sig själv, bör det i sådant fall finnas utrymme för att göra undantag från reglerna om straffansvar. Det som har sagts nu gäller särskilt sådana fall i vilka den hörde inte på ett onödigt aktivt sätt leder misstankar åt annat håll utan endast mer eller mindre passivt förnekar något eller på annat sätt döljer sanningen. Gäldenären kan alltså inte straffritt tillåtas kasta misstankar på en oskyldig och går han eller hon längre än vad som behövs för att dölja den egna gärningen kan straffansvar komma i fråga. Det nu sagda innebär inte att någon skulle kunna undgå ansvar för osanna uppgifter eller förtiganden rörande sådana handlingar för vilka allt ansvar för honom eller henne har preskriberats.

När det gäller ansvar för mened, osann partsutsaga och ovarsam utsaga görs, som redovisats ovan, i 15 kap. 4 § första stycket brottsbalken även undantag för sådana fall i vilka ett förtigande eller en oriktig uppgift saknar betydelse för saken. Starka skäl talar enligt vår uppfattning för att införa ett undantag för betydelselösa utelämnanden och osanningar som ägt rum vid konkurs, skuldsanering eller förhandling offentligt ackord. En ansvarsfrihetsgrund motsvarande den som finns i 15 kap. 4 § första stycket brottsbalken bör därför införas.

Nämnda ansvarsfrihetsgrund kan endast bli tillämplig i de fall förtigandet eller den oriktiga uppgiften är utan betydelse för saken. Straffansvaret för förtiganden och oriktiga uppgifter vid exekutiva förfaranden omfattar, som nämnts ovan, endast sådana fall då gäldenären framställer sin ekonomiska situation som sämre än den i verkligheten är. Skälet till det är att sådana uppgifter hotar borgenärernas intresse av att få möjlighet till utdelning i konkursen. En förutsättning för strafffrihet är alltså att förtigandet eller uppgiften är utan betydelse för borgenärernas rätt i detta avseende. För att så skall vara fallet torde krävas att den beloppsmässiga avvikelser mellan t.ex. en fordrans verkliga belopp och det oriktiga uppgivna beloppet är mycket liten.

På motsvarande sätt som vid tillämpning av ansvarsfrihetsgrunden i 15 kap. 4 § första stycket brottsbalken är den omständigheten att ett förtigande eller en uppgift är utan betydelse för saken en rent objektiv omständighet av straffriande natur. Frågan om uppgiftslämnaren skall gå fri från ansvar beror alltså inte av hans eller hennes föreställning om vad som är av betydelse för saken (jfr NJA II 1948 s. 450).

Någon annan förändring i straffansvaret bör inte göras

Utredaren har inte föreslagit några förändringar när det gäller avgränsningen av straffansvaret för brott mot upplysningsplikten. Sådana förslag har emellertid lämnats av Borgenärsbrottsutredningen. Utredningen föreslog, som nämnts ovan, att straffansvaret skulle ändras dels genom att ansvaret i dessa fall skulle utvidgas till att i princip avse hela gäldenärens uppgiftsskyldighet enligt konkurslagen, dels genom att straffansvaret för oriktiga uppgifter vid exekutiva förfaranden skulle begränsas till att gälla

vid konkurs. Vidare föreslog utredningen att straffansvaret för en gälde-
när som i samband med annan exekutiv förrättning än konkurs uppsåtli-
gen åberopar en oriktig handling eller ett skenavtal och därigenom för-
hindrar att en borgenär får betalning eller säkerhet skulle tas bort.

När det gäller förslaget om nykriminalisering av oriktiga uppgifter i
konkurs om annat än tillgångar och skulder anser vi i likhet med utreda-
ren att det skulle leda till en radikal förändring av straffansvaret för läm-
nandet av oriktiga uppgifter. Straffansvaret skulle i princip omfatta all
den uppgiftsskyldighet som en konkursgäldenär har, dvs. även uppgifter
som inte har någon betydelse för det ekonomiska utfallet. Konsekvenser-
na är svåra att överblicka. Mot den bakgrunden delar vi utredarens be-
dömning att förslaget om nykriminalisering inte bör genomföras.

I likhet med utredaren anser vi att förslaget om avkriminalisering av
straffansvaret för annan uppgiftsskyldighet än i konkurs har vissa brister.
Med den tidigare angivna utgångspunkten att förändringar bara bör göras
om det finns ett påtagligt behov ansluter vi oss till utredarens bedömning
att Borgenärsbrottsutredningens förslag på denna punkt inte bör genom-
föras.

Av de skäl som redovisats bör det inte heller göras några ändringar i
straffansvaret för en gälde-
när som i samband med annan exekutiv för-
rättning än konkurs uppsåtligt åberopar en oriktig handling eller ett
skenavtal och därigenom förhindrar att en borgenär får betalning eller
säkerhet. Bestämmelsen förs därför i sak oförändrad över till den nya 2 §.

Det saknas också skäl att, som *Göteborgs tingsrätt* föreslagit, införa en
särskild straffskala för ringa brott.

9.5 Ändringar i omfattningen av revisorns anmälningsplikt?

Regeringens bedömning: Det nya brottet bör – liksom den nuvarande
bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer – omfattas av revisorns
anmälningsplikt enligt aktiebolagslagen. Det finns inte behov av kon-
sekvensändringar i nämnda bestämmelse med anledning av den före-
slagna ändringen.

Promemorians bedömning: Frågan har inte berörts i promemorian.

Remissinstanserna: *Svenska Revisorsamfundet SRS* har framhållit att
det vid förändringar i de straffbestämmelser som omfattas av revisorns
anmälningsplikt enligt 10 kap. 38–40 §§ aktiebolagslagen även bör beak-
tas vilken effekt förändringarna medför beträffande anmälningsplikten
för revisorer. Exempelvis behöver revisorn inte anmäla obetydliga brott.
FAR har anfört att det nya brottet inte bör ingå bland det brott som grun-
dar anmälningsplikt enligt 10 kap. 38 § aktiebolagslagen. Revisorns upp-
drag upphör nämligen vid konkurs, och revisorn kan därför inte påläggas
något ansvar för anmälan om gälde-
närens agerande i konkursen. En revi-
sor har inte heller någon direkt skyldighet att granska de förhållanden
eller handlingar som sammanhänger med skuldsanering eller ackord.
Skulle revisorn bli skyldig att anmäla sådana brott skulle revisorns
granskningsskyldighet behöva utökas, något som inte avsågs när stad-
gandena om revisorns anmälan av misstanke om brott infördes.

Skälen för regeringens bedömning: En revisor har enligt 10 kap. 38 § aktiebolagslagen en skyldighet att vidta åtgärder enligt 39–40 §§ samma kapitel vid misstanke om att en styrelseledamot eller den verkställande direktören inom ramen för bolagets verksamhet har gjort sig skyldig till vissa angivna brott. Förekommer det sådan brottsmisstanke som avses i 38 § skall revisorn som huvudregel anmäla det till styrelsen. Det har inte ansetts lämpligt att ålägga revisorn en plikt att agera i alla situationer då brott kan misstänkas, inte minst mot bakgrund av att revisorn normalt sett endast har begränsade straffrättsliga kunskaper. I stället har revisorns anmälningsplikt begränsats till misstanke om brottslighet av ekonomiskt slag och som typiskt sett kan vålla bolaget eller dess intressenter skada (prop. 1997/98:99 s. 157 ff.). Revisorns anmälningsplikt omfattar i dag bl.a. oredlighet mot borgenärer och grov oredlighet mot borgenärer i 11 kap. 1–2 §§ brottsbalken. Däremot har en revisor inte någon skyldighet att vidta sådana åtgärder vid misstanke om vårdslöshet mot borgenärer enligt 11 kap. 3 § brottsbalken.

Den nya bestämmelsen kommer att reglera såväl uppsåtliga som oaktsamma brott mot upplysningsplikten och kommer därmed att omfatta även sådana gärningar som i dag inte omfattas av revisorns anmälningsplikt. Det råder enligt vår mening inte någon tvekan om att även grovt oaktsamma brott mot upplysningsplikten kan orsaka stor skada för bolagets borgenärer. Det nya brottet bör därför både i dess uppsåtliga och grovt oaktsamma former, på samma sätt som den nuvarande bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer, omfattas av revisorns anmälningsplikt enligt aktiebolagslagen.

Som *FAR* har anfört upphör revisorns uppdrag om revisionsklienten går i konkurs. Den föreslagna bestämmelsen tar dock sikte även på andra situationer. Inte heller innebär vårt förslag att revisorns granskningsuppdrag blir mer omfattande än vad det är i dag. Förslaget innebär alltså inte att revisorn åläggs några granskningsåtgärder som han eller hon inte annars är skyldig att vidta enligt god revisionssed.

Som nämnts ovan föreslås att brottet försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning placeras i 11 kap. 2 § brottsbalken samt att grov oredlighet mot borgenärer regleras i 11 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken. Något behov av konsekvensändringar i nämnda bestämmelser med anledning av den föreslagna ändringen föreligger därför inte.

10 Följdändringar

Regeringens förslag: Förverkande av ackord i konkurs och vid företagsrekonstruktion samt omprövning av skuldsanering skall kunna ske även vid sådana fall av försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning som har begåtts uppsåtligen.

Promemorian innehåller inte några motsvarande förslag.

Skälen för regeringens förslag: I bestämmelserna om förverkande av ackord i 12 kap. 28 § första stycket 1 konkurslagen (1987:672) respektive offentligt ackord i 3 kap. 37 § första stycket 1 lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion föreskrivs att rätten, på ansökan av en borgenär

vars fordran omfattas av ackordet, kan förklara att den eftergift som genom ackordet har medgetts gäldenären förfaller, om gäldenären bl.a. har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer. På motsvarande sätt framgår av bestämmelsen om omprövning av skuldsanering i 27 § första stycket 1 skuldsaneringslagen (1994:334) att rätten, på ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ett beslut om skuldsanering enligt nämnda lag kan upphäva beslutet om gäldenären bl.a. har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer.

Regeringens förslag till ändring av bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer innebär bl.a. att regleringen av straffansvaret för uppsåtliga brott mot upplysningsplikten förs över till en särskild straffbestämmelse, försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning. Uppsåtliga brott mot upplysningsplikten bör även fortsättningsvis kunna föranleda att ackord förfaller eller att skuldsaneringsbeslut omprövas. En hänvisning till straffbestämmelsen om försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning bör därför ske. Eftersom straffbestämmelsen enligt förslagen även omfattar de grovt oaktsamma brott mot upplysningsplikten som enligt nuvarande reglering behandlas i straffbestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer bör en begränsning göras till uppsåtliga gärningar. Det innebär att det, liksom hittills, krävs att brottet begåtts uppsåtligen för att förverkande av ackord eller omprövning av skuldsanering skall komma i fråga.

11 Ikraftträdande

Lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 2005. Några särskilda övergångsbestämmelser är inte nödvändiga.

12 Ekonomiska konsekvenser

De framlagda förslagen innebär bl.a. en viss utvidgning av det straffbara området för oredlighet mot borgenärer. Ändringen kan dock inte förväntas leda till någon större ökning av antalet anmälda brott. Den största förändringen berör regleringen av straffansvaret för bokföringsbrott. Skärpningen av straffskalorna för den lindrigaste och den grövsta formen av bokföringsbrott påverkar inte brottsutredningarna, men kan leda till marginellt ökade kostnader för kriminalvården, om straffskärpningarna slår igenom i rättstillämpningen. Å andra sidan kan förslagen om förenkling och renodling av bestämmelserna leda till att brotten mot borgenärer blir lättare att tillämpa, vilket i så fall minskar utredningskostnaderna. Ingen av de nu angivna förändringarna kan bedömas vara av sådan betydelse att berörda verksamheter skall kompenseras. Eventuella merkostnader med anledning av förslagen skall därmed finansieras inom befintliga anslag.

13 Författningskommentar

13.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

11 kap. Om brott mot borgenärer m.m.

1 §

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, förstör eller genom gåva eller någon annan liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydande värde, döms för *oredlighet mot borgenärer* till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon genom sådant förfarande försätter sig på obestånd eller framkallar påtaglig fara för att han skall komma på obestånd.

För oredlighet mot borgenärer döms också en gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att hålla den undan konkursen, eller gäldenär som i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång. Detsamma skall gälla om en gäldenär i otillbörligt syfte underlåter att medverka till att tillgång i utlandet som ingår i konkursen ställs till konkursförvaltningens förfogande, trots att konkursförvaltaren uppmanat gäldenären att medverka.

Om brottet är grovt, döms för *grov oredlighet mot borgenärer* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

Paragrafen har behandlats i kapitel 6.

Första stycket är oförändrat. Det behandlar förmögenhetsförsämrande åtgärder i form av gåva och liknande benefika handlingar samt förstörande.

I *andra stycket* behandlas dels regeln om bortförande av tillgångar inför förestående konkurs, dels bestämmelserna om undandragande och undanhållande av tillgångar i konkurs, vilka tidigare återfanns i paragrafens tredje stycke. I sak är dessa bestämmelser oförändrade. Bestämmelserna om brott mot upplysningsplikten i konkurs m.m. som tidigare fanns i detta stycke har förts över till 2 §.

Till komplettering av de befintliga reglerna har straffansvaret i *andra stycket* utvidgats till att gälla även en gäldenärs underlåtenhet att, trots uppmaning av konkursförvaltaren, medverka till att tillgång i utlandet som ingår i konkursen ställs till konkursförvaltningens förfogande. Bakgrunden till förslaget har redovisats i avsnitt 6.3. En grundläggande förutsättning för straffansvar för underlåtenhet att medverka till att utländska tillgångar tillförs konkursboet är att det är fråga om en gäldenär som är försatt i konkurs. Vidare krävs att gäldenärens samtliga tillgångar skall tas i anspråk i konkursen. Detta är fallet om gäldenären har sitt hemvist eller sina huvudsakliga intressen i Sverige. Om konkursen däremot omfattar endast egendom i Sverige, kan straffbestämmelsen inte aktualiseras. Detta markeras i lagtexten genom uttrycket tillgång som ingår i konkursen.

Straffansvaret omfattar alla typer av tillgångar i utlandet. En gäldenär är redan nu skyldig att för konkursförvaltaren lämna uppgift om tillgångar som finns utomlands (6 kap. 2 § första stycket konkurslagen). Ingen skillnad görs mellan tillgångar i länder med vilka Sverige har en gällande

konkurskonvention och andra länder. Det spelar inte heller någon roll om tillgångarna så småningom kan tillföras konkursboet. Någon särskild värdegräns har inte satts upp. Skyldigheten att medverka inträder när konkursförvaltaren har uppmanat gäldenären att göra så. För att brottet skall vara fullbordat krävs emellertid att gäldenärens vägran att medverka har manifesterats på något sätt.

Det straffbara området omfattar endast sådan underlåtenhet som har ett otillbörligt syfte. Med otillbörligt syfte avses en passivitet där själva motivet för gäldenärens underlåtenhet framstår som illojalt. En jämförelse kan göras med motsvarande rekvisit i straffbestämmelsen om mannamån mot borgenärer. Ett typiskt exempel på illojalt syfte är att någon iakttar passivitet i avsikt att själv eller genom någon närstående fysisk eller juridisk person kunna förfoga över den aktuella tillgången.

Om en gäldenär på grund av straffbestämmelser eller andra tvingande bestämmelser, t.ex. det aktuella landets konkurslagstiftning, är förhindrad att medverka till att tillgången tillförs den svenska konkursen kan något straffansvar inte utkrävas. Den bristande medverkan har då ett legitimt syfte. Saknar gäldenären praktisk möjlighet att medverka eller har han gjort sitt bästa men det visar sig att hans åtgärder inte är tillräckliga föreligger inte heller något brott.

Den valda lösningen innebär att bestämmelsen om oredlighet renodlas till att avse förmögenhetsförsämrande åtgärder, bortförande av tillgångar inför förestående konkurs, undandragande och undanhållande av tillgångar i konkurs samt underlåtenhet att medverka till att konkursboet tillförs utländska tillgångar.

Det *tredje stycket*, som behandlar grov oredlighet, har förts över från nuvarande 2 §. Skälen för det har angetts i avsnitt 6.2. I bestämmelsen anges vilka omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett oredlighetsbrott är grovt. Utöver de omständigheter som har angetts tidigare har även det förhållandet att gärningen varit av särskilt farlig art angetts som en omständighet som kan leda till att brottet bedöms som grovt. Ändringen har behandlats i avsnitt 6.4. Som exempel kan nämnas att brottsligheten har ingått som ett led i en systematiskt driven ekonomisk brottslighet. Ett annat exempel kan vara att gärningsmannen utnyttjat flera olika juridiska personer, över vilka han haft bestämmande inflytande, till att genomföra inbördes transaktioner av det slag som oredlighetsparagrafen skall skydda emot. En helhetsbedömning måste dock alltid göras, där samtliga omständigheter beaktas. Slutligen har vissa mindre språkliga ändringar gjorts. Dessa innebär inte någon förändring i sak.

2 §

En gäldenär som vid konkurs, skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334) eller förhandling om offentligt ackord uppsåtligen eller av grov oaktsamhet förtiger tillgång, uppger obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, döms, om uppgiften inte rättas innan den beedigas eller annars läggs till grund för förfarandet, för *försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning* till fängelse i högst två år.

För försvårande av exekutiv förrättning döms också en gäldenär som i samband med annan exekutiv förrättning uppsåtligen åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättning tas i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

Om ett förtigande eller en oriktig uppgift enligt första stycket är utan betydelse för saken, eller om gäldenären vid konkurs hade rätt att vägra yttra sig och omständigheterna innebär en skälig ursäkt för honom eller henne, skall han eller hon inte dömas till ansvar.

Om ett brott som avses i denna paragraf har begåtts uppsåtligen och är grovt, döms för *grovt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning.

Ändringarna har behandlats i kapitel 9.

Det *första stycket* motsvarar innehållet i 1 § andra stycket första ledet och 3 § andra stycket i paragrafernas hittillsvarande lydelse. I bestämmelsen regleras det straffrättsliga ansvaret för felaktiga uppgifter som en gäldenär uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar vid konkurs, skuldsanering och förhandling om offentligt ackord. Brott rubriceringen är ny. Brottet betecknas som försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning. Det har samma straffskala som motsvarande brott i de tidigare 1 § andra stycket respektive 3 § andra stycket.

I *andra stycket* behandlas det fallet att en gäldenär vid en exekutiv förrättning muntligen eller skriftligen åberopar en oriktig handling eller ett skenavtal. Bestämmelsen motsvarar innehållet i 1 § andra stycket andra ledet i dess hittillsvarande lydelse och omfattar varje förrättning som syftar till att tillföra en borgenär betalning eller säkerhet. Bestämmelsen är oförändrad i sak. Den omfattar således bl.a. utmätning, exekutiv försäljning och kvarstad till förmån för borgenär men däremot inte exempelvis handräckning.

Rubriceringen är ny. Eftersom stycket inte reglerar förfaranden vid konkurs har brottsbenämningen anpassats till detta. I motsats till vad som är fallet med gärningar enligt första stycket, som kan begås uppsåtligen eller av grov oaktsamhet, omfattar andra stycket enbart uppsåtliga förfaranden.

I *tredje stycket* har införts ansvarsfrihetsgrunder motsvarande de i 15 kap. 4 § brottsbalken. Ansvarsfrihetsgrunden i första ledet tar sikte på fall där förtigande eller oriktiga uppgifter som en gäldenär lämnat vid konkurs, skuldsanering eller förhandling om offentligt ackord prövas vara utan betydelse för saken. Så kan till exempel vara fallet om avvikelser mellan de uppgivna förhållandena och verkligheten är så liten att borgenärernas rätt i praktiken inte påverkas alls. Gäldenärens uppfattning om betydelsen av de uppgifter som lämnas eller förtigs påverkar inte bedömningen. Att uppgiften eller förtigandet har en sådan betydelse är alltså en objektiv brottsförutsättning. För att någon skall undgå straffansvar på denna grund måste krävas att uppgiften objektivt sett var betydelselös för borgenärernas rätt till utdelning i konkursen. Att konkursförvaltaren på annat sätt kunnat få fram den riktiga uppgiften befriar i sig inte från ansvar.

Ansvarsfrihetsgrunden i andra ledet är föranledd av artikel 6 i Europakonventionen och rätten att tåga. Bakgrunden till bestämmelsen har beskrivits närmare i avsnitt 9.4. Den är endast tillämplig på uppgiftslämnande vid konkurs, som sker under hot om sanktioner. I sak innebär den att en gäldenär skall gå fri från ansvar för lämnande av oriktiga uppgifter

om han eller hon haft rätt att vägra yttra sig i frågan och omständigheterna innebär en skälig ursäkt för honom eller henne.

Fjärde stycket behandlar grovt försvärande av konkurs eller exekutiv förrättning. Bestämmelsen reglerar grova brott mot upplysningsplikten i konkurs m.m. och motsvarar innehållet i hittillsvarande 2 §. Straffskalan är fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Någon förändring i sak är inte avsedd. Eftersom det inte finns något motsvarande grovt brott för de vårdslösa brotten mot upplysningsplikten omfattar det grova brottet endast uppsåtliga gärningar.

I bestämmelsen anges vidare vilka omständigheter som skall beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. En sådan omständighet är om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift. I de fall beedigande är en förutsättning för en viss typ av försvärande av konkurs eller exekutiv förrättning, är denna omständighet inte avsedd att samtidigt kvalificera brottet som grovt.

3 §

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller lever slösaktigt eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtar annan sådan åtgärd och därigenom uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån, döms för *vårdslöshet mot borgenärer* till fängelse i högst två år. Vad som nu sagts skall gälla även om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning att anta att han var på obestånd eller att påtaglig fara förelåg för att han skulle komma på obestånd.

Ändringarna har behandlats i avsnitt 7.2.

Brott mot upplysningsplikten behandlas inte längre i bestämmelsen. Innehållet i det tidigare *andra stycket* i paragrafen har i stället förts över till 2 §. Innebörden av ändringen i den bestämmelsen har behandlats i kapitel 9.

Bestämmelsen är i övrigt oförändrad. I den behandlas vissa förfaranden varigenom någon som är på obestånd eller när det finns påtaglig fara för obestånd försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån. Vad som straffbeläggs är således att någon fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller lever slösaktigt eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtar någon annan sådan åtgärd.

4 §

Den som, då han är på obestånd, gynnar en viss borgenär genom att betala skuld som inte är förfallen, betala med annat än sedvanliga betalningsmedel eller överlämna säkerhet som inte var betingad vid skuldens tillkomst eller genom att vidta annan sådan åtgärd, döms, om åtgärden medför påtaglig fara för att en annan borgenärs rätt skall förringas avsevärt, för *otillbörligt gynnande av borgenärer* till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon som är på obestånd i otillbörligt syfte gynnar en viss borgenär på annat sätt än som nyss sagts och detta medför påtaglig fara för att en annan borgenärs rätt skall förringas avsevärt.

En gäldenär, som för att främja ackord i hemlighet lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån, döms också för otillbörligt gynnande av borgenärer.

Ändringarna har behandlats i avsnitt 8.2. Bestämmelsen reglerar förfaranden som innebär att en viss borgenär gynnas av en gäldenär som är på obestånd samt hemliga överenskommelser i syfte att främja ackord. Brottet ges en ny rubricering och benämns i fortsättningen otillbörligt gynnande av borgenärer. Straffbestämmelsen har även moderniserats och förtydligats språkligt i vissa avseenden.

I *första stycket* har den nuvarande uppräkningsen av straffbara beteenden behållits. Vissa mindre språkliga ändringar och förtydliganden har gjorts.

Således anges i lagtexten att *en* borgenär gynnas. Vidare förtydligas att det för bestämmelsens tillämpning räcker med påtaglig fara för att *en annan* borgenärs rätt skall förringas avsevärt.

Med att *en* borgenär gynnas menas inte att gynnandet inte kan avse flera. Gynnandet av en eller flera borgenärer kan ske genom en rad utbetalningar vilka sedda var för sig kanske inte når upp till kravet på att någon annan borgenärs rätt skall förringas avsevärt men som sammantaget får denna effekt. Finns det ett nära samband i tiden eller om flera betalningar görs till samma fysiska eller juridiska person måste betalningarna ses som en helhet. Som exempel kan nämnas att om någon i förtid betalar in olika skatter och avgifter i syfte att undgå solidariskt betalningsansvar och betalningarna inte var för sig men tillsammans leder till att någon annan borgenärs rätt förringas avsevärt är rekvisitet uppfyllt.

I *andra stycket*, som behandlar hemliga överenskommelser vid ackord, har några språkliga ändringar gjorts, men stycket är i sak oförändrat.

5 §

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, för *bokföringsbrott* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för *grovt bokföringsbrott* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om åsidosättandet avsett mycket betydande belopp eller om gärningsmannen använt falsk handling eller om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

Första och andra styckena gäller inte om bokföringsskyldigheten avser en juridisk person som anges i 2 kap. 2 § bokföringslagen och som inte bedriver näringsverksamhet.

Paragrafen har behandlats i kapitel 5.

Första stycket är oförändrat i sin beskrivning av vilka åtgärder som är straffbara som bokföringsbrott. En bokföringspliktig som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter sin bokföringsskyldighet genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna felaktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt kan dömas för bokföringsbrott. En grundläggande förutsättning för straffansvar är att rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd av detta inte ens i huvudsak kan bedömas med ledning av bokföringen.

Stycket behandlar bokföringsbrott av normalgraden samt ringa bokföringsbrott. Vad som är nytt är att straffmaximum för ringa bokföringsbrott har höjts till fängelse i sex månader. Avsikten med straffskärpningen har inte varit att ändra gränsdragningen mellan bokföringsbrott av normalgraden och ringa bokföringsbrott. Att fängelse ingår i straffskalan innebär att straffprocessuella tvångsmedel kan användas i större utsträckning än tidigare.

Vidare har bokföringsbrottet gradindelats i bokföringsbrott och grovt bokföringsbrott. Det grova brottet ges en egen rubricering och har förts över till *andra stycket*.

I *andra stycket* anges nu också vilka omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. Övervägandena i denna del har redovisats närmare i avsnitt 5.3. Till dessa omständigheter hör sådant som att åsidosättandet har avsett mycket betydande belopp. Rekviritet mycket betydande belopp skall, som utgångspunkt, ses i relation till verksamhetens omsättning. Att gärningsmannen har använt falska handlingar är vidare en omständighet som får anses försvårande eftersom risken då är större än annars att felet undgår upptäckt vid revision eller annan kontroll. En annan sådan omständighet är att gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt. Ett exempel på det kan vara brottslighet som upprepas under flera år.

Som en ny grund för att bedöma brottet som grovt har också införts att gärningen varit av särskilt farlig art. Som exempel kan nämnas att rörelsen haft stor omfattning. Med det åsyftas inte bara omsättningen utan även antalet anställda och antalet bokföringstransaktioner. Ett annat exempel är användandet av osanna uppgifter, t.ex. luftfakturor. Som anges i den allmänna motiveringen är det dock viktigt att den oriktiga uppgiftens betydelse värderas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Saknar den osanna uppgiften större betydelse i sammanhanget skall den inte medföra att ett bokföringsbrott bedöms som grovt.

Vidare kan nämnas särskilt förslagna beteenden såsom att bokförings-skyldigheten har åsidosatts i syfte att förhindra upptäckt av annan brottslighet, t.ex. i ett annat bolag i samma intressesfär. Förutsättningarna för att ett bokföringsbrott skall bedömas som grovt på denna grund har utvecklats närmare i avsnitt 5.3. Till en början måste det vara utrett objektivt och subjektivt att ett brott har begåtts, även om någon konkret gärningsman inte behöver identifieras (jfr Lagrådets yttrande, NJA II 1980 s. 12). Vidare måste det krävas ett tidsmässigt samband eller andra omständigheter som visar att bokföringsbrottet har ägt rum med avsikt just att dölja denna brottslighet. Som exempel kan nämnas att det kan utredas att ett aktiebolag tömts på samtliga tillgångar, t.ex. kassa eller inventarier, utan att det tillförts egendom av motsvarande värde. Ett sådant förfarande skulle kunna rubriceras som t.ex. oredlighet mot borgenärer eller trolöshet mot huvudman, beroende på omständigheterna. Samtidigt skulle bokförings-skyldigheten ha försummats just med avseende på den transaktion och tidsperiod som den andra brottsligheten avser, i syfte att dölja densamma.

Det sagda innebär att förutsättningar att bedöma ett bokföringsbrott som grovt på denna grund inte kan anses föreligga när bokföringsbrottet *enbart* utgjort ett medel för annan brottslighet som t.ex. när ett skattebrott begåtts med hjälp av vilseledande bokföring, men däremot om skatte-

brottet har begåtts först och gärningsmannen därefter har ändrat i bokföringen i syfte att minska risken för upptäckt.

Uppräkningen av försvårande omständigheter är inte uttömmande. En helhetsbedömning måste göras där samtliga omständigheter vägs mot varandra.

Straffskalan för grovt bokföringsbrott har utökats till fängelse i sex år. Skälen för det framgår av avsnitt 5.4. Ändringen innebär att grovt bokföringsbrott inte längre konsumeras av exempelvis grovt bedrägeri eller grov förskingring, vilket har utvecklats närmare i den allmänna motiveringen.

Det som tidigare var andra stycket betecknas nu *tredje stycket*. I detta anges vilka bokföringsskyldiga som undantas från ansvar för bokföringsbrott. Stycket är oförändrat eftersom inga ändringar har gjorts i kretsen av bokföringsskyldiga som omfattas av straffansvar.

6 §

För försök till oredlighet mot borgenärer enligt 1 § första stycket eller försök till sådan oredlighet enligt 1 § andra stycket som innebär att tillgång bortförs ur riket döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller för försök till grov oredlighet mot borgenärer i de fall som anges i första stycket.

Ändringen i *första stycket* har gjorts med anledning av den ändrade styckeindelningen i 1 §.

I *andra stycket* tydliggörs att ansvaret för försök även omfattar sådana fall av grov oredlighet mot borgenärer som anges i första stycket, dvs. samtliga fall av grov oredlighet mot borgenärer enligt 1 § första stycket och sådan grov oredlighet enligt 1 § andra stycket som innebär att tillgång bortförs ur riket.

8 §

Vårdslöshet mot borgenärer får åtalas av åklagare endast om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Ändringen har föranletts av ändringarna i 3 §, som inte längre är styckeindelad. Vidare har paragrafen moderniserats språkligt.

13.2 Förslaget till lag om ändring i konkurslagen (1987:672)

12 kap. 28 §

På ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ackordet kan rätten förklara att den eftergift som genom ackordet har medgetts gäldenären förfaller, om

1. gäldenären
 - a) har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer,
 - b) har gjort sig skyldig till uppsåtligt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning, eller
 - c) i hemlighet har gynnat någon borgenär i syfte att inverka på ackordsfrågan,
2. gäldenären har åsidosatt vad som åligger honom enligt 26 § andra stycket, eller
3. gäldenären på något annat sätt uppenbart har försummat sina åtaganden enligt ackordet.

Förlikning är inte tillåten i en fråga som avses i första stycket.

Även om den eftergift som har medgetts gäldenären förklaras förfallen, får borgenärerna göra ackordet i övrigt gällande mot gäldenären eller mot den som har gått i borgen för ackordet.

Förslaget har behandlats i kapitel 10. Ändringen i *första stycket första punkten* är en följd av att straffansvaret för uppsåtliga brott mot upplysningsplikten har förts över från bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer till en särskild straffbestämmelse, försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning.

Någon förändring i sak är inte avsedd. En hänvisning har därför gjorts till straffbestämmelsen om försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning. Eftersom straffbestämmelsen enligt förslagen även omfattar de grovt oaktsamma brott mot upplysningsplikten som enligt nuvarande reglering behandlas i straffbestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer har en begränsning gjorts till sådana fall av försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning som har begåtts uppsåtligen. Det innebär att det, liksom hittills, endast är vid uppsåtliga brott som förverkande av ackord kan komma i fråga.

Ändringarna i *andra och tredje punkterna* är endast redaktionella.

13.3 Förslaget till lag om ändring i skuldsaneringslagen (1994:334)

27 §

På ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ett beslut om skuldsanering enligt denna lag kan en tingsrätt som avses i 21 § upphäva eller, i fall som avses i 5, ändra beslutet om

1. gäldenären
 - a) har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer,
 - b) har gjort sig skyldig till uppsåtligt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning, eller
 - c) i hemlighet har gynnat någon borgenär för att inverka på skuldsaneringsfrågans avgörande,
2. gäldenären i sin ansökan om skuldsanering eller annars under ärendets handläggning medvetet har lämnat oriktiga uppgifter till men för borgenären,
3. gäldenären lämnat oriktig uppgift till ledning för myndighets beslut i fråga om skatt eller avgift som omfattas av skuldsaneringen eller underlåtit att lämna uppgift trots att han är uppgiftsskyldig och den oriktiga uppgiften eller underlåtenheten medfört att ett beslut blivit felaktigt eller inte fattats,
4. gäldenären inte följer betalningsplanen, såvida avvikelsen inte är ringa eller
5. gäldenärens ekonomiska förhållanden väsentligen förbättrats efter skuldsaneringen.

I fall som avses i första stycket 5 skall ansökan ges in inom fem år från dagen för skuldsaneringen. Om betalningsplanen löper under längre tid gäller i stället den tiden.

Innan rätten prövar borgenärens ansökan skall gäldenären och de borgenärer som avses i 19 § höras. I övrigt gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden för handläggningen.

Upphävs ett beslut om skuldsanering, blir en borgen eller annan säkerhet som tredje man har ställt för betalning av belopp som avses i 8 § första stycket 3 ogiltigt, om inte tredje mannen kände till eller borde känt till de i 27 § första stycket 1 angivna omständigheterna eller medverkade till att gäldenären åsidosatt sina förpliktelser enligt 27 § första stycket 2.

Förslaget har behandlats i kapitel 10. Ändringen i *första stycket första punkten* är, på samma sätt som motsvarande ändring i bl.a. konkurslagen (1987:672), en följd av att straffansvaret för uppsåtliga brott mot upplysningsplikten har förts över från bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer till en särskild straffbestämmelse, försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning.

Någon materiell förändring är inte avsedd. En hänvisning till straffbestämmelsen om försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning har därför gjorts. Eftersom straffbestämmelsen enligt förslagen även omfattar de grovt oaktsamma brott mot upplysningsplikten som enligt nuvarande reglering behandlas i straffbestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer har en begränsning gjorts till uppsåtliga gärningar. Det innebär att det, liksom hittills, endast är vid uppsåtliga brott som omprövning av skuldsanering kan komma i fråga.

13.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion

3 kap. 27 §

På ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ackordet kan rätten förklara att den eftergift som genom ackordet har medgetts gäldenären har förfallit, om

1. gäldenären
 - a) har gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer,
 - b) har gjort sig skyldig till uppsåtligt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning, eller
 - c) i hemlighet har gynnat någon borgenär för att inverka på ackordsfrågans avgörande,
2. gäldenären har åsidosatt vad som åligger honom enligt 26 § andra stycket, eller
3. gäldenären på något annat sätt uppenbart har försummat sina åtaganden enligt ackordet.

Förlikning är inte tillåten i en fråga som avses i första stycket.

Även om den eftergift som har medgetts gäldenären förklarats förfallen, får borgenärerna göra ackordet i övrigt gällande mot gäldenären eller mot den som har gått i borgen för ackordet.

Förslaget har behandlats i kapitel 10. Ändringen i *första stycket första punkten* är en följd av att straffansvaret för uppsåtliga brott mot upplysningsplikten har förts över från bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer till en särskild straffbestämmelse, försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning.

Bestämmelsen ändras inte i sak. En hänvisning till straffbestämmelsen om försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning har därför gjorts, på motsvarande sätt som när det gäller ändringarna i konkurslagen (1987:672) och skuldsaneringslagen (1994:334). Eftersom straffbestämmelsen enligt förslagen även omfattar de grovt oaktsamma brott mot upplysningsplikten som enligt nuvarande reglering behandlas i straffbestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer har hänvisningen begränsats till uppsåtliga gärningar. Det innebär att det, liksom hittills, endast är vid uppsåtliga brott som förverkande av ackord kan komma i fråga.

Ändringarna i *andra och tredje punkterna* är endast redaktionella.

Sammanfattning av betänkandet Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken (SOU 1996:30)

Uppdraget

Utredningen har under denna del av sitt arbete haft till uppdrag att göra en allmän översyn av bestämmelserna i 11 kap. brottsbalken om brotten mot borgenärer m.m. Några av de frågor som enligt direktiven därvid har ansetts böra ägnas särskilt intresse är att

- utreda förutsättningarna för att ersätta nuvarande obeståndsrekvisit med ett annat mera lättillämpbart rekvisit
- överväga vilka ändringar av bestämmelserna som erfordras för att straffansvaret skall få en ändamålsenlig utformning
- överväga om det kriminaliserade området är väl avgränsat liksom om straffskalorna för brotten är väl avvägda och om de står i rimligt förhållande till varandra och
- att göra en språklig översyn av straffbestämmelserna.

Utredningen har därutöver haft att överväga om det bör införas en straffbestämmelse om försvårande av konkursutredning och därvid se över bestämmelserna i 6 kap. konkurslagen om gäldenären skyldigheter m.m.

Obeståndsbegreppet

Utredningen har funnit att det inte skulle vara någon framkomlig väg att på nytt föra fram tanken att överge obeståndsrekvisitet och övergå till en konstruktion som bygger på ett insufficiensbegrepp. Som utredningen ser det är det ganska klart att det många gånger torde vara förenat med lika stora problem att påvisa insufficiens som insolvens. I själva verket torde svårigheterna ofta snarast bli större.

Med hänsyn härtill har utredningen för sin del svårt att se annat än att man även i fortsättningen bör använda obestånd och fara för obestånd som begrepp i straffbestämmelserna om borgenärsbrott. När det gäller oredlighet mot borgenärer föreslår utredningen emellertid att rekvisiten kompletteras på visst sätt så att de fall som vållat de brottsbekämpande myndigheterna störst problem täcks in av straffbarheten.

Oredlighet mot borgenärer

Huvudfallet av oredlighet mot borgenärer är när någon förstör eller genom gåva eller någon liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydande värde när han befinner sig i en obeståndssituation. För att vara straffbar skall den förmögenhetsförsämrande åtgärden antingen företas när obestånd eller påtaglig fara härför föreligger eller framkalla ett sådant tillstånd.

En väsentlig anledning till att obeståndsrekvisitet i dessa sammanhang vållat stora problem för de brottsbekämpande myndigheterna har angetts vara att de misstänkta ofta saknar bokföring eller att bokföringen är ytterst bristfällig.

I de flesta fall av detta slag torde visserligen ansvar för bokföringsbrott kunna ådömas. Det kan emellertid synas irrationellt att den som, kanske kort före sin konkurs, har exempelvis skänkt bort egendom av betydande värde till närstående person eller företag undgår ansvar för oredlighet därför att han genom en straffbelagd försummelse har åstadkommit att tillräckligt underlag för bedömning av den ekonomiska ställningen saknas.

I sådana fall då en bokföringsskyldig gäldenär saknar den överblick över den ekonomiska ställningen som bokföringen är avsedd att medföra bör man enligt utredningens mening rent allmänt sett kunna kräva av gäldenären att han av hänsyn till borgenärerna avstår från att genom avhändande eller på annat sätt försämra sin ekonomiska ställning i mera avsevärd mån.

Utredningen föreslår att det för oredlighet mot borgenärer vid gåvor, förstörande av egendom och liknande åtgärder uppställs en alternativ straffbarhetsförutsättning av det innehållet att bokföringen har åsidosatts på sådant sätt att *tillräckligt underlag saknas* för en bedömning av om den tilltalade var på obestånd eller ej vid tidpunkten för den förmögensförsämrande åtgärden. Straffansvar förutsätter inte bara att tillräckligt underlag för en sådan bedömning saknades för den tilltalade när han vidtog åtgärden utan också att domstolen saknar sådant underlag vid tidpunkten för domen.

Med en sådan konstruktion undanröjs till stor del föreliggande bevisproblem utan att kriminaliseringen för den skull blir alltför långtgående.

Utredningen föreslår vidare att straffansvaret för oredlighet mot borgenärer utsträcks så att kriminaliseringen omfattar underlåtenhet att i konkurs medverka till att tillgångar ställs till konkursförvaltningens förfogande. Helt undantagslöst kan straffansvaret dock inte utformas på denna punkt. Det kan ju tänkas förekomma fall då gäldenären saknar faktisk möjlighet att ställa medel i utlandet till den svenska konkursförvaltningens förfogande. Med hänsyn till bl.a. sådana situationer föreslås att straffansvaret begränsas till sådana fall då konkursgäldenärens underlåtenhet att medverka får anses *otillbörlig*.

Straffansvaret för oriktiga uppgifter vid exekutiva förfaranden begränsas till att gälla vid konkurs. Ansvar i dessa fall utvidgas emellertid till att i princip avse den uppgiftsskyldighet som enligt konkurslagen åvilar konkursgäldenären. En förutsättning för straffbarhet är dock att åsidosättandet har *väsentlig betydelse för förfarandet*. Genom att bestämmelsen utformas på detta sätt behöver edgång inte längre bibehållas som straffbarhetsförutsättning. Härigenom kommer man ifrån den lagtekniskt mindre tillfredsställande ordningen att beedigandet av bouppteckningen i flertalet fall formellt sett utgör både en brottsförutsättning och en kvalifikationsgrund för att bedöma oredlighetsbrottet som grovt. Genom att brottet enligt den föreslagna konstruktionen kan vara att anse som fullbordat redan före edgångssammanträdet uppnår man även den fördelen att konkursgäldenären för att undgå straffansvar tvingas att medverka i ett tidigare skede av konkursutredningen.

För att vidmakthålla den tanke som ligger bakom den nuvarande regeln om ansvarsfrihet vid rättelse – att beriktigande skall löna sig och att konkursgäldenären inte av straffhotet skall tvingas att hålla fast vid en oriktig

uppgift som han upptäckt är felaktig – föreslås som en ytterligare straffbarhetsförutsättning att *rättelse inte sker inom skälig tid*. Bilaga 1

Vårdslöshet mot borgenärer

Straffbestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer är i dag konstruerad med ett uppsåtskrav i förhållande till själva handlingsrekvisitet men med endast ett krav på grov oaktsamhet i förhållande till försämringen av förmögenhetsställningen och till obeståndssituationen. Med denna uppbyggnad blir bestämmelsens tillämpningsområde något oklart. Även när det står alldeles klart att en gäldenär i ekonomiskt trångmål har företagit en gentemot borgenärerna hänsynslös ekonomisk transaktion, är det svårt att slå fast vad som på den subjektiva sidan krävs för straffansvar.

Enligt utredningens mening bör straffbestämmelsen ändras på ett sådant sätt att den alldeles klart omfattar sådana fall som torde ha stått i blickpunkten både vid dess tillkomst och i samband med senare ändringar, nämligen situationer då den som är eller kan befaras komma på obestånd handlar hänsynslöst eller annars oförsvarligt mot sina borgenärer, utan att det dock är frågan om sådana gärningar som avses i bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer.

När det gäller förmögenhetsförsämrande åtgärder bör enligt utredningens mening straffbestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer i första hand ta sikte på *illojala eller annars oförsvarliga åtgärder i näringsverksamhet*. För straffbarhet bör liksom för närvarande krävas att gärningsmannen genom sitt förfarande skall ha försämrat sin förmögenhetsställning i avsevärd mån i ett läge då han var eller kunde befaras komma på obestånd. Liksom nu bör ett huvudfall vara att gäldenären i detta läge har fortsatt en rörelse som går med stor förlust, varvid dock bestämmelsens avfattning redaktionellt bör förenklas i förhållande till nuvarande lydelse. De andra fall som bör omfattas av straffansvaret kan enligt utredningens mening sammanfattas genom en generell kriminalisering av fall då en gäldenär som är eller kan befaras komma på obestånd vidtar en *gentemot borgenärerna oförsvarlig ekonomisk åtgärd*, alltjämt under förutsättning att han därigenom försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån.

I subjektivt avseende föreslås det vara tillräckligt att grov oaktsamhet föreligger i förhållande till samtliga objektiva rekvisit. Därmed undanröjer man en brist i bestämmelsens konstruktion som i dag gör den svårtillämpad.

Även framdeles bör emellertid vårdslöshetsbrottet omfatta uppsåtliga gärningar. Att bryta ut dessa fall till en särskild straffbestämmelse skulle enligt utredningens mening ge upphov till nya konkurrensproblem utan någon praktisk vinst. Typiskt för de som vårdslöshet straffbelagda gärningarna är att de generellt sett innebär ett mindre grovt åsidosättande av borgenärernas rätt än de förfaranden som avses i oredlighetsbestämmelsen; de präglas snarare av ligkiltighet än ont uppsåt i förhållande till borgenärernas intressen. Brottsubriceringen får därför anses försvarlig även om straffbestämmelsen inte endast avser culpösa gärningar.

Oriktigt uppgiftslämnande under konkurs – som i uppsåtliga fall bedöms som oredlighet – straffbeläggs även i fortsättningen som vårdslöshet mot borgenärer, om gärningen begås av grov oaktsamhet.

Straffskalan för vårdslöshet mot borgenärer är enligt gällande ordning densamma som för oredlighetsbrott av normalgraden. Mot bakgrund bl.a. av vad som tidigare anförts, att straffbestämmelsen om vårdslöshet mot borgenärer generellt sett innefattar ett mindre grovt åsidosättande av borgenärernas intressen, föreslår utredningen att straffmaximum sänks till ett års fängelse.

Genom att en särskild regel införs i 35 kap. 2 § brottsbalken kommer *preskriptionstiden* även i fortsättningen att vara fem år när det gäller förmögenhetsförsämrande åtgärder. För oriktigt uppgiftslämnande som sker av grov oaktsamhet förkortas emellertid preskriptionstiden till två år.

Otillbörligt gynnande av borgenär

Mannamånsbrottet har getts en ny modernare brottsbeteckning och benämns i fortsättningen *otillbörligt gynnande av borgenär*.

Straffbarheten knyts till ett *oförsvarlighetsrekvisit* på så sätt att ansvar inträder för den som gynnar en viss borgenär genom betalning, överlämnande av säkerhet eller någon annan sådan åtgärd om förfarandet är uppenbart oförsvarligt med hänsyn till storleken av betalningen eller säkerheten samt till åtgärdens syfte eller övriga omständigheter.

I uttrycket gynnar avses ligga att borgenären erhåller en betalning, en säkerhet eller motsvarande som han enligt förmånsrättsordningen och gäldenärens ekonomiska ställning inte skulle ha varit berättigad till vid en samlad gäldsavveckling och att alltså åtgärden är till nackdel för övriga borgenärer eller åtminstone en annan borgenär. Därvid skall liksom enligt gällande rätt beaktas även latent skulder, t.ex. skatteskulder som ännu inte har fastställts.

Någon uttrycklig skillnad görs inte mellan å ena sidan betalning av skuld som ej är förfallen, betalning med ovanliga betalningsmedel eller överlämnande av säkerhet som ej var betingad vid skuldens tillkomst och å andra sidan övriga sätt att tillgodose borgenärens fordringsanspråk, dvs. främst betalning på vanligt sätt av en förfallen skuld. Avgörande blir i stället om åtgärden är att betrakta som *uppenbart oförsvarlig*.

Är det fråga om en *betalning som är ordinär* i den mening som avses i 4 kap. 10 § konkurslagen kan den aldrig betraktas som uppenbart oförsvarlig och föranleda straffansvar, och detsamma avses gälla i fråga om andra åtgärder, exempelvis ställande av säkerhet, som kan bedömas som ordinära. Men även om betalningen eller åtgärden inte kan betraktas som ordinär bör den inte utan vidare anses vara straffbar.

Som uppenbart oförsvarliga med hänsyn till *syftet* avses i första hand sådana åtgärder vara att betrakta då gäldenären gynnar en viss borgenär med hänsyn till att han har ett särskilt intresse av den borgenärens förmögenhetsställning. I synnerhet är här närståendesituationer att beakta.

Även i andra fall än då gäldenären har en otillbörlig bevekelsegrund för att gynna en viss borgenär kan emellertid en åtgärd företagen i en obeståndssituation betraktas som oförsvarlig, om den exempelvis innebär

att betalning skett lång tid före förfallodagen eller att en inte betingad säkerhet överlämnats.

För straffbarhet krävs generellt att åtgärden framstår som oförsvarlig med hänsyn till *beloppets eller säkerhetens storlek*. Är det fråga om mindre betydande värden skall alltså ansvar inte komma i fråga. Huvudprincipen bör vara en absolut värdebedömning, även om givetvis gäldenärens allmänna ekonomiska ställning och övriga borgenärers fordringar bör beaktas.

Även den som genom en sådan uppenbart oförsvarlig åtgärd *försätter sig på obestånd* kommer enligt förslaget att kunna dömas till ansvar för olovligt gynnande av borgenärer. Det måste i så fall vara fråga om betalning av en ej förfallen skuld, överlämnande av en icke betingad säkerhet eller någon liknande åtgärd. En betalning av en förfallen skuld kan ju inte i sig framkalla en obeståndssituation. Även här krävs det för straffbarhet att betalningen eller åtgärden skall kunna betraktas som uppenbart oförsvarlig med hänsyn till beloppets eller säkerhetens storlek samt syftet eller övriga omständigheter.

Bokföringsbrott

Bokföringsskyldigheten enligt bokföringslagen omfattar – förutom arkiveringsplikten – dels skyldighet att till upplysning om rörelsens förlopp kronologiskt och systematiskt bokföra uppkomna affärshändelser och i samband därmed tillse att det finns verifikationer till bokföringsposterna, dels skyldighet att avsluta bokföringen med årsbokslut till upplysning om verksamhetens ekonomiska resultat och ställning (2 §).

Bestämmelsen om bokföringsbrott är avsedd att sanktionera både skyldigheten att föra löpande bokföring och skyldigheten att upprätta årsbokslut på rätt sätt. Distinktionen mellan dessa skyldigheter har emellertid betydelse. Även när bokföringsskyldigheten har fullgjorts korrekt gäller nämligen ofta att man enbart med ledning av den löpande bokföringen inte kan bedöma rörelsens ekonomiska resultat eller ställning, och omvänt kan ju själva bokslutet normalt endast i mindre utsträckning ge upplysning om rörelsens förlopp.

Utredningen föreslår att bestämmelsen om bokföringsbrott ändras så att *uttrycklig skillnad görs mellan den löpande bokföringen och bokslutet*. Bestämmelsen vinner härigenom i tydlighet och tillämpningen blir förhoppningsvis enklare när det gäller bedömningen av frågan när ett bokföringsbrott är fullbordat och det ibland uppkommande spörsmålet om ett eller flera brott föreligger.

I praktiken har det varit föremål för diskussion huruvida skyldigheten enligt bokföringslagen att bevara *verifikationer* omfattas av straffbarheten för bokföringsbrott. Utredningen anser för sin del att denna skyldighet rimligen bör omfattas av straffbarheten och föreslår att detta kommer till direkt uttryck i straffbestämmelsen.

Den nuvarande straffskalan för *ringa bokföringsbrott* föreslås utgå. Huvudskälet för förslaget är att utredningen har ansett att lagtexten i dess nuvarande utformning ger uttryck för en viss spänning som är ägnad att försvåra tolkningen. Bokföringsbrott föreligger endast när rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning inte kan i huvudsak bedömas

med ledning av bokföringen. Det är något svårförenligt med den angivna brottsförutsättningen att samtidigt klassificera ringa brott som en särskild brottstyp. Bokföringsfel som enligt vanliga bedömningskriterier verkligen är att anse som ringa synes över huvud inte böra föranleda lagföring. I vad mån detta innefattar en ändring av nuvarande ordning eller ej går knappast att fastställa, eftersom praxis när det gäller att klassificera bokföringsbrott som ringa inte är entydig.

I stället föreslås en särskild straffskala, omfattande böter eller fängelse i högst sex månader, för fall då brottet med hänsyn till rörelsens omfattning och bristernas beskaffenhet eller omständigheterna i övrigt är *mindre allvarligt*. Straffskalan är avsedd att täcka även de lindrigaste av de fall som i dag brukar hänföras till normalgraden.

Med uttrycket rörelsens omfattning har i främsta rummet avsetts omsättning och liknande faktorer. Den tid varunder rörelsen drivits och antalet affärshändelser bör emellertid efter omständigheterna kunna tilläggas betydelse. Självfallet gäller dessutom generellt att bristernas beskaffenhet skall beaktas. Det kan emellertid förekomma även andra omständigheter än sådana som har samband med rörelsens omfattning eller bristernas art som i det enskilda fallet bör föranleda att bokföringsbrottet är att bedöma som mindre allvarligt; en helhetsbedömning skall naturligtvis göras.

Straffskalan för *grovt bokföringsbrott* – fängelse lägst sex månader och högst sex år – är enligt utredningens mening väl avvägd och bör behållas. Det får emellertid anses vara en brist att lagen inte ger några exempel på fall som bör hänföras till grova brott. Enligt nuvarande praxis, sådan utredningen har uppfattat denna, torde gälla att man vid bedömningen av om ett bokföringsbrott är grovt beaktar om rörelsen har haft stor omfattning eller om falska eller osanna handlingar har kommit till användning. Utredningen föreslår att omständigheter av detta slag uttryckligen anges i lagtexten som sådana förhållanden som skall beaktas vid prövningen. Vidare föreslår utredningen att grovt bokföringsbrott får en egen brottsrubricering.

Slutligen föreslår utredningen att det i straffbestämmelsen om bokföringsbrott införs en *allmän definition* av den innebörd som begreppet bokföringsskyldighet avses ha i 11 kap. brottsbalken.

Med bokföringsskyldighet anges avse en i lag eller med stöd av lag föreskriven skyldighet att föra och bevara räkenskaper som inte endast syftar till att ge underlag för taxering eller myndighets kontrollverksamhet vid beräkning eller uppbörd av skatt eller avgift. Någon nämnvärd skillnad i kriminaliseringens omfattning innebär inte detta. Bestämmelsen kommer liksom hittills huvudsakligen att sanktionera bokföringslagens föreskrifter, men även bokföringsskyldighet enligt stiftelselagen och lagen om tryggnad av pensionsutfästelse m.m. inbegrips liksom för närvarande. Detsamma gäller om någon ny skyldighet att föra räkenskaper skulle föreskrivas och syftet inte endast är att ge underlag för taxering eller myndighets kontrollverksamhet vid beräkning eller uppbörd av skatt eller avgift. Skulle syftet vara det angivna blir i stället skattebrottslagens straffbestämmelse om försvårande av skattekontroll tillämplig.

I de fall ett borgenärsbrott har begåtts *utom* konkurs måste det antas att det är varje skadelidande borgenär och inte konkursboet som är målsägande. Detta har brukat motiveras med att boet inte existerade vid brottsfallet.

Har ett borgenärsbrott förövats *under* konkurs torde emellertid såväl konkursboet som enskilda borgenärer ha ställning som målsägande och även äga rätt att föra ersättningstalan mot exempelvis en ställföreträdare för ett gäldenärsbolag. Förhållandet mellan borgenärerna och konkursboet är emellertid inte närmare reglerat.

Utredningen föreslår att det införs en regel om att enskild borgenärs talerätt skall vara subsidiär till förvaltarens och att för det fall en borgenär för talan han gör detta för boets räkning. Borgenären svarar i dessa fall för kostnaderna men har rätt att få ersättning av boet i den mån kostnaden täcks av vad som genom processen kommer boet till godo.

Regeln motsvarar i princip vad som i dag gäller vid talan om återvinning i konkurs.

Genomförande

Förslagen bör kunna träda i kraft den 1 januari 1997. De medför inte några statsfinansiella konsekvenser av betydelse men kommer förhoppningsvis att underlätta den praktiska tillämpningen.

1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken (1962:700) dels att 11 kap. 1 och 3–6 § samt 35 kap. 4 § skall ha följande lydelse dels att det i balken skall införas en ny paragraf, 35 kap. 2 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

1 §¹¹

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, förstör eller genom gåva eller någon annan liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydande värde, döms för oredlighet mot borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon genom sådant förfarande försätter sig på obestånd eller framkallar påtaglig fara för att han skall komma på obestånd.

Gäldenär, som vid skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), konkurs eller förhandling om offentligt ackord förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, skall ock, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest lägges till grund för förfarandet, dömas för oredlighet mot borgenärer. Detsamma skall gälla, om gäldenär i samband med annan exekutiv förrättning åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättning tages i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

Gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att hålla den undan konkursen, eller

Den som förstör eller genom gåva eller någon annan liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydande värde när han är eller kan befaras komma på obestånd, döms för oredlighet mot borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla, om han vid tiden för åtgärden hade åsidosatt sin bokföringskyldighet på sådant sätt att tillräckligt underlag saknas för bedömning av om han var eller kunde befaras komma på obestånd.

För oredlighet mot borgenärer döms också en gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att hålla den undan konkursen eller som under konkurs

1. lämnar oriktiga uppgifter i något hänseende som omfattas av hans upplysningsplikt eller annars utan godtagbart skäl åsidosätter upplysningsplikten, om rättelse ej sker inom skälig tid och åsidosättandet har väsentlig betydelse för förfarandet

2. i annat fall än som förut nämnts undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgångar eller otillbörligen underlåter att medverka till att tillgångar ställs till konkursförvaltningens förfogande.

¹¹ Senaste lydelse 1994:335.

gäldenär som i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång, döms *likaledes för oredlighet mot borgenärer.*

3 §¹²

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller lever slösaktigt eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtar annan sådan åtgärd och därigenom uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån, döms för vårdslöshet mot borgenärer till fängelse i högst två år. Vad som nu sagts skall gälla även om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning anta att han var på obestånd eller att påtaglig fara förelåg för att han skulle komma på obestånd.

Gäldenär, som vid skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), konkurs eller förhandling om offentligt ackord av grov oaktsamhet förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, dömes *likaledes, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest lägges till grund för förfarandet, för vårdslöshet mot borgenärer.*

4 §¹³

Den som, då han är på obestånd, gynnar viss borgenär genom att betala skuld som ej är förfallen, betala med annat än sedvanliga betalningsmedel eller överlämna säkerhet som ej var betingad vid skuldens tillkomst eller genom att vidta annan sådan åtgärd, döms, om

Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån genom att fortsätta en rörelse som går med stor förlust eller annars vidta någon gentemot borgenärerna oförsvärlig ekonomisk åtgärd när han är eller kan befaras komma på obestånd, döms för vårdslöshet mot borgenärer till fängelse i högst ett år.

För vårdslöshet mot borgenärer döms också den som av grov oaktsamhet gör sig skyldig till en sådan gärning som avses i 1 § andra stycket 1.

Om någon, då han är på obestånd, gynnar en viss borgenär genom betalning, överlämnande av säkerhet eller någon annan sådan åtgärd och åtgärden med hänsyn till beloppets eller säkerhetens storlek samt till åtgärdens syfte eller övriga omständigheter är up-

¹² Senaste lydelse 1994:335.

¹³ Senaste lydelse 1986:43.

åtgärden medför påtaglig fara för att andra borgenärens rätt skall förringas avsevärt, för mannamån mot borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon som är på obestånd i otillbörligt syfte gynnar viss borgenär på annat sätt än som nyss sagts och detta medför påtaglig fara för att andra borgenärens rätt skall förringas avsevärt.

Gäldenär, som för att främja ackord hemligen lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån, dömes också för mannamån mot borgenärer.

penbart oförsvarlig, skall han dömas för otillbörligt gynnande av borgenär till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla i fråga om den som genom en sådan uppenbart oförsvarlig åtgärd försätter sig på obestånd.

Gäldenär, som för att främja ackord hemligen lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån, döms också för otillbörligt gynnande av borgenär.

5 §¹⁴

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringskyldighet enligt bokföringslagen (1976:125), stiftelselagen (1994:1220) eller lagen (1967:531) om tryggnad av pensionsutfästelse m.m. genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsmaterial eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, för bokföringsbrott till fängelse högst två år eller, om brottet är ringa, till böter. Är brottet grovt skall han dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringskyldighet genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara verifikationer eller annat räkenskapsmaterial eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, så att

1. verksamhetens huvudsakliga förlopp inte kan bedömas med ledning av den löpande bokföringen, eller

2. i de fall skyldighet att upprätta bokslut föreligger, verksamhetens ekonomiska resultat eller ställning inte kan i huvudsak bedömas med ledning därav,

döms för bokföringsbrott till fängelse i högst två år.

Är brottet med hänsyn till rörelsens omfattning och bristernas beskaffenhet eller omständigheterna i övrigt mindre allvarligt, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet grovt, döms för grovt bokföringsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om rörelsen haft stor omfattning eller om

¹⁴ Senaste lydelse 1994:1222.

falska eller osanna handlingar begagnats.

Med bokföringsskyldighet förstås i detta kapitel sådan i lag eller med stöd av lag föreskriven skyldighet att föra och bevara räkenskaper som inte endast syftar till att ge underlag för taxering eller myndighets kontrollverksamhet vid beräkning eller uppbörd av skatt eller avgift.

6 §¹⁵

För försök till oredlighet mot borgenärer enligt 1 § första stycket eller försök till sådan oredlighet enligt 1 § *tredje stycket* som innebär att tillgång bortförs ur riket döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

För försök till oredlighet mot borgenärer enligt 1 § första stycket eller försök till sådan oredlighet enligt 1 § *andra stycket* som innebär att tillgång bortförs ur riket döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

35 kap.

2 §¹⁶

Utan hinder av vad som sägs i 1 § får påföljd för brott enligt 11 kap. 3 § första stycket ådömas, om den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom fem år från brottet.

4 §¹⁷

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Har brott som avses i 6 kap. 1–4 och 6 §§ eller försök till sådana brott begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år.

Om vid bokföringsbrott, som *ej är ringa*, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden

Om vid bokföringsbrott, som *inte är mindre allvarligt*, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall

¹⁵ Senaste lydelse 1986:43.

¹⁶ Paragrafen upphävd genom lag 1975:667.

¹⁷ Nuvarande lydelse enligt prop. 1995/96:170.

räknas från den dag då revisionen tiden räknas från den dag då revi- Bilaga 2
beslutades. sionen beslutades.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1997.

2 Förslag till lag om ändring i konkurslagen

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att det i konkurslagen (1987:672) skall införas en ny paragraf, 4 kap. 22 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap. 22 §

Vad som föreskrivs i 19 § andra stycket och 20 § andra stycket tillämpas också vid talan om ersättning för skada på grund av brott som under konkursen förövats mot konkursboet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1997.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:000) om företagsrekonstruktion

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 27 § lagen (1996:000)¹⁸ om företagsrekonstruktion skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §

På ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ackordet kan rätten förklara att den eftergift som genom ackordet har medgetts gäldenären har förfallit, om gäldenären *har*

1. gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer eller i hemlighet har gynnat någon borgenär för att inverka på ackordsfrågans avgörande,

2. åsidosatt vad som åligger honom enligt 26 § andra stycket eller

3. på något annat sätt uppenbart försummat sina åtaganden enligt ackordet.

Förlikning är inte tillåten i en fråga som avses i första stycket.

Även om den eftergift som har medgetts gäldenären förklarats förfallen, får borgenärerna göra ackordet i övrigt gällande mot gäldenären eller mot den som har gått i borgen för ackordet.

På ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av ackordet kan rätten förklara att den eftergift som genom ackordet har medgetts gäldenären har förfallit, om gäldenären

1. *i sin ansökan om företagsrekonstruktion eller annars under ärendets handläggning medvetet har lämnat oriktig uppgift till men för borgenärerna*

2. *har* gjort sig skyldig till oredlighet mot borgenärer eller i hemlighet har gynnat någon borgenär för att inverka på ackordsfrågans avgörande,

3. *har* åsidosatt vad som åligger honom enligt 26 § andra stycket eller

4. på något annat sätt uppenbart *har* försummat sina åtaganden enligt ackordet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1997.

¹⁸ Lydelse enligt prop. 1995/96:5.

Remissinstanser som yttrat sig över betänkandet Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brotts- balken (SOU 1996:30)

Efter remiss har yttrande över betänkandet avgetts av Riksdagens ombudsmän, Göta hovrätt, Göteborgs tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Umeå tingsrätt, Kammarrätten i Stockholm, Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Riksrevisionsverket, Riksskatteverket, Kronofogdemyndigheten i Stockholms län, Kronofogdemyndigheten i Göteborgs och Bohus län, Kronofogdemyndigheten i Östergötlands län, Brottsförebyggande rådet, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Sveriges Advokatsamfund, Svenska Bankföreningen, Finansbolagens förening, Sveriges domareförbund, Konkursförvaltarkollegiernas förening, Föreningen Auktoriserade Revisorer, Svenska Revisorssamfundet, Bokföringsnämnden, Sveriges Ackordscentral, Industriförbundet, Grossistförbundet Svensk Handel samt Företagarnas Riksorganisation.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från Statsåklagarmyndigheten för speciella mål, Åklagarmyndigheten i Stockholm, Åklagarmyndigheten i Göteborg, Åklagarmyndigheten i Malmö, Åklagarmyndigheten i Linköping, Åklagarmyndigheten i Västerås, Åklagarmyndigheten i Sundsvall samt Åklagarmyndigheten i Umeå.

Riksskatteverket har bifogat yttranden från Kronofogdemyndigheten i Stockholms län, Kronofogdemyndigheten i Malmöhus län, Kronofogdemyndigheten i Göteborgs och Bohus län, Kronofogdemyndigheten i Västernorrlands län, Skattemyndigheten i Stockholms län samt Skattemyndigheten i Kopparbergs län.

Yttrande har därutöver inkommit från Svenska Inkassoföreningen.

Sammanfattning av departementspromemorian Bokföringsbrott och brott mot borgenärer (Ds 2002:57)

Promemorian, som utgör ett led i beredningen av de förslag som Borgenärsbrottsutredningen lade fram i sitt slutbetänkande Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken (SOU 1996:30), innehåller förslag om hur brotten mot borgenärer bör reformeras.

I 1 *kap.* tecknas en kort bakgrund. I 2 *kap.* beskrivs gällande rätt och i 3 *kap.* redovisas Borgenärsbrottsutredningens förslag och remissinstansernas reaktioner på dessa.

I 4 *kap.* beskrivs kortfattat vissa förändringar i lagstiftningen, rättsutvecklingen samt olika översynsprojekt, organisationsändringar och annat som kan ge andra infallsvinklar på de frågor som Borgenärsbrottsutredningen tog upp.

De allmänna utgångspunkterna för det fortsatta arbetet tecknas i 5 *kap.* Störst tonvikt bör läggas på utformningen av straffansvaret för brister i bokföringsskyldigheten. Vidare bör uppmärksamhet ägnas åt frågan om straffbestämmelserna kan förenklas och renodlas, i syfte att underlätta tillämpningen, och om de står i överensstämmelse med våra internationella åtaganden. Redaktionella och språkliga ändringar inom detta svårtillämpade område av straffrätten bör undvikas om de riskerar att leda till osäkerhet om straffbestämmelsernas tillämpningsområde. Även om behovet av modernisering av 11 kap. brottsbalken ansetts vara stort bör därför försiktighet iakttas. Inarbetade begrepp bör inte bytas ut om inte uppenbara fördelar står att vinna med förändringen. Inte heller andra ändringar bör göras, om de inte framstår som mycket välmotiverade.

Bland brotten i 11 kap. brottsbalken dominerar bokföringsbrotten både i fråga om antalet anmälda brott och antalet lagföringar. Bokföringsbrottet intar därmed, vid sidan av skattebrotten, en central roll vid bekämpningen av ekonomisk brottslighet. Tyngdpunkten ligger därför på översynen av bokföringsbrottet (6 *kap.*). Förslagen innebär en strängare syn på åsidosättanden av bokföringslagens regler.

Inga förändringar föreslås i fråga om kretsen av bokföringsskyldiga som kan drabbas av straffansvar. Sådan bokföring som upprättas utan att det finns någon skyldighet till det bör inte heller i fortsättningen omfattas av straffansvar för bokföringsbrott. Det s.k. huvudsakskriteriet, som innebär en begränsning av straffansvaret till sådana åsidosättanden av bokföringsskyldigheten som är väsentliga för möjligheterna att bedöma den bokföringsskyldiges ekonomiska förhållanden, behålls i sin nuvarande utformning.

Kraven på att bokföringsskyldigheten enligt bokföringslagen fullgörs i ekonomiskt trängda lägen skärps. I en pressad ekonomisk situation är den bokföringsskyldiges behov av en god överblick över ekonomin särskilt framträdande. Det är också i lägen där ekonomin i en verksamhet är vacklande som utomstående har störst intresse av att bokföringen är korrekt och uppdaterad. Den som åsidosätter bokföringsskyldigheten när han själv eller den juridiska person som han företräder har allvarliga betalningssvårigheter eller löper påtaglig fara att bli insufficient skall därför enligt förslaget kunna dömas för grovt bokföringsbrott.

Det föreslås inget utvidgat straffansvar för den som inte tillhandahåller bokföringen åt de brottsutredande myndigheterna eftersom en sådan ändring skulle strida mot artikel 6 i Europakonventionen. Däremot förtydligas straffbestämmelsen i syfte att inskräpa kravet på att den bokföringskyldige lever upp till bokföringslagens regler om att bevara räkenskapsinformation på sätt som innebär att den är tillgänglig.

Ansvar för bokföringsbrott gäller inte för koncernredovisning. Något förslag till ändring i bokföringslagen som skulle göra bestämmelsen om bokföringsbrott tillämplig även på koncernredovisning läggs inte fram, eftersom detta skulle kräva ingående överväganden i redovisningstekniska frågor, något som legat utanför uppdraget. Däremot pekas på möjligheten till en annan lösning, nämligen att skapa ett nytt brott som tar sikte på sådan felaktig redovisning i stora koncerner och börsnoterade bolag som inte utgör bokföringsbrott. Även den frågan faller utanför uppdraget och något konkret förslag läggs därför inte fram.

Bokföringsbrottet gradindelas i bokföringsbrott och grovt bokföringsbrott. För det förra föreslås en särskild straffskala för brott av mindre allvarlig art, samtidigt som det nuvarande ringa bokföringsbrottet tas bort. I lagtexten anges vilka omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen av om ett bokföringsbrott är grovt respektive av mindre allvarlig art.

Straffskalorna för såväl grovt bokföringsbrott som bokföringsbrott av det lindrigaste slaget skärps. För grovt bokföringsbrott höjs maximistraf-fet till fängelse sex år. Genom detta kommer grovt bokföringsbrott inte längre att konsumeras av andra grova förmögenhetsbrott. Bokföringsbrott av mindre allvarlig art föreslås få straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader. Genom att fängelse införs i straffskalan kommer möjligheterna att använda straffprocessuella tvångsmedel att öka. Någon ändring i gränsen mellan normalbrott och brott av det lindrigaste slaget är inte avsedd. Slutligen föreslås en ändring av preskriptionsreglerna som innebär att samma preskriptionstider kommer att gälla för alla typer av bokföringsbrott.

Bestämmelsen om oredlighet mot borgenärer behandlas i 7 kap. Eftersom kritiken mot den bestämmelsen främst går ut på att den är svårge-nomtränglig och komplicerad att tillämpa innebär förslaget en renodling och förenkling. Vissa förfaranden, som nu bestraffas som oredlighet, förs över till en ny straffbestämmelse, som behandlar gäldenärens straffansvar för brott mot upplysningsplikten i konkurs m.m. Underlåtenhet att med-verka till att utländska tillgångar tillförs ett svenskt konkursbo kriminali-seras. Det straffbara området begränsas till sådan passivitet som har ett otillbörligt syfte. Med otillbörligt syfte avses detsamma som i bestäm-melsen om mannamån mot borgenärer, dvs. en passivitet där själva moti-vet för gäldenärens handlande framstår som illojalt. Utanför det straffba- ra området faller situationer där gäldenären av hänsyn till utländska straffbestämmelser eller andra tvingande regler är förhindrad att medver-ka till att tillgångarna tillförs konkursboet i Sverige. Straffansvaret för oredlighet av normalgraden och grov oredlighet behandlas i samma para-graf. Uppräkningen av omständigheter som särskilt bör beaktas vid be-dömningen av om brottet är grovt kompletteras.

Vårdslöshet mot borgenärer behandlas i 8 kap. Ett enhetligt subjektivt rekvisit för de straffbara handlingarna införs. Enligt förslaget blir det

tillräckligt med oaktsamhet även i fråga om den förmögenhetsförsämrande åtgärden. Däremot behålls det särskilda rekvisitet för obeståndssituationen. Vidare renodlas paragrafen genom att oaktsamma brott mot sanningsplikten förs över till en annan straffbestämmelse. Några andra ändringar föreslås inte.

I fråga om mannamån mot borgenärer, som behandlas i *9 kap.*, föreslås inga sakliga ändringar.

I *10 kap.* läggs fram förslag till en helt ny straffbestämmelse om illojala förfaranden i form av brott mot sanningsplikten vid konkurs och vid exekutiva förrättningar. I syfte att undvika dubbelreglering och att bättre anpassa straffbestämmelserna till Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen konstrueras reglerna om brott mot sanningsplikten om. Straffansvarets nuvarande omfattning bedöms vara välavvägd. Däremot är det nödvändigt att ge den som avlägger ed enligt konkurslagen eller lagen om företagsrekonstruktion samma möjlighet att gå fri från straffansvar som den som i annat sammanhang avlägger ed. Detta löses lagtekniskt så att bestämmelserna om brott mot sanningsplikten görs subsidiära till mened och ovarsam utsaga. Härigenom kommer alla former av oriktigt beedigande av uppgifter i konkurs att behandlas lika oberoende av vem som lämnar uppgiften och i vilket sammanhang den lämnas. Det är dock alltså nödvändigt att ha kvar en bestämmelse om brott mot sanningsplikten i 11 kap. BrB bl.a. för de fall där edgång inte kommer till stånd och för de förfaranden som inte omfattar edgång. Såväl uppsåtliga som oaktsamma brott samlas i en paragraf i 11 kap. Brottet får en ny benämning och kallas försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning.

Förslagen bedöms inte leda till några merkostnader eller några övergångsproblem. Ändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt.

Promemorians lagförslag

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken (1962:700) att 11 kap. 1–6 §§ och 8 § samt 35 kap. 4 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

1 §¹⁹

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, förstör eller genom gåva eller någon annan liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydande värde, döms för oredlighet mot borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon genom sådant förfarande försätter sig på obestånd eller framkallar påtaglig fara för att han skall komma på obestånd.

Gäldenär, som vid skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), konkurs eller förhandling om offentligt ackord förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, skall ock, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest läggs till grund för förfarandet, dömas för oredlighet mot borgenärer. Detsamma skall gälla, om gäldenär i samband med annan exekutiv förrättning åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättningen tas i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

Gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att hålla den undan konkursen, eller gäldenär som i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång, döms likaledes för oredlighet mot borgenärer.

För oredlighet mot borgenärer döms också en gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att hålla den undan konkursen, eller gäldenär som i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång. Detsamma gäller den som i otillbörligt syfte underlåter att medverka till att tillgångar i utlandet som ingår i konkursen ställs till konkursförvaltningens förfogande.

Är brottet grovt döms för grov oredlighet mot borgenärer till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller begagnat falsk eller osann handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

2 §²⁰

Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, skall för grov oredlighet mot borgenärer dömas till fängel-

En gäldenär som vid konkurs, skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334) eller för-

¹⁹ Senaste lydelse 1994:335.

²⁰ Senaste lydelse 1994:335.

se, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning.

handling om offentligt ackord uppsåtligen eller av grov oaktsamhet förtiger tillgång, uppger obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, döms, om uppgiften inte rättas innan den beedigas eller annars läggs till grund för förfarandet, för försvarande av konkurs eller exekutiv förrättning till fängelse i högst två år. Om brottet är att bedöma som mened eller ovarsam utsaga gäller i stället dessa bestämmelser.

För försvarande av exekutiv förrättning döms också en gäldenär som i samband med annan exekutiv förrättning uppsåtligen åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättningen tas i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

3 §²¹

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller lever slösaktigt eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtar annan sådan åtgärd och därigenom uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån, döms för vårdslöshet mot borgenärer till fängelse i högst två år. Vad som nu sagts skall gälla även om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning att anta att han var på obestånd eller att påtaglig fara förelåg för att han skulle komma på obestånd.

Gäldenär, som vid skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), konkurs eller förhandling om offentligt ackord av grov oaktsam-

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han skall komma på obestånd, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller lever slösaktigt eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtar annan sådan åtgärd och därigenom försämrar sin förmögenhetsställning i avsevärd mån, döms för vårdslöshet mot borgenärer till fängelse i högst två år. Vad som nu sagts skall gälla även om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning att anta att han var på obestånd eller att påtaglig fara förelåg för att han skulle komma på obestånd.

²¹ Senaste lydelse 1994:335.

het förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, dömes likaledes, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest läggs till grund för förfarandet, för vårdslöshet mot borgenärer.

4 §²²

Den som, då han är på obestånd, gynnar viss borgenär genom att betala skuld som *ej* är förfallen, betala med annat än sedvanliga betalningsmedel eller överlämna säkerhet som *ej* var betingad vid skuldens tillkomst eller genom att vidta annan sådan åtgärd, döms, om åtgärden medför påtaglig fara för att andra borgenärs rätt skall förringas avsevärt, för mannamån mot borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon som är på obestånd i otillbörligt syfte gynnar viss borgenär på annat sätt än som nyss sagts och detta medför påtaglig fara för att andra borgenärs rätt skall förringas avsevärt.

Gäldenär, som för att främja ackord *hemligen* lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån, dömes *ock* för mannamån mot borgenärer.

Den som, då han är på obestånd, gynnar *en* viss borgenär genom att betala skuld som *inte* är förfallen, betala med annat än sedvanliga betalningsmedel eller överlämna säkerhet som *inte* var betingad vid skuldens tillkomst eller genom att vidta annan sådan åtgärd döms, om åtgärden medför påtaglig fara för att andra borgenärs rätt skall förringas avsevärt, för mannamån mot borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla om någon som är på obestånd i otillbörligt syfte gynnar *en* viss borgenär på annat sätt än som nyss sagts och detta medför påtaglig fara för att andra borgenärs rätt skall förringas avsevärt.

En gäldenär, som för att främja ackord *i hemlighet* lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån, döms *också* för mannamån mot borgenärer.

5 §²³

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, för bokföringsbrott till

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringskyldighet enligt bokföringslagen (1999:1078) genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation *på sätt som innebär att den är tillgänglig* eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av

²² Senaste lydelse 1986:43.

²³ Senaste lydelse 1999:1081.

fängelse i högst två år *eller, om brottet är ringa, till böter. Är brottet grovt döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.*

Första stycket gäller inte om bokföringsskyldigheten avser en juridisk person som anges i 2 kap. 2 § bokföringslagen och som inte bedriver näringsverksamhet.

bokföringen, för bokföringsbrott till fängelse i högst två år. *Är brottet med hänsyn till verksamhetens omfattning och bristernas beskaffenhet samt omständigheterna i övrigt mindre allvarligt, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.*

Är brottet grovt, döms för grovt bokföringsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om verksamheten haft stor omfattning eller om felet avsett mycket betydande belopp eller om falska eller osanna handlingar har begagnats eller om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt. Vid bedömande om brottet är grovt skall också särskilt beaktas om bokföringsskyldigheten åsidosatts när den bokföringsskyldige haft allvarliga betalningssvårigheter eller löpt påtaglig fara för insufficiens.

Första och andra styckena gäller inte om bokföringsskyldigheten avser en juridisk person som anges i 2 kap. 2 § bokföringslagen och som inte bedriver näringsverksamhet.

6 §²⁴

För försök till oredlighet mot borgenärer enligt 1 § första stycket eller försök till sådan oredlighet enligt 1 § *tredje* stycket som innebär att tillgång bortförs ur riket döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

För försök till oredlighet mot borgenärer enligt 1 § första stycket eller försök till sådan oredlighet enligt 1 § *andra* stycket som innebär att tillgång bortförs ur riket döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

8 §²⁵

Vårdslöshet mot borgenärer enligt 3 § *första stycket* må åtalas av åklagare endast om åtal *finnes* påkallat ur allmän synpunkt.

Vårdslöshet mot borgenärer *får* åtalas av åklagare endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

²⁴ Senaste lydelse 1986:43.

²⁵ Senaste lydelse 1982:150.

35 kap.**4 §²⁶**

De i 1 § bestämda tiderna skall räknas från den dag brottet begicks. Förutsätts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, skall tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Har brott som avses i 6 kap. 1–4 och 6 §§ eller försök till sådana brott begåtts mot barn under femton år skall de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt femton år.

Om vid bokföringsbrott, *som ej är ringa*, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

Om vid *brott som avses i 11 kap. 5 §* den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, skall tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, skall tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

1. Denna lag träder i kraft den

2. Bestämmelsen i 35 kap. 4 § tredje stycket tillämpas inte på brott som har begåtts före ikraftträdandet.

²⁶ Senaste lydelse 1996:659.

Remissinstanser som yttrat sig över departementspromemorian Bokföringsbrott och brott mot borgenärer (Ds 2002:57)

Efter remiss har yttrande över promemorian avgetts av Riksdagens ombudsmän (Justitieombudsmannen), Hovrätten för Västra Sverige, Göteborgs tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Umeå tingsrätt, Kammarrätten i Sundsvall, Domstolsverket, Riksåklagaren, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Riksrevisionsverket, Riksskatteverket, Verket för näringslivsutveckling (NUTEK), Kronofogdemyndigheten i Stockholms län, Kronofogdemyndigheten i Göteborgs och Bohus län, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges redovisningskonsulters Förbund (SRF), Svenska Bankföreningen, Finansbolagens förening, Sveriges domareförbund, Konkursförvaltarkollegiernas förening, Föreningen Auktoriserade Revisorer (FAR), Svenska Revisorssamfundet, Bokföringsnämnden, Svensk Handel, Föreningen Svenskt Näringsliv, Företagarnas Riksorganisation och Svenska Inkassoföreningen.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från Åklagarmyndigheten i Linköping, Åklagarmyndigheten i Västerås och Åklagarmyndigheten i Umeå.

Ekobrottsmyndigheten har bifogat yttranden från Ekobrottsmyndigheten Östra avdelningen och Ekobrottsmyndigheten Västra avdelningen.

Riksskatteverket har bifogat yttranden från Kronofogdemyndigheten i Malmö, Kronofogdemyndigheten i Kalmar och Kronofogdemyndigheten i Härnösand.